

OLBMONAMAHUSAID SEMANTIKKALAŠ ROLLAT KIRSTI PALTTO
GIRJJIS *GUOVTTEOAIVVAT NISU*

Sámegiela pro gradu -dutkanuš

13.5.2012

Oulu universitehta

Giellagas-instituhtta

Salli Kontinen

SISDOALLU

1. LÁIDEHUS	1
1.1. Dutkanfáddá	1
1.2. Dutkanmetoda	2
1.3. Barggu duogáš	2
1.4. Dutkanmateriála ja dan ráddjen	3
2. SEMANTIHKALAŠ ROLLAID DUTKANHISTORJÁ JA OVDDIT DUTKAMUŠAT	7
2.1. Kásusgiellaoahppa	8
2.2. Dependensagiellaoahppa ja valeansateoriija	9
2.3. Semantihkalaš rollat sámegiela dutkamušain	11
2.4. Semantihkalaš rollat suomagiela dutkamušain	14
3. TEOREHTALAŠ DUOGÁŠ JA SEMANTIHKALAŠ ROLLAT	18
3.1. Cealkkaoahppa	18
3.2. Cealkaga hierarkiiat, oaivesánit ja dependeanttat	19
3.3. Semantihkalaš rollat	22
3.4. Partisipánttat	26
4. OLBMONAMAHUSAID SEMANTIHKALAŠ ROLLAT DUTKANMATERIÁLAS	30
4.1. Semantihkalaš rollaid dá bá leamos dáhpáhusat	30
4.1.1. Semantihkalaš rollaid kvantitatiiva juohkáseapmi	30
4.1.2. DAHKKI	34
4.1.3. FÁDDÁ	36
4.1.4. VÁSIHEADDJI	38
4.1.5. SISDOALLU	42
4.1.6. ČUOZÁHAT	43
4.1.7. ÁVKAŠUVVI	44
4.1.8. VUOSTÁIVÁLDI	46
4.1.9. Semantihkalaš rollat, mat dihttojit marginála olbmonamahusain	47
5. EARENOAMÁŠ HÁSTALEADDJI DÁHPÁHUSAT SEMANTIHKALAŠ ROLLAIN	51
5.1. Semantihkalaš rollat <i>gávnnahallat</i> -vearbba oktavuodas	52
5.2. Semantihkalaš rollat <i>viegahit</i> -vearbba oktavuodas	55
5.3. Semantihkalaš rollat <i>ráđđádallat</i> -vearbba oktavuodas	59
5.4. Semantihkalaš rollat <i>riegádit</i> - ja <i>oažžut</i> -vearbbaidd oktavuodas	60
5.5. Semantihkalaš rollat <i>finadit</i> - ja <i>čájehit</i> -vearbbaidd oktavuodas	62
5.6. Semantihkalaš rolla <i>jápmi</i> -vearbba oktavuodas	64
5.7. Semantihkalaš rollat <i>riidigoahit</i> - ja <i>háleštit</i> -vearbbaidd oktavuodas	65
5.8. Semantihkalaš rollat <i>sárdnidit</i> - ja <i>diggot</i> -vearbbaidd oktavuodas	67
6. LOAHPAHUS	70
GÁLDUT ČUVVOSAT	73

1. LÁIDEHUS

1.1. Dutkanfáddá

Mu dutkamuša fáddán lea guorahallat olbmonamahusaid ja dan, makkár semantihkalaš rollat dain leat cealkagiin. Dábálaččat vearbba dihto dependeanttain lea semantihkalaš rolla, muhto maiddáí nomena dependeanttain sáhttet leat semantihkalaš rollat dihto eavttuiguin (Sammallahti 2005: 284). Vearba lea dehálaš cealkkalahttu mu dutkamušas. Guorahalan olbmonamahusaid semantihkalaš rollaid Pekka Sammallahti cealkkaoahpa teoriija vuodul. Lean välljen cealkkaoahpa dutkamuššii danin, go dat addá odđa vejolašvuodaid dutkat girjjálašvuoda sisdoaluid. Lean maiddáí háliidan iskkadit semantihkalaš rollaid anolašvuoda; mainnalágiin dat doibmet earenoamážit čáppagirjjálašvuoda dutkkadettiin. Semantihkalaš rolla lea okta bargoneavvu, mainna sáhtta dutkat cealkagiid iešvuodaid. Geavahan Sammallahti girjji *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005) giehtagirjin bargui.

Ulbmilin lea dutkat, mot sáhtta cealkkaoahpa semantihkalaš rollaid bokte analyseret Kirsti Paltto *Guovtteoivvat nisu* -girjji olbmuid. Lea miellagiddevaš guorahallat, man ollu girječálli lea govvidan teavsttaid bokte noveallaid olbmuid ovdamearkka dihte aktiivvalaš ja diđolaš olmmožin. Suokkardan, leatgo noveallaid olbmot govviduvvon aktuerejeaddji semantihkalaš rollaid vuodul DAHKKIN, VÁSIHEADDJIN, ČUOZÁHAHKAN, MUHTTAŠUVVIN, SIRDÁSEADDJIN, STATIIVAN, FÁDDÁN, SISDOALLUN, BOAÐUSIN, EAIGGÁDIN, ÁVKAŠUVVIN, REFEREANTAN dahje sajušteaddji semantihkalaš rollaid dahjege possessiiva semantihkalaš rollaid vuodul HÁLDDAŠEADDJIN, GASKKUSTEADDJIN, LUOBAHEADDJIN ja VUOSTÁIVÁLDIN. Dat leat rollat, mat čujuhit earenoamážit heakkalaččaide. Dihto semantihkalaš rollat gal heivejit geavahussii olbmo rumašosiid oktavuodas, muhto mun in dutkka daid danin go mu čuožáhahkan lea olmmoš ollislašvuhtan. Suokkardan maiddáí, makkár semantihkalaš rollat leat eanemus geavahuvvon girjjis. Paltto teavsttain čoakkán dušše daid olbmonamahusaid, mat leat ožžon semantihkalaš rolla ovdamearkka dihte vearbba ásahan dilálašvuodain. Bijan olbmonamahusaid semantihkalaš rollaid tabellii kvantitatiivalaččat. Mun geavahan Kirsti Paltto girjjis oanádusa GN, *Guovtteoivvat nisu*.

1.2. Dutkanmetoda

Mu dutkanmetodan lea lohkat guđege cealkaga noveallain ja dutkat, makkár cealkagiin olbmonamahusat dihttojit. Dutkkan man ollu váldocealkaga dilálašvuodas leat heakkalaš osolaččat ja makkár rollat dain leat. Vuolggasadjin mu dutkamušas lea váldocealkaga finihttavearba. Sammallahti (2005: 33) cealká, ahte davvisámegielas hierarkiija ruohtasin ja bajimus elemeantan lea **finihttavearba**¹. Mun dutkkan leago dependeanttas semantihkalaš rolla dan dilálašvuodas man oaivesátni, dábálaččat vearba, ásaha ja leago aiddo olbmonamahus dakkár dependeantan. In leat váldán vuhtii cealkkaráhkadusaid, main leat oalgecealkagat dahje cealkkavástagat.

Iešguđetlágan cealkagat váikkuhit semantihkalaš rollaid meroštallamiidda dihto ráhkadusain. Ovdamearkka dihte ovttahtton cealkagiin, mat leat bálddalagaid, sáhttet ja lávejit nuppit subjeavttat sihkkojuvvot: *Bárdni barggai bohccuiguin ja Ø juoiggadii dušše* (Sammallahti 2005: 87). Dan dáhpáhusas leat guokte báldalaston cealkaga ja maiddái guokte DAHKKI semantihkalaš rolla, vaikko nubbi subjeakta leage sihkkojuvvon. Bajit ovdamearkacealkagis mearka Ø dárkkuha sihkkojuvvon subjeavtta.

1.3. Barggu duogáš

Lean välljen Kirsti Paltto girjji *Guovtteoaivvat nisu* mu dutkamuššii, danin go das leat mánggalágan olbmonamahusat. Mun čállen kandidáhtadutkamuša dušše nissonamahusain ja de háliidin pro gradu -dutkamušas viiddidit fáttá guoskat buot olbmuid namahusaide. Paltto noveallačoakkáldagas leat sihke neutrála ja maid konnotatiivvalaš namahusat geavahusas, mii leage čáppagirjjálašvuoda okta rikkes iešvuolta. Munnje lea leamaš eanet lunddolaš dutkat noveallaid, maid eallinberrasat, olbmot ja sin gaskavuodat leat govviduvvon nissoniid oaidninčiegas. Ovdamearkka dihte boazodollui, guolásteapmái dahje man nu eará albmábargui laktáseaddji mitalusat livčče leamaš munnje ilá apmasat ipmirdit ja dulkot earret eará sisdoalu ektui čiekŋalit.

¹ Vearbba **finihttahápmi**, sojahanhápmi mii almmuha áiggi ja geavahuvvo cealkaga váimmusin (Sammallahti 2007: 43).

Lean háliidan maiddái dutkat nissona čállin girjji, danin go dieđamáilmmis lea dábálaš albmanus dutkat vuosttas sajis albmáid čállin čáppagirjjálašvuoda. Ovdamearkan das leat Giellagas-instituhta oahppočájáanasat, pro gradu- ja kandidáhtadutkamušat, main dutkanmateriálan leat leamaš almmáiolbmuid čállin girjijt gávccii dutkamušas ja nisssonolbmuid čállin girjijt golmma dutkamušas. Dasa lassin muhtin oahppočájáanasain dutkanmateriálan leat maiddái leamaš goappáge sohkabeali čállin girjijt. (Giellagas-instituhta interneahhtasiiddut 15.7.2011.)

Kirsti Paltto lei vuosttas nisu, guhte čálligođii sámegillii čáppagirjjálašvuoda Sámeeatnamis (Hirvonen 2010: 196). Son lea sihke girječállin ja servodatkritihkkárin analyseren sámi nissoniid sajádaga váldoservodagas, mii oidno ovdamearkka dihte dán noveallačoakkáldaga sisdoaluin. Paltto lea govvidan modearna servodaga iešguđet ahkásaš nissoniid perspektiivvas. Nissonat leatge njunušpersovnnat, geat leat oaiverollain noveallačoakkáldaga mitalusain. Paltto lea maid gieđahallan nissona ja albmá hierárkkalaš ja eahpedásseárvosaš gaskavuoda noveallaid realisttalaš fáttáin. (Hirvonen 1999: 87.) Mu vuodđojurddan lea maid suokkardallat nissoniid ja albmáid vejolaš erohusaid semantihkalaš rollaid vuodul. Kirsti Paltto lea geavahan čielga nissonperspektiivva noveallain ja danin sáhtášii vuohhtit dan, ahte perspektiiva livččii maid juoga láhkái oidnosis semantihkalaš rollaid juohkašumis olbmonamahusain. Ovdamearkka dihte nissoniid oaiverollaid geažil, leatgo nissonat govviduvvon maid aktiivvalažžan semantihkalaš rollaid bokte?

1.4. Dutkanmateriála ja dan ráddjen

Mus lea leamaš čuolbman dutkamuša álggu rájes gažaldat, mot sáhttá meroštallat doahpaga **olbmonamahus**. Noveallain olbmot namuhuvvojit ovdamearkka dihte *áhččín, vuohppan, nieidan, sámepolitihkkárin, láttehearrán* ja ii-duođalaš entitehtan dego *luossagearpmašin*. Válddán vuhtii buot namahusaid, mat čujuhit olbmui ja main leat semantihkalaš rollat. Olbmonamahusat leat dábálaš sánit, nu gohčoduvvon appellatiivvat, mat gullet juogohis substantiivvaid šládjjii (Sammallahti 2007: 136).

Mánjgalágan namahusat olbmos mitalit dán duođalaš, dahje noveallaid dáfus fikšuvnnalaš, oruha dehálašvuodas. Namahusat kategoriserejit olbmuid, ovdamearkka

dihte mitalit olbmo ámmáhis, fuolkegaskavuodas, agis, sohkabealis ja vejolaččat čearddas. Namahusat sáhttet guoddit affektiivalaš mearkkašumiid, dego giellageavaheaddji áddejumis leat miellaguottut, miellagovat ja mearkkašumit namahusa ektui (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 157).

Mun dutkkan earenoamážit váldocealkagiid dahje ovttageardánis cealkagiid, main finihttavearba lea guovddážis. Dat oaivesátnin almmuha áiggi, persovna ja logu. Finihttavearbba dependeantan lea olbmonamahus, mii lea ožžon vearbba ásahan dilálašvuodas semantihkalaš rolla. Dihto dáhpáhusain maddái nomenat sáhttet leat oaivesátnin.

Lean guodđán eret olbmonamahusaid mat leat oktan lahttun ovdamearkka dihte oalgecealkagis, mas iešalddes lea semantihkalaš rolla oaivesáni ásahan dilálašvuodas. Dalle semantihkalaš rolla guoská olles cealkagii. Olles oalgecealkka sáhtta oážžut semantihkalaš rolla dihto eavttuid mielde.

(1) *Son muittii, ahte juo šaddanruovttus eadni ja bearraša vihtta nieidda ledje áhči ja nuoramus vielja gohčostagat.* (GN: 78)

Ovdamearkkas 1 vuolláičállojuvvon *ahte*-oalgecealkka lea objektacealkka. Das lea FÁTTÁ semantihkalaš rolla. Objektacealkagiid joavku lea viiddis mu dutkanmateriálas. Dat leat ovdamearkka dihte oalgecealkkan, mat leat oassin váldocealkagis ja leat dábálaččat hupman-, jurddašan- dahje áicanvearbaid almmuhan dilálašvuodas čuozáhahkan. Oalgecealkka, mii olis lea objektan, gullá **refereansacealkagiid** jovkui. Dakkár cealkagat čujuhit duohta dahje vejolaš entitehtaide (Sammallahti 2005: 30).

Olbmonamahus sáhtta maid leat oktan lahttun cealkkaoasis mii gohčoduvvo **cealkkavásttan**. Ovdamearkacealkagis 2 lea cealkkavástta, mii lea objektan. Cealkkavásttagis vearba dahjege oaivesátni lea infinihtta hámis. Ovdamearkacealkagis 2 vearba lea aktio essiivan. Sammallahti (2005: 44, 2007: 21.) lea meroštallan objektacealkkavásttaga **fokuspartisipántan**, mii lea semantihkalaččat subjeavttas dahje objeavttas ja mii sáhtta guoddit semantihkalaš rollaid. Partisipánttaid birra lea sáhka

vuollelogus 3.4. Cealkkavástagat geavahuvvojit maiddái **áigeadjunktiivan**² (...*Máreha boađedettiin*).

- (2) *Orron gullamin áhči bagadeamen iežan ránnjá-Eero cummesteamis.*
(GN: 102)

Juos mun livččen váldán vuhtii semantihkalaš rollaid, mat gokčet oalgecealkagiid ja cealkkavástagiid, de mun galggašin maid stellet daid tabellii olles oalgecealkkan dahje cealkkavásttan. Mu dárkkuhussan ii leat čoaggit earret eará oalgecealkagiid tabellii oktan olbmonamahusaiguin. Dán dutkamušas in goit suokkardala oalgecealkagiid iešvuodaidda semantihkalaš rollaid hárrái.

Ráddjen maiddái eret olbmonamahusaid, mat leat oassin gažaldatcealkagis. Gažaldatcealkagis lea informašuvdnaohcama **funkšuvdna**³, ovdamearkka dihte:

- (3) *Boahtágo Máhtte?* (Sammallahti 2007: 20)

Gažaldatcealkagis báhcá eahpečielggasin dat, ahte ollašuvvágo hubmi dahje muitaleaddji čujuheapmi dihto entitehtii, ovdamearkka dihte doibmii, dáhpáhussii dahje oruhii. Dalle gažaldaga dependeanttat eai almmut entitehta ja danin lea váttis meroštallat semantihkalaš rolla cealkaga siste. Dakkár cealkagat gullet **refereanssahis cealkagiidda**, mat eai čujut duođalaš eaige vejolaš entitehtaide (dilálašvuodaide dahje diliide) (Sammallahti 2005: 30–31).

Mánja olbmonamahusa leat báhcán eret dutkanmateriálas iešguđetlágan sivaidda geažil. Okta dábbalaš siva lea predikatiiva. Juos olbmonamahusat leat ovdamearkka dihte **dievadas-**, **lasáhus-** dahje **deavddapredikatiivan**, dalle dain ii leat semantihkalaš rolla. Predikatiiva govvida dependeantta, ovdamearkka dihte almmuha dan iešvuodaidda, kategoriijaid dahje siskkáldas / olgguldassat diliid. Predikatiivvaid joavku lea maiddái viiddis. Vearbba predikatiivahápmásaš dependeanttas lea **semantihkalaš funkšuvdna** kodependeantta hárrái. (Sammallahti 2005: 110–111.) Semantihkalaš funkšuvdna

² **Adjunktiivvat** leat vearbba dependeanttat, mat omd. sajuštit oaivesáni (dábalaččat vearbba) ásan dilálašvuoda áiggi, báikki jna ja dain ii leat semantihkalaš rolla (Sammallahti 2005: 171).

³ **Funkšuvdna** Morfema, sáni dahje gihpu doaibma muhtin eará morfema dahje sáni dependeanttan dahje ollisvuoda oassin (Sammallahti 2005: 46).

mearkkaša dependantta semantihkalaš doaimma oaivesáni hárrái (Sammallahti 2007: 126). Ovdamearkacealkagis 4 goabbáge olbmonamahus leat dievadaspredikatiivan.

- (4) *Jienajávohagaid barggildin buot, maid sii gohččo ja biegokeahtá ledjen duon dálus gussabahččín ja mánnábüigán.* (GN: 46)

Juos olbmonamahus lea geavahuvvon **cealkkalasázin**, dalle namahasas ii leat čielga oktavuoha cealkaga ráhkadussii, vuodđodoibmii dahje gaskavuodaide eará cealkagiiguin. Čállimis cealkkalasážit laktásit cealkaga oktavuhtii rihku bokte. Dábálaš giellageavaheamis cealkkalasážiin lea lagas oktavuoha cealkagiidda, maida dat ovtastuvvet. Dat ovdanbuktá hupmama čujuhusa muitalan-, jearaldat- dahje gohččuncealkagis. (Sammallahti 2005: 180.) Ovdamearkan dás lea čuovvovaš cealkka 5:

- (5) *Vuoi Máret-siessá, man vearránan mun ledjen dutnje!* (GN: 70)

Vuoi Máret-siessá lea cealkkaoassi, mii almmuha hubmi miellaguottu su iežas siesá hárrái. Dat gohčoduvvo **eksklamatiivan**. Illatiivahápmásaš pronomen *dutnje* čujuha gal cealkkaoassái, muhto dakkár dáhpáhusain ii sáhte meroštallat semantihkalaš rolla. (Sammallahti 2005: 180.)

Lean ráddjen dutkanmateriálas eret buot pronomeniid ja olbmo namaid dahjege iešnamaid. Pronomenat ja olbmuid namat eai leat dutkanfáddán miellagiddevaččat danin, go dakkár sániin eai leat semantihkalaš sisdoalut. Buotlágan pronomeniid čujuheamit olbmonamahusaide ja daid dutkan livččii leamaš hástalus. Muhtumin lea váttis dulkot, masa girječálli aivve dárkilit čujuha pronomeniin iešguđetlágan cealkagiin.

2. SEMANTIHKALAŠ ROLLAID DUTKANHISTORJÁ JA OVDDIT DUTKAMUŠAT

Dieđuid ohcan semantihkalaš rolla ovddeš ja dálá doahpágiidda lei mu dutkamuša vuosttas čuolbma danin, go eai leat dakkár giehtagirjjit dahje ensyklopediijat main iešguđetlágan semantihkalaš mállet livčče čilgejuvvon. Ovdamearkka dihte David Crystal (1997) ii máinnaš ollenge doahpaga semantihkalaš rolla girjjistis *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Son lea čállán dušše cealkaga semantihkalaš representašuvnna birra, mas giera ja čiekŋalis ráhkadusat leat ovdanbuktojuvvon generatiiva semantihkas (Crystal 1997: 167). Nubbin čuolbman mus lei dat, ahte dutkit leat čilgen unnán semantihkalaš doahpágiid ja teoriijaid birra. Dainna lágiin ovdamearkka dihte muhtin dutkamušain teorehtalaš duogážat leat báhcán váilevažžan. Semantihkalaš rollaide laktáseaddji dutkamušain ja iešguđetlágan tearpmain lea boahtimin vuosttas giehtagirji easka jagi 2012 Oxford University Press girjeráiddus.

Gielladiehtagis semantihkalaš rollat oidnogohte Davvi-Amerihkás 1960-logus earenoamážit **generatiiva giellaoahpas**. Árbevirolaš cealkkačoavdin lei dehálaš diehtogáldu dutkamiidda, muhto cealkkačoavdin lei muhtumin váilevaš cealkaga dahje cealkkaosiid mearkkašumi čilgedettiin. Dan málle mielde galggai cealkaga guđege sáni čoavdit dihto cealkkalahttokategoriijii measta veagal, eaige nu gohčoduvvon sátnebázahusat dohkkehuvvon kategoriijaid olggobeallái. Árbevirolaš vuohki analyseret cealkagiid bázi ovttabeallásažžan. (Savolainen 1998: 3.1.4.) Álggos dutkamušaid vuolggasadjin goittotge ledje vearbba osolaččaid kásusat árbevirolaš giellaoahpa vuodul. Kásusat sáhte almmuhit njuolggaduslaš ovdamearkka dihte subjavevta ja objavevta sajiid, main leat aktiivvalaš DAHKKI ja passiivvalaš ČUOZÁHAGA rollat.

Sámegiela dutkamušain semantihkalaš rollat leat eanemusat geavahuvvon cealkagiid syntávssalaš analysain oktan bargoneavvun sániid ja **celkosiid**⁴ semantihkalaš gaskavuodaid ja mearkkašumiid meroštaladettiin. Gielladutkamis lea earret eará šaddan dárbu sihke syntávssalaš ja semantihkalaš cealkkaanalysii.

⁴ **Cealkkus** sátni, gihppu, dajaldat dahje cealkka, mainna ovdanbuktojuvvo dihto ášši; ovdamearkka dihte báikecealkkus *vári alde* almmuha saji (Sammallahti 2005: 265).

Pekka Sammallahti (2005) lea vuosttas sámegiela dutki, gii lea meroštallan sámegiela semantihkalaš rollaid čiekŋalit girjjistis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Dássáži sámegielas eai leat dakkár dutkamušat, mat leat ráddjejuvvon dušše semantihkalaš rollaide, maiguin iešgudetlágan teavsttat livčče analyserejuvvon, ovdamearkka dihte čáppagirjjálašvuodas dahje aviissain. Suomagielasge leat leamašan dušše muhtun dutkamušat dakkár fáttáin. Suomagielas eai leat ovttrasrádiid meroštallojuvvon semantihkalaš rollat. Lingvisttalaš girjjálašvuodas rollat leat gieđahallon valjit, muhto eai leat dattetge almmolaččat stáđásmuvvan rollat suomagielas (ISK § 446). Mu mielas dakkár dilli hehte semantihkalaš rollaid vejolaš geavaheami oahppočájánasain ovdamearkka dihte suomagielas.

Dálá gielladiehtagis semantihkalaš rolla lea syntávssa ja semantihka guovddáš doaba.⁵ Semantihkalaš rollaid meroštallamis dutkit eai goittotge leat ovttaoavilis ja daidda laktáseaddji girjjálašvuolta lea oalle girjái. Juohke dutkis leat su iežas ipmárdusat semantihkalaš rollaid meroštallamiin ja meroštallamat sáhttet molsašuddat iešgudege gielain. Muhtin veardde oktasaš ipmárdusat ležžet moatti deháleamos rollas dego AGEANTTAS (DAHKKIS) ja PATIENTTAS (ČUOZÁHAGAS) (Kittilä, Västi & Ylikoski 2011: 1).

2.1. Kásusgiellaoahppa

Semantihkalaš rollat leat gárggiidahtton kásusgiellaoahpas, mii lea generatiiva giellaoahpa okta suorgi. Kásusgiellaoahpa vuodđojurddan lei gárggiidahttit giellaoahpa teorija cealkaga guovddáš lahtuid mearkkašumiin ja daid gaskavuodain. Kásus ii mearkkaš dán teorijas sáni sojahanhámiid muhto baicce nomenclakaga (nominilauseke), man mearkkašumis lea dihto funkšuvdna dahje doaibma (ovdamearkka dihte DAHKKI, ČUOZÁHAT, BOAÐUS). **Kásusrolla (čiekŋaliskásus)** dahje **semantihkalaš rolla** leat doahpagat, mat hábmegohte 1960-logus. Semantihkalaš rollat muittuhit árbevirolaš giellaoahpa cealkkalahtuid semantihkalaš sárgosiid. (Kieli ja sen kielioipit 1994: 48.) Generatiiva giellaoahpas geavahuvvojit maid tearpmat **čiekŋalisráhkadus** (D-structure, deep structure), masa nammaduvvojit ovdamearkka dihte semantihkalaš rollat ja **gieraráhkadus** (S-structure, surface structure) (Sammallahti 2007: 50).

⁵ Almmolaš gielladiehtaga oahppoplánas čakčat 2011, go Katja Västi lágidii vuosttas gurssa semantihkalaš rollain.

Kásusgiellaoahpa gárggiidahti Charles J. Fillmore buvttii semantihkalaš rollaid generatiiva cealkkagovvideapmái (Lakoff 1993: 27). Generatiiva giellaoahpas lea maiddá geavahuvvon **čiekŋalis dási kásus** dahje **semantihkalaš kásus** dalle, go čilgejuvvojit verbála argumeanttaid valeansarollat (Helander 2001: 22). Charles J. Fillmore geavahišgođii vuosttas muttus čiekŋaliskásusiin čuovvovaš tearpmaid: AGENTIIVA, INSTRUMENTÁLA, DATIIVA, FAKTIIVA, LOKATIIVA ja OBJEKTIIVA. Teoriija maŋjit veršuvnnas Fillmore lasihii tearpmaid čiekŋaliskásusiidda: AGEANTA, VÁSIHEADDJI, GASKOAPMI, PATIENTA, GÁLDU, MEARRI, BÁIKI, ÁIGI ja BÁLGGIS. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 48.) Álgobáliid semantihkalaš rolla gohčoduvvui maiddá **abstrákta kásusin** (Sammallahti 2005: 39).

2.2. Dependensagiellaoahppa ja valeansateoriija

Sihke dependensagiellaoahppa ja valeansateoriija analyserejit cealkaga ráhkadusa vearbba bokte. Valeansateoriija gárggiidahti lea fránskalaš Lucien Tesnière 1930–1950-loguin. Kásusgiellaoahppa dovddaha maiddá valeansateoriija jurddašeami. Teoriija čielggada makkár gáibádušat iešguđetge vearbbaš leat bákkolaš nomencaalkagiid ektui cealkagis. Dakkár vulošvuoda (dependensa) lea vejolaš ovdanbuktit **aktántta** (semantihkalaš rolla) vehkiin.

Dependensagiellaoahpa deháleamos viggamuš lei čielggadit vearbba ja dan aktánttaid dahjege ‘valeanssa gáibideaddji nomenlahtuid’ gaskasaš čatnosa ja dan čavgatvuoda.⁶ Aktánta gohčoduvvo **valeansarollan** valeansateoriijas. Nomencaalkagat, main lea vulošvuolta predikáhtii, gohčoduvvojit predikáhta aktántan. Valeanssas sáhtta leat sisdoalu hárrái semantihkalaš kategoriija dahje hámi hárrái syntávssalaš kategoriija. Ovdamearkka dihte *veahkehit*-vearba gáibida semantihkalaččat DAHKKI ja ČUOZÁHAGA aktánttaid. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 49.)

Lingvistihkalaš doaban valeanssa geavaheapmi lea viiddiduvvon iešguđetlágan dásiide ja mearkkašumiide vearbbaid nyánssaid dulkodettiin. Ovdamearkka dihte valeanssa rievdadus, valeanssa lasiheapmi ja geahpideapmi leat iešvuodat, mat leat

⁶ Fred Karlsson (1979: 65) *Dependenssikielioppi ja sen sovellus suomen kieleen* (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1979_64.pdf).

dárkkálmuvvan gielladiehtagis (Zúñiga & Kittilä 2010: 440). Valeansa geavahuvvo morfosyntávssalaš proseassas govvidit ‘syntávssalaš valeansa’ ja dan nuppástusa. Ovdamearkka dihte passivitehta, kausativitehta, refleksivitehta ja **applikativitehta**⁷ proseassat ja NP-kombinašuvnnat nuppástuhttet syntávssalaš valensa. Ovdamearkkat dakkár proseassain vuhttojit **agglutinatiivvalaš gielas**⁸, mapudungunis, mii hubmojuvvo Chiles ja Argentinas. Gielas lea rikkes verbála morfologijja. Vearbbat almmuhit earret eará persovvna, váimmus argumeanttaid meari, sihke leksikála ja giellaoahpalaš aspeavtta, spatiála kategoriijaid ja **deonttalaš modalitehta**⁹. (Zúñiga 2010: 204.)

Ovdamearkka dihte kausatiiva ja applikatiiva ráhkadusat sistisdollet ‘valeansa lasiheami’ dáhpáhusaid. Dalle valeansa lasiheapmi mearkkaša vearbba doaimma intransivitehtas transitivitehtii dahje transitivitehtas **ditransitivitehtii**¹⁰. (Kiyosawa & Gerds 2010: 178.) Ovdamearka ditransitivitehtas lea čuovvovaš cealkka:

(6) *Máhte₁ attii skeaŋkka₂ Márehii₃.*¹¹

Addit lea ovdamearka golmmabáikásaš (ditransitiiva) vearbbas. Das leat golbma dependantta ja guhtege dain oážžu semantihkalaš rolla vearbba ásahan dilálašvuodas.

Applikatiiva **perifrásttalaš**¹² ráhkadusain vearba doaimmá dego ‘valeansa operáhtor’ lobi mieđihettiin lasseosolačča olggosbuktimii, mii ollašuhttá addojuvvon semantihkalaš rolla dilálašvuodas, man nubbi vearba lea merken. Ovdamearkkas lea gažaldat BENEFAKTIIVVA (ÁVKAŠUVVI) applikatiiva perifrásttalaš ráhkadusas. (Creissels 2010: 29.)

⁷ **Applikativitehta** lokte eará argumeanttaid objeaktan (<http://www.ling.helsinki.fi/~mpalsi/syntaksis12005-k12006/loputkalvot.pdf>)

⁸ **Giella** mas sojahan- ja suorggidanmorfemat leat čielgasit earuheames sátnemáddagis ja guhtet guimmiineaset (Sammallahti 2007: 4).

⁹ **Deonttalaš modalitehtas** modálavearba almmuha ovdamearkka dihte VÁSIHEADDJI-subjeavtta oainnu dilálašvuoda normatiivavuoda (lobálašvuoda dahje bákkolašvuoda) hárrái (Sammallahti 2007: 29, 89).

¹⁰ **Ditransitivitehta** mearkkaša, ahte vearba váldá guokte argumeantta, njulges objeavtta ja eahpenjulges objeavtta, seammá áigge (<http://www.englishlanguageguide.com/english/grammar/ditransitive.asp>).

¹¹ **Ylikoski** Jussi (2011: 42) cealkkaoahpa gurssa giehtačálus Giellagas-instituhtas.

¹² **Perifrásttalaš** konstrukšuvvna birra: mii ovdanbukttá seamma ášši go muhtin sojahanhápmi (Sammallahti 2007: 107).

Sámegielaš perifrásttalaččat almmuhuvvojit ovdamearkka dihte perfeakta I ja II (*lea boahtán, lea leamaš boahtán*) ja pluskvamperfeakta I ja II (*lei boahtán, lei leamaš boahtán*). Dain áigehámiin ii leat sierra morfologiija, muhto dat albmanit mángan sátnin. (Pope & Sára 2004: 43.)

2.3. Semantihkalaš rollat sámegiela dutkamušain

Israel Ruong (1970) lea namuhan nominatiivva ja akkusatiivva váldodoaibman leat subjeavtta ja objeavtta merken. Son lea maiddái meroštallan oanehis giellaoahppaoasistis eará kásusovdamearkkaid adverbiálan. Illatiiva adverbiálaid ovdamearkan leat **báikeadverbiála**, **ageantaadverbiála**, **čuozáhatadverbiála** ja **vuohkeadverbiála**. (Ruong 1970: 164–165.)

Pekka Sammallahti (2005) lea dutkan viidát sámegiela semantihkalaš rollaid girjjistis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Semantihkalaš rolla lea dependeantta siskkáldas doaibma dan dilálašvuodas man oaivesátni ásaha. Dat lea sániin ja celkosiin mat čujuhit dilálašvuoda entitehtaide (dinggaide dahje dilálašvuodaide), muhto ii dakkár sániin ja celkosiin mat ovdamearkka dihte govvidit dahje kommenterejit muhtin entitehta. (Sammallahti 2005: 39–40.) Sammallahti lea meroštallan 24 semantihkalaš rolla ja juohkán daid guovtti sadjái: **aktuerejeaddji semantihkalaš rollaide** ja **sajušteaddji semantihkalaš rollaide** (Sammallahti 2005: 41–48). Aktuerejeaddji semantihkalaš ja possessiiva semantihkalaš rollat čilgejuvvojit dárkileappot vuollelogus 3.3.

Nils Øivind Helander (2001) lea dutkan nákkosgirjjistis *Ii das šat murrii iige baktái* illatiivva syntávssalaš ja semantihkalaš geavaheami. Su mielas illatiivva syntávssalaš ja semantihkalaš geavaheami ii sáhte dutkat vuhtiiválddekeahhtá iešguđetlágan morfologalaš kásusiid. Illatiivva čilgemii gullá oktavuoha vuosttažettiin eará báikekásusiidda. (Helander 2001: 7.) Kásus govvida nomeniid sojahanhámiid ja dalle dat gohčoduvvo morfologalaš kásusin. Kásus geavahuvvo maiddái semantihkalaš mearkkašumis, go čilgejuvvojit verbála argumeanttaid valeansarollat. Dakkár semantihkalaš kásusat dahje čiekŋalis dási kásusat leat navdon mánggaláhkai. Dábálepmosat leat ovdamearkka dihte AGEANTA, PATIENTA, INSTRUMENTA,

LOKATIIVA, MIHTTOMEARRI, VUOLGGASADJI (GÁLDU), BENEFAKTIIVA ja VÁSIHEADDJI. Dáid argumeanttaid semantihkalaš luohkáid mearri árvaluvvo leat rájálaš, vaikko gielladutkit eai leat dássái vel veadján boahit ovttá oaivilii semantihkalaš juoguid ja rollaid meari hárrái. (Helander 2001: 22.)

Helandera (2001) kategoriseremiid vuodđun leat sihke syntávssalaš ráhkadusat ja semantihkalaš luohkát. Son lea cealkán, ahte árbevirolaš giellaoahpalaš generaliseremat váikkuhit juo dutkanbarggu álgodásisge kategoriseremiid láidestussan, ovdamearkka dihte adverbialaid kategoriseremii. Helander lea vudjon doaimma čilgemii, ja dalle semantihkalaš analysavuogit leat guovddázis, vaikko kásushámiid syntávssalaš bealitge guorahallojuvvojit juohke dáfus. (Helander 2001: 8–9.) Helandera čilgehusat earenoamážit adverbialaid ja daid historjjálaš duogáža hárrái leat veahkehan mu ipmirdit eanet dálá partisipánttaid ja daid govvidanvuogádaga. Ovdamearkan leat *hallatpassiivavearbbat*, main illatiivahápmásaš ageantaadverbialat (DAHKKIPARTISIPÁNTA dahje VÁSIHANPARTISIPÁNTA) gullet passiivva ráhkadussii (Helander 2001: 112). *Hallatpassiivvas* leat dávjá guokte subjeavtta, giellaoahpalaš subjeakta (nominatiivvas) ja logalaš subjeakta (illatiivvas) (Helander 2001: 24). Dakkár cealkka lea ovdamearkka dihte *Mánná* [giellaoahpalaš subjeakta] *gáskkáhalai beatnagii* [logalaš subjeakta] (Helander 2001: 115).

Inga Guttorm (2004) lea guorahallan passiivva kandidáhtadutkamušastis *Passiivva geavaheapmi Hans Aslak Guttorm teavsttain*. Son lea dutkan kvantitatiivalaččat, makkár iešguđetlágan passiivvat leat gávdnamis Hans Aslak Guttorma girjjiin ja makkár oktavuodain dat geavahuvvojit. Guttorm lea čielggadan passiivva doahpaga ja ohcan ovdamearkka dihte passiivva syntávssalaš dieđuid. Oktan kritearan lea leamaš vuodđovearbba transivitehta dahje intransitivitehta ja ovdamearkka dihte nubbin kritearan passiivva ja vuodđovearbba gaskkas dáhpáhuvvan objekta-subjeakta rievdadus. Ageantta ja iešguđetlágan partisipánttaid guorahallamis Guttorm lea atnán semantihkalaš rollaid. (Guttorm 2004: 1, 13.)

Inga Guttorm (2010) lea joatkán passiivva dutkamušaid pro gradu -barggustis *Passiivasuorggádusat Hans Aslak Guttorm teavsttain*. Son lea guorahallan passiivasuorggádusaid, mat leat juhkkon daid fokuspartisipánttaid semantihkalaš rollaid mielde viđa kategoriijai Pekka Sammallahti (2005) cealkkaoahpa teorijja vuodul. Dat

leat automatiiva, intentionála, adversatiiva, impersonála ja permissiiva passiivvat. Guttorm lea pro gradu -dutkanmušastis čiekrjudan Sammallahti (2005) govvidanmálle passiivasuorggádusaid proseassain. Mun lean earenoamážit ožžon ávkki adversatiiva passiivva ovdanbuktimis, mas Guttorm čájeha mo passiivasuorggádusa konteaksta čuovvu suorggádusa semantihkalaš sisdoalu. Guttorma passiivacealkaga govvidanvuogádat addá mu mielas eanet dieđuid morfosyntávssalaš proseassas go ovdamearkka dihte muorradiagramma. Ovdamearkka dihte adversatiiva passiivasuorggádusaid konteavsttas bohtet ovdan fápmoárvoštallamat (Guttorm 2010).

Oona Länsman (2008) lea guorahallan kausatiivavearbbaid kandidáhtadutkanmušastis *Transitiivavearbbain suorggiduvvon kausatiivavearbbaid geavaheapmi Hans Aslak Guttorma girjjiin*. Son lea čielggadan, makkár kausatiivavearbbat dutkanmateriálas gávdnojit ja mo dat juohkásit kvantitatiivalaččat. Fáddá guoská transitiivavearbbain suorggiduvvon vearbbaide, maidda Länsman lea meroštallan valensii gullelaš dependanttaid ja daid semantihkalaš rollaid. Son lea dutkan mo transitiivvalaš vuodđoverbii gullelaš dependanttaid semantihkalaš rollat nuppástuvve suorggideami boadusin. Länsman lea analyseren daid nuppástusaid vuodul kausatiivavearbba mearkkašumi ja dan, man jovkui iešguhtege kausatiivasuorggádus gullá Sammallahti (2005: 77) kategoriijaid juogadeami mielde. (Länsman 2008: 1.)

Oona Länsman (2011) lea joatkán kausatiivavearbbaid dutkama pro gradu -barggustis *Kausatiivavearbbat Kirsti Paltto girjis Guovtteoaivvat nisu*. Son lea čielggadan, makkár morfologalaš kausatiivavearbbat dutkanmateriálas gávdnojit. Morfologalaš kausatiivavearba oážžu kausatiivvalaš mearkkašumi dihto suorgása bokte, ovdamearkka dihte *viehkát*-vearbbas ráhkaduvvo kausatiivavearba suorgásiin *-h-*: *viegahit*. Länsman lea earenoamážit dutkan mo vuodđovearbba valeansa rievdá suorggideami boadusin. Länsman lea guorahallan vearbba transitivitehta ja dan valensii gullelaš dependanttaid semantihkalaš rollaid. Meroštallama maŋŋá son lea juohkán kausatiivasuorggádusaid dihto kategoriijaide, mat leat Sammallahti (2005) teoriija mielde oktiibuot gávcci. (Länsman 2011.) Mun lean veardádallan Länsmana ovttá dutkanbohtosa mu dulkomii *viegahit*-vearbbas, mat dihttojit dutkanmateriálas moadde geardde.

Marjatta Jomppanen (2009) lea dutkan nákkosgirjjistis *Pohjoissaamen ja suomen perusinfinitiivi vertailussa leat ja olla-verbien yhteydessä* davvisámegiela ja suomagiela

vuodđoinfinitiivahámi ovttas sámegielat *leat*-vearbbain ja suomagielat *olla*-vearbbain. Son lea veardádallan gielaid vuodđoinfinitiivva geavaheami ráhkadusain, mat leat goappáge gielas seammáláganat, ja ráhkadusain, main eai leat vástagat nuppi gielas. Seamma ráhkadus sáhtta leat gielain maiddá mearkkašumi dáfus iešguđetlágan. Jomppanen suokkardallá dutkamušastis infinitiivaráhkadusaid ovttas ja sierranassii davvisámegielas ja suomagielas ja raportere gielaid ovttalágánvuodaid ja erohusaid birra juogo syntávssalaš dahje semantihkalaš analysa dahje goappáge vuodul. Son lea analyseren infinitiivaráhkadusaid syntávssalaččat ja dárbbu mielde semantihkalaččat ovdamearkka dihte semantihkalaš rollaiguin ja semantihkalaš funkšuvnnaiguin. (Jomppanen 2009: 5.) Jomppanen lea čájehan semantihkalaš rolla anolašvuoda ovdamearkka dihte cealkagiid jorgalusain. Cealkka *Munnje lea álki dan dahkat* lea nu gohčoduvvon vásiheaddjicealkka ja cealkka *Mu lea álki dan dahkat* lea nu gohčoduvvon ageantacealkka. Guhtege cealkka lea vejolaš jorgalit suomagillii *Minun on helppoa tehdä se*. (Jomppanen 2009: 54–55.)

2.4. Semantihkalaš rollat suomagiela dutkamušain

Sanna Heikkinen (1997) lea giedahallan pro gradu -dutkamušastis iešguđetlágan teorehtalaš ipmárdusaid semantihkalaš rollain ja rollaid geavahusa vuodđoskuvlla oahpahasas. Heikkinena barggu namma lea *Lauseiden semanttista tarkastelua semanttisten roolien avulla – miten soveltaa äidinkielen kouluopetuksessa?* Motiivan sutnje lea leamaš Suoma oahpahasministeriija ásahan giellaoahppabargojoavkku (kielioppityöryhmä) smiehtamuš *Kieli ja sen kieliopit* jagis 1994, mii ávžžuha geavahit eanet semantihka eatnigiela skuvlaoahpahasas. (Heikkinen 1997: 1.)

Heikkinen (1997) suokkardallá vejolašvuodaid geavahit semantihka cealkkalahtuid analyseremii oahpahasas. Dalle oahpahasas lea vejolašvuolta ávkástallat semantihkalaš rollaid dahjege nomenclalkagiid mearkkašupmedoaimmaiguin cealkagiin. Semantihkalaš rollaid ohcan teavsttain veahkeha oahppi jurddašit kritihkalaččat. Cealkaga semantihkalaš seassan álkidahtta fuobmát dan, ahte seamma ášši sáhtta buktit ovdan gielas iešguđetlágan ráhkadusaiguin ja ahte ráhkadusa válljemiin sáhtta buktit oaidninvuogi dáhpáussii. Heikkinena mielas rollaid geavaheapmi oahpahasas addá oahppái vejolašvuoda atnit su iežas giellaipmárdusa ja

árvoštallandáiddu. Semantihkalaš rollat leat buorit veahkkegaskaoamit, go oahppi hárbhallá dáidduid ákkastallat čuočuhusaidis. Cealkkalahtu čoavdimis cealkaga subjeakta namuhuvvo DAHKKIN ja objeakta ČUOZÁHAHKAN árbevirolaš giellaoahpa oahpahusas. Goittotge subjeavttas ja objeavttas sáhttet leat mánggat iešguđetlágan doaimmat mearkkašumiid dáfus. (Heikkinen 1997: 1.)

Kirsi Järviranta (1999) lea dutkan pro gradu -barggustis, *Urheilijaan viittaavista ilmauksista ja niiden semanttisista rooleista Atlantan olympialaisten uutisoinnissa Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa*, dajaldagaid, mat čujuhit valástalliide ja main leat semantihkalaš rollat. Su ulbmilin lea dárkkodit maid namahusat muitalit valástalliin dahje mo artihkkala čálii doaladuvvá dihto valástallái. Semantihkalaš rollaid bokte lea vejolaš čielggadit man aktiivvalažžan valástalli ovdanbuktojuvvo. Järviranta lea fuobmán, ahte valástalli govviduvvo dušše unnán aktiivvalaš doaibmin. Valástallama dahku ii govviduvvo teavsttain. Valástalli lea hárve AGENTIIVA, muhtumin VÁSIHEADDJI. Go valástallái čujuheaddji dajaldat lea POSSESSIIVVA, ČUOZÁHAGA dahje NEUTRÁLA rollas, dalle valástalli dušše lea dahje son ovdanbuktojuvvo passiivvalaš ČUOZÁHAHKAN. (Järviranta 1999: 1.)

Anette Hankomäki (2005) lea dutkan pro gradu -barggustis dan, makkár semantihkalaš rollaid valástallái čujuheaddji dajaldagat leat ožžon valástallanodđasiin. Hankomäki barggu namma lea *Urheilijaan viittavien ilmausten semanttiset roolit Ilta-Sanomien urheilu-uutisissa*. Son suokkardallá makkár konteavsttain guđetge semantihkalaš rollat leat geavahuvvon. Rollaid analysa lassin son dutká makkár giellaoahpalaš sajádagas guhtege semantihkalaš rolla gávdno. Hankomäki dárko, mii muitaluvvo odđasiin ja makkár áššiid oktavuodas semantihkalaš rollat geavahuvvojit. Son dutká semantihkalaš rollaid bokte mo rollat ovdanbuktojuvvojit teavsttain positiivvalaš áššiid oktavuodas, dego vuotimis, dahje negatiivvalaš áššiid oktavuodas, dego vuoittáhallamis. (Hankomäki 2005: 4.) Hankomäki muitala, ahte semantihkalaš rollat leat suomagielas goittotge muhtin muddui syntávssalaččat grammatikaliserejuvvon. Ovdamearkka dihte AGENTIIVA ovdanbuktojuvvo measta álo subjeaktan (Hakulinen & Karlsson 1995: 103). Dainna lágiin subjeavtta sadji lea vejolaš measta buot semantihkalaš rollaide.

Hankomäki (2005) kategorisere dutkanmateriála semantihkalaš prosodiija vuodul positiivvalaš, negatiivvalaš ja neutrála odđasiidda. Tearbma **semantihkalaš prosodiija**

mearkkaša Jarmo Jantunena (2004: 140) mielde muhtinlágan atmosfeara mii birastahtá dajaldaga. Dat speadjalastá giellageavaheaddji miellaguottuid ja das lea pragმაhtalaš funkšuvdna. Semantihkalaš prosodijja fas lea albma sivva dasa, manin juoga dajaldat lea válljejuvvon. Hankomäki suokkardallá semantihkalaš rollaid bokte, makkár rollat leat geavahusas positiivvalaš ja negatiivvalaš áššiid birra muiččettiin. Son maiddái dutká, mot valástallái čujuhuvvo guđege semantihkalaš rolla oktavuodas. (Hankomäki 2005: 4.)

Anna Eskelinen (2009) lea dutkan pro gradu -barggustis *Strategian yhteydessä esiintyvät aiheet ja toimijat neljän eurooppalaisen teräsyhtiön vuosikertomuksissa* makkár fáddáollisvuodain ja doaibmiin fitnodagat hupmet strategijain dakkár jahkemuitalusa loguin, main bajilčállagiin dovddahuvvo, ahte teaksta giedahallá strategijja. Son dutká maiddái dan, ahte makkár rollaid teavsttain gávdnon doaibmit ožžot ja makkár iešguđetlágan doaibmit gávdnojit aktiivvalaččat iešguđetlágan fáddáollisvuodaid oktavuodas. Eskelinen lea dutkan njealji fitnodaga jahkemuitalusaid. Fáddáanalysa lassin son suokkardalai iešguđetlágan doibmiid rollaid ja kategoriseriidaid semantihkalaš rollaid vuodul. Eskelinen dutkamuša guovddáš semantihkalaš rollat leat AGEANTA, ČUOZÁHAT ja GASKAOAPMI. (Eskelinen 2009: 1.)

Eskelinen (2009) čállá buot jahkemuitalusain mitaluvvo strategijja oktavuodas fitnodaga siskkáldas ja olgguldas doibmiid birra, mat ožžot iešguđetlágan rollaid teavsttain. Teavsttain guovddáš AGEANTA lea mánggain oktavuodain ieš fitnodat. Dat, makkár fáttáid ja doibmiid fitnodat lokte ovdan strategijjas, muitala das, maid áššiid fitnodat deattuha strategijjas. Fáttáid válljemiin ja doibmiid rollain fitnodat sáhtá ákkastallat strategijja diliid ja čájehit dan riektatvuoda ja áigeovuodilvuoda. (Eskelinen 2009: 1.)

Nina Koistinen (2010) lea giedahallan pro gradu -barggustis *Toimijaroolit ja roolien välinen dynamiikka Vihreän liiton periaateohjelmassa 2006* doaibmirollaid politihkalaš bellodaga vuodđojurddaprográmmas. Son suokkardallá ja analysere Ruoná lihtu prográmma ovdamearkan das, mo doaibmirollaid bokte ráhkaduvvo prográmmateavstta máilbmi ja doibmiid gaskavuodat das. Koistinen geavaha A. J. Greimasa (1979) gárggiidahtton aktántamálla. Semantihkalaš málla mielde teavstta máilbmi doibmit leat analyserejuvvon rollaide, doibmiid dahkan doaimmaid dahjege funkšuvnnaid

vuodul. Deháleamos dutkojuvvon rollat leat aktiivvalaš DOAIBMI kategoriija, statiivvalaš VÁIKKUHEADDJI kategoriija ja doaimma ČUOZÁHAGAIÐ kategoriijat. Koistinen juohká guđege kategoriija vel bellodaga smiehtamuša mielde dahjege buorrin ovdanbuktojuvvon ja smiehtamuša vuostái dahjege bahán ovdanbuktojuvvon danin, go polarišašuvdna lea politihkalaš teavstta mihtilmas iešvuohta. (Koistinen 2010: 1.)

3. TEOREHTALAŠ DUOGÁŠ JA SEMANTIHKALAŠ ROLLAT

3.1. Cealkkaoahppa

Cealkkaoahppa dutká cealkagiid siskkáldas ráhkadusaid ja iešvuodaid ja dan, mo sániit hábmejit cealkaga. Dan vehkiin sáhtá analyseret čállojuvvon dahje hubmojuvvon sániid mearkkašumi. Cealkkaoahppa maid dutká sániid ja morfemaid ollisvuodaid ráhkaduslaččat ja semantihkalaččat. Semantihkka lea mearkkašupmeoahppa, mainna sáhtá dutkat morfemaid, sániid ja cealkagiid sisdoalu. Cealkaga ráhkadusat ja olgguldas hámit leat leamaš guovddázis gielladiehtagis. Pekka Sammallahti (2005:19) funktionála cealkkaoahppa addá bargoneavvuid dulkot cealkagiid ja daid sisdoaluid eanet semantihkalaččat, go árbevirolaš struktuvrralaš cealkkaoahpat leat dahkan vejolažžan. Semantihkavuđot govvádus gokčá giela sátneráju ja dan systematihka ja maiddái dan, mo sániid ja morfemaid mearkkašumit ja funkšuvnnat definerejit ja stivrejit cealkagiid ja teavsttaid ráhkadusa. (Sammallahti 2005: IX–X, 2007: 83.)

Pekka Sammallahti analyserenvuogádagas cealkka lea govviduvvon semantihkalaš ollisvuohtan (2005: 1). Dan sáhtá gohčodit **dáhpáhussan**, mas váimmusin lea sisdoallovearbba ásahan dilálašvuohta (Sammallahti 2007: 19). Vearba lea cealkaga ruohtas, mii meroštallá iešguđetlágan sániid iešvuodaid ja hierarkiijaid. Nuppiiguin sániiguin *vearba projisere cealkaga iežas birra*.¹³ Vearbba mearkkašupmi sámegeielas lea nu čalmmus, ahte cealkka ii oro leamen ollislaš vearbba haga.

Sániid sáhtá meroštallat dihto kritearaid vuodul nu, ahte lea vejolaš identifiseret mii cealkkalahtuid lea jearaldagas. Dan govvidanvuogádagas vuodđun leat leamaš universála ráhkadusprinsihpat (ovdamearkka dihte dependeansahierarkiija) ja universála semantihkalaš kategorijat ja gaskavuodat (semantihkalaš rollat, semantihkalaš funkšuvnnat, kvantifiserema ja progreshuvnna aspeavttat ja nu ain). Govvidanvuogádat čájeha maiddái, mo cealkkaráhkadus riegeada mearkkašumiin ja funkšuvnnain. Dat determinerejit ja ráddjejit makkárin cealkagat šaddet. Ovdamearkka dihte vearba *boahit* nammada nominatiivahápmásaš SIRDÁSEADDJI ja iešguđetlágan báikecelkosiid dalle go

¹³ Katja Västi geavahii dán dajaldaga vearbba mearkkašumis cealkagii almmolaš gielladiehtaga gursas semantihkalaš rollain 7.11.2011.

dat mearkkaša ‘ollet’ (*Máhtte bođii Álaheajus Suolovuomi bakte Mázii*). (Sammallahti 2005: 1.)

3.2. Cealkaga hierarkijat, oaivesánit ja dependeanttat

Subjektta ja objektta leat adnojuvvon deháleamos váimmuscealkkalahttun predikáhta lassin, mat almmuhit iešguđetlágan dilálašvuodain dávjjimusat geavahuvvon semantihkalaš rollaid. Dat gullet dábálaččat vearbba bákkolaš osolaččaide dahjege dependeanttaide. Dasa lassin vearbba sáhttet leat maiddái váljalaš osolaččat, mat eai leat čavga gitta vearbba. Dat gohčoduvvojit **oblikvan**. (JK 2009: 139.) Árbevirolaš giellaoahpas oblikva lea vearbba dependeanta mii ii leat subjektta, objektta iige predikatiiva, muhto dievasmahtta vearbba mearkkašumi. Dat gohčoduvvojit maiddái oblikvaadverbiálan. (Sammallahti 2007: 100.)

Nu gohčoduvvon **animáhttahierarkijja** meroštallá máŋga gielalaš albmanusa. Giellageavaheaddjiide heakkalaš oruhat ja earenoamážit olbmot leat deháleappot go heakkahis oruhat. Danin áššit ja diedut, mat gusket heakkalaččaide, ovdanbuktojuvvojit gielas dárkileappot go heakkahis oruhiin. (JK 2009: 127.) Animáhttahierarkijja sáhtta govvidit ráidun:

“1. ja 2. persovna pronomenat < 3. persovna pronomenat < olbmuide čujuheaddji iešnamat < iešguđetlágan olbmuide čujuheaddji substantiivvat < eará heakkalaš oruhiidda čujuheaddji substantiivvat < heakkahis oruhiidda čujuheaddji substantiivvat” (JK 2009: 127).

Animáhttahierarkijja váikkuha maiddái earret eará dasa, gii lea dahkkin ja gii lea doaimma čuozáhakan. Máŋggain gielain dahkkin dohkkehuvvo dušše olmmoš dahje heakkalaš orut. Dakkár diliin animáhttahierarkijja gáibida dihto konstrukšuvna geavaheami cealkagis, juos doaimma dahkki lea hierarkijas vuolit sajádagas go doaimma čuozáhat. (JK 2009: 127.)

Suomagiela dutkit geavahit doahpaga **vearbba argumeantaráhkadus**, mii geavahuvvo maid valeanssa láhkai. Dievadasat gohčoduvvojit vearbba **argumeantan** ja daidda eai

gula predikatiivvalaš dievadasat. (ISK § 446.) Dán vuogi mielde subjeakta namuhuvvo **vuosttas argumeantan** nugo maid oktonas, nollabáikásaš vearbage (ovdamearkka dihte *Arvá*). Subjeakta ovddasta predikáhta guovddáš argumeantta semantihkalaččat ja giellaoahpalaččat. **Nubbin argumeantan** lea ovdamearkka dihte vearbba valensii gullelaš objekta ja **goalmmádin argumeantan** fas cealkkalahttu, mii ii leat predikatiivvalaš dievadas. (Vilkuna 2000: 82.)

Subjeavtta dehálašvuohta šaddá maid **topihkas**¹⁴. R.M.W. Dixon (1995: 23), gii lea dutkan earenoamážit ergatiivvaid, fuobmái ahte mii olbmot hupmat áššiin, maid mii [DAHKKIN] dahkat eará olbmuide [ČUOZÁHAHKAN] milloseappot go áššiin, mat dáhpáhuvvet dahje dahkkojuvvojit midjiide [ČUOZÁHAHKAN]. Das čuovvu dat, ahte vuosttas ja nuppi persovna **refereanttat**¹⁵ leat dábáleappot DAHKKI rollas (Kittilä, Västi & Ylikoski 2011: 6). Subjeavtta sadi cealkaga hierarkiijas orru gullamin olbmo lundui ja dat lea maid šaddan lingvisttalaš prototiipan, masa eará cealkkalahtut veardiduvvojit. Mu mielas dat, maiddái animáhttahirarkiiji gullelaš jurddašuvuohti, dahje vuohki analyseret cealkagiid sisdoaluid *mun muitaleaddjin* dahje *mun dahkkin* -perspektiivvas lea váikkuhan dálá ráddjehusaide, mat gusket árbevirolaš adverbiálaide. Adverbiálat guddet ollu miellagiddevaš semantihkalaš dieđu, muhto dat báhce muhtumin fuomášumi haga semantihkalaš rollaid gieđahaladettiin ovdamearkka dihte suomagielas (ISK § 1221–1222).

Ovdamearkka dihte cealkagis *Máret bođii ruoktot oappáiguin* komitatiivahápmásaš *oappáiguin*-kodependeanta lea gáidan sihke oaivesánistis ja nuppi dependeanttastis. Cealkaga dilálašvuođas, vuosttas dependeantan ja argumeantan, *Máret* oidno dahje adnojuvvo eanet agentiiivalažžan go *oappát*-kodependeanttaid. *Boahit*-vearba lea ovttabáikásaš ja dat ii gáibit nuppi osolačča cealkaga dilálašvuhtii. Vaikko *oappát* leatge dábálaš giellageavaheaddji áddejumis ‘seammaárvosaččat’ fárus *boahtimin ruoktot Márehiin*, cealkaga siskkáldas hierarkiijas komitatiivva geavaheapmi vuolida daid dependeanttaid lasáhuspredikatiivva sajádahkii. *Oappát* siidorollaneavttárin leatge searvin čuovvumin *Máreha*, guhte lea ožžon oaiveneavttára rolla vearbba ásahan dilálašvuođas. *Oappát* leat dan dáhpáhusas marginálat ja oassálastet dasa dušše

¹⁴ **Topihkka** lea cealkaga gihppu mainna almmuhuvvo dat entitehta man birra lea sáhka ja man hárrái almmuhuvvo juoga. Dat lea dábálaččat cealkaga subjeakta. (Sammallahti 2007: 142.)

¹⁵ **Refereanta** lea entitehta masa gielalaš ovttat (morfema, sátni, gihppu, cealkka) čujuha (Sammallahti 2007: 118).

eahpenjulges vuogi mielde *Máreha* fárus dahje *su* maŋis. Dalle dependeanttaid, *Máret* ja *oappát*, gaskavuodas ii leat symmetriija. Dakkár ovdamearkkas komitatiivahápmásaš dependeanttas ii leat semantihkalaš rolla.

Komitatiiva geavahuvvo dábálaččat ovttastahttit guovtti nomenclalkaga, mat ovddastit guovtti heakkalaš osolačča dilálašvuodas gos nubbi olmmoš mieđušta dahje čuovvu nuppi olbmo. Dakkár gaskavuodas ii leat symmetriija: dilálašvuoda vuosttas osolaš lea dábálaččat maid vuosttas ageanta dahje argumeanta. Nubbi osolaš fas lea marginála čuovvu, guhte oassálastá doibmii eahpenjulget. (Sirola-Belliard 2011: 135.)

Árbevirolaš cealkkaoahpas sániid syntávssalaš dahjege cealkkaoahpalaš gaskavuohta govviduvvo doahpágiiguin **oaivesátni** ja **dependeanta**. Dat gaskavuohta lea cealkkaoahpa guovddáš iešvuohta. Cealkaga oaivesátni lea dábálaččat vearba (Sammallahti 2005: 31). Dependeanssas oaivesátni nammada dependeantta ja čájeha man vuloš dependeanta lea (Sammallahti 2007: 98). Mu dutkanmateriálas dihto olbmonamahusat leat ožžon semantihkalaš rollaid oaivesáni ásahan dilálašvuodas.

Ovdamearkka dihte vearbbat ja substantiivvat sáhttet leat cealkaga oaivesánit, mat ásaht dilálašvuodas dependeantta doaimma (Sammallahti 2005: 39). Dutkanmateriálas válljejuvvon olbmonamahusat leat dependeanttat iešguđetlágan doaimmaid ja dáhpáhusaid bokte. Olbmonamahusain lea semantihkalaš oktavuohta ovdamearkka dihte vearbbaide. Cealkagis 7 oaivesátnin lea finihttavearba *vázzilii*.

(7) *Eadni vázzilii olggos.* (GN: 14)

Eadni ja *olggos* leat oaivesáni dependeanttat. Juos cealkaga oaivesánis leat máŋga dependeantta, dalle dat leat gaskaneaset **kodependeanttat**. Oaivesátni oktan dependeanttaidiguin gohčoduvvo **gihppun**. Dat lea cealkkaoahpalaš ovttadat. Pekka Sammallahti mielde olles cealkaga sáhtta maid gohčodit gihppun; dan oaivesátni lea dalle dábálaččat finihttavearba (ovdamearkka dihte *Heandarát divššui heastta julggiid*). (Sammallahti 2005: 20–21.) Dan dutkamušas mun geavahan gihppu-tearpma govvidit oaivesáni ja dependeantta syntávssalaš gaskavuođa. Ovdamearkka dihte gihpus *alla viessu* oaivesátnin lea *viessu* ja dependeantan lea *alla*.

3.3. Semantihkalaš rollat

Dihto sániin lea **semantihkalaš rolla** dan dilálašvuodas man oaivesátni ásaha. Sammallahti (2005: 39) čállá, ahte semantihkalaš rolla lea dependeannta siskkáldas doaibma oaivesáni ásahan dilálašvuodas. Cealkaga oaivesánit, dábálaččat vearbbat, áсахit dilálašvuoda ja nammadit maiddái dependeanntaid. Go dát dependeanntat čujuhit entitehtaide, dain leat semantihkalaš rollat dilálašvuoda siste. Semantihkalaš rolla lea dakkár dependeanntain mat almmuhit entitehtaid, eaige ovdamearkka dihte govvit daid. (Sammallahti 2005: 21.)

Ovdamearkka dihte DAHKKI lea dábálaččat cealkaga subjeakta, mii čujuha heakkalažžii. Suomagielas subjeakta adnojuvvo maiddái eanemusat agentiiivvalažžan. **Agentiiivvalaš** mearkkaša subjeavtta mihtilmas iešvuoda. Agentiiivvalaš subjeakta kontrollere dáhpáhusa. Suomagielas ovdamearkka dihte *tuuli* sáhtta leat DAHKKI rollas cealkagis *Tuuli kaatoi puun*, danin go *biekkas* lea nákca vuolggahit dáhpáhusa johtui. (ISK § 912.) *Bieikka* lea maid vejolaš dulkot dáhpáhusa heakkahis ollašuttin AUTOMÁHTA rollii (Sammallahti 2005: 42).

DAHKKI bargá didolaččat, čájeha vuoimmi kontrolleret doaimmaid ja diliid. DAHKKI maiddái vuolggaha doaimmaid ja dáhpáhusaid johtui. Kontrolla máksá, ahte dilálašvuodta ja dan ovdáneapmi dahje joatkašuvvan lea subjeavtta hálddus ja DAHKKI rollas dan váikkuhusa vuloš. (Sammallahti 2005: 48.)

Čuovvovaš cealkagis 8 leat guokte cealkaga, mat leat bálddalastojuvvon *ja*-koordináhtoriin:

(8) ***Eadni*** *hearidii* *uvdnagáttis* ja ***siessá*** *luidii* *láhti*. (GN: 7)

Eadni ja *siessá* leaba entitehtat, maid oaivesánit *hearidii* ja *luidii* leat ásahan dán dilálašvuodas DAHKKI rollaide. DAHKKI lea olmmoš dahje juoga eará orut, mii bargá didolaččat ja ollašuttá doaimma dahje dili. Dán rollas subjeakta kontrollere dilálašvuoda masa dat oassálastá. (Sammallahti 2005: 48.)

Sammallahti (2005: 262, 283) lea juohkán rollaid **aktuerejeaddji semantihkalaš rollaide** ja **sajušteaddji semantihkalaš rollaide**. Aktuerejeaddji semantihkalaš rolla mearkkaša, ahte entitehta váldá oasi dilálašvuhtii. Dat rollat leat ovdamearkka dihte DAHKKI, VÁSIHEADDJI, ČUOZÁHAT, MUHTTAŠUVVI, SIRDÁSEADDJI, STATIIVA, FÁDDÁ, SISDOALLU, BOAÐUS, EAIGGÁT, ÁVKAŠUVVI ja REFEREANTA. Sajušteaddji semantihkalaš rollat juohkásit guovtti sadjái: a) lokála semantihkalaš rollaide (GÁLDU, BÁLGGIS, MEARRI, BÁIKI) ja b) possessiiva semantihkalaš rollaide (LUOBAHEADDJI, GASKKUSTEADDJI, VUOSTÁIVÁLDI, HÁLDDAŠEADDJI). Mu dutkamušas aktuerejeaddji ja possessiiva semantihkalaš rollat leat guovddázis. Kirsti Paltto girjji olbmot leat olbmonamahusaid bokte dakkár entitehtat, mat leat iešguđetlágan dilálašvuodain ja váldet oasi doaimmaide ja diliide.

Pekka Sammallahti (2005: 41–48.) lea meroštallan aktuerejeaddji ja possessiiva semantihkalaš rollaid čuovvovaččat:

DAHKKI: doaimma dahje dili heakkalaš ja diđolaš ollašutti ja kontrollerejeaddji

(9) *Máret vázzá.* (Sammallahti 2005: 41)

(10) *Máhte guldalii Máreha.* (Sammallahti 2005: 41)

VÁSIHEADDJI: diđolaš passiiva orut, mii vásiha áicama dahje dovdama siskkáldas diliid

(11) *Máhte ii dovdan Máreha.* (Sammallahti 2005: 42)

(12) *Mánát hilbošedje ádjáin.* (Sammallahti 2005: 42)

ČUOZÁHAT: passiiva orut man fysihkalaš, psykologalaš dahje sosiála dilli lea juoga ládje
DAHKKI kontrollas ja váikkuhusa vuloš

(13) *Máret doalvvui Máhte stohpui.* (Sammallahti 2005: 42)

(14) *Máhte givssidii Máreha.* (Sammallahti 2005: 42)

MUHTTAŠUVVI: orut man dilli, iešvuodat dahje stáhtus muhttašuvvá, šaddá dihto dillái

(15) *Márehis šattai báhppa.* (Sammallahti 2005: 43)

- (16) *Máret bázii Mázii (go Máhtte guđii su dohko).* (Sammallahti 2005: 43)

SIRDÁSEADDJI: orut man sadji nuppástuvvá

- (17) *Máhtte manná fatnasa fárus.* (Sammallahti 2005: 43)

- (18) *Máret ollii Mázii.* (Sammallahti 2005: 43)

STATIIVA: entitehta mii lea juostá dahje dihto fysihkalaš dilis

- (19) *Máret lea stobus.* (Sammallahti 2005: 43)

- (20) *Máret garvvii geađggi.* (Sammallahti 2005: 43)

FÁDDÁ: orut mii lea verbála dahje kognitiiva doaimma dahje dili fáddá

- (21) *Máhtte oinnii Máreha.* (Sammallahti 2005: 44)

- (22) *Máret vajálduhtii Máhte.* (Sammallahti 2005: 44)

SISDOALLU: orut mii lea dáhpáhusa, doaimma dahje dili psykologalaš sisdoallu

- (23) *Máret lea čeahppi.* (Sammallahti 2005: 44)

- (24) *Máhtte oidnui johgáttis.* (Sammallahti 2005: 44)

BOAÐUS: doaimma dahje dáhpáhusa bissovaš ja ii-automáhtalaš buvtta

- (25) *Máret duddjui guvssi.* (Sammallahti 2005: 45)

- (26) *Moraš jorai illun.* (Sammallahti 2005: 45)

EAIGGÁT: juogaman eaiggát

- (27) *Márehis leat mánát.* (Sammallahti 2005: 45)

- (28) *Beana lea Máhte.* (Sammallahti 2005: 45)

ÁVKAŠUVVI: orut man ávkin dahje vahágin juoga dahkkojuvvo

(29) *Dálki ii diktán Máhte vuolgit.* (Sammallahti 2005: 46)

(30) *Máhtte rengui Máreha.* (Sammallahti 2005: 46)

REFEREANTA: orut masa muhtin eará orut veardiduvvo

(31) *Máret ii olu rievdda Ánnes.* (Sammallahti 2005: 46)

(32) *Máhtte lea rohtašuvvan áhččásis.* (Sammallahti 2005: 46)

HÁLDDAŠEADDJI: gean hálddus entitehta lea, gean earutkeahces oassin entitehta lea

(33) *Márehis leat čáhppes čalmmit.* (Sammallahti 2005: 47)

(34) *Máreha sabehat ledje Máhtes.* (Sammallahti 2005: 47)

GASKKUSTEADDJI: gean hálddus entitehta fitná go dat sirdása LUOBAHEADDJIS VUOSTÁIVÁLDÁI

(35) *Bábir sirdásii Márehis Niillasa bakte Máhttii.* (Sammallahti 2005: 47)

LUOBAHEADDJI: gean hálddus entitehta vuolgá eret

(36) *Máret oaččui Máhtes ruđa.* (Sammallahti 2005: 47)

(37) *Máhtte sirddii barggu Márehis Niillasii.* (Sammallahti 2005: 47)

VUOSTÁIVÁLDI: gean háldui entitehta šaddá dahje bohtá

(38) *Máhtte attii Márehii ruđa.* (Sammallahti 2005: 48)

(39) *Bargu sirdásii Márehis Niillasa bakte Máhttii.* (Sammallahti 2005: 48)

3.4. Partisipánttat

Dán vuollelogus mun gieđahalan vuohččan partisipánttaid Sammallahti (2005) teoriija vuodul ja de suokkardalan dain váttisvuodain, mat šadde munnje cealkkaoahpa gurssa áigge partisipánttaid logadettiin. Dan maŋŋá mun ovdanbuvttán ovttá ovdamearkka suomagiela árbevirolaš adverbialaid gieđahallamis skuvllaoahpahas, mii áššin mu mielas laktása maiddái partisipánttaide ja váikkuha dasa, man láhkai dat ipmirduvvojit boastut. Loahpas mun vel veahá veardádalan erohusaid suomagiela ja sámegiela gaskkas dain fáttáin.

Partisipánttat, projektionálat ja genetiivaaktuáhtorat gullet aktuáhtoriidda. Aktuáhtorat leat dependanttat main lea semantihkalaš funkšuvdna dušše oaivesáni hárrái. Dat earránit **satellihtain**¹⁶ dakko bokte, ahte aktuáhtoriin lea semantihkalaš rolla muhto satellihtain ii leat. (Sammallahti 2007: 6.) Partisipánttat leat aktuáhtoriid váldojoavku. Partisipánttat namuhit dilálašvuoda osolaččaid ja guddet aktuerejeaddji semantihkalaš rollaid.

Projektionálat lea oalle marginála ja dat eai heivege iešvuodaiset dihtii mu dutkamuššii, danin go dat čujuhit heakkahis diliide. Projektionála lea aktuáhtor mas lea sajušteaddji semantihkalaš rolla ja dat maid gullá árbevirolaš giellaoahpas adverbialaide (Sammallahti 2007: 114). Ovdamearkka dihte čuovvovaš cealkagis vuolláisárgojuvvon sátni lea projektionála *Máhtte oinnii Máreha láseráigge*. Genetiivaaktuáhtorat fas laktásit substantiivvaide, leat genetiivahámis ja guddet maiddái iešguđetlágan semantihkalaš rollaid. Ovdamearkka dihte *Máhte govva* -gihpus *Máhtes* sáhttet leat konteavstta vuodul EAIGGÁDAGA, DAHKKI, HÁLDDAŠEADDJI dahje FÁTTÁ semantihkalaš rollat. (Sammallahti 2005: 54–55.)

Sammallahti lea juohkán partisipánttaid guovtti oassái, **fokuspartisipánttaide** ja **rollapartisipánttaide**. Fokuspartisipánttat leat nu gohčoduvvon giellaoahpalaš kásusiin, main ii leat alddiineaset semantihkalaš sisdoallu (nominatiiva ja akkusatiiva). Dat leat nappo subjeakta ja objeakta. Rollapartisipánttat fastten leat sisdoallokásusiin (illatiiva, lokatiiva, komitatiiva, essiiva ja muhtin suopmaniin abessiiva) dahje daid oaivesátnin

¹⁶ **Satellihta** lea dependanta mas lea semantihkalaš funkšuvdna dušše oaivesáni hárrái. Das ii leat semantihkalaš rolla. Ovdamearkka dihte adjektiivaaattribuhtat ja árbevirolaš adverbialat leat typhkalaš satellihtat. (Sammallahti 2007: 122.)

leat postposišuvnnat dahje preposišuvnnat main maiddái lea semantihkalaš sisdoallu ja mat almmuhit ovdamearkka dihte relatiiva saji (*ala, alde, manñái, manjis* ja nu ain). (Sammallahti 2005: 55–56, 97.) Rollaparticipánttat ožžot namahusaset semantihkalaš rollaideaset mielde ja árbevirolaš giellaoahpas dakkár dáhpáhusat gullet adverbialaide (Sammallahti 2007: 121).

Fokus- ja rollaparticipánttaid juohku čuovvu kásusgiellaoahpa málle, mas giellaoahpalaš kásus vástida fokusparticipántta ja semantihkalaš kásus vástida rollaparticipántta. Ođđa málle mielde Sammallahti lea gárggiidahtán adverbialaid semantihkalaš govvideami sámeielas ja lokten daid sániid árvvu eret ‘fennistalaš ruskalihttejurddašeamis’. Ovdamearkka dihte cealkagis 40 vuolláisárgojuvvon gihpus lea FÁDDÁPARTISIPÁNTA:

(40) *Máret gielistii Máhte ala.* (Sammallahti 2005: 98)

Giellagas-instituhta cealkkaoahpa gurssa áigge 2009 studeantan mun in ipmirdan participánttaid jur ollenge. Ovdamearkka dihte semantihkalaš rollaid ja participánttaid, mat guddet semantihkalaš rollaid, erohus lei báhcán munnje eahpečielggašin. Mun livččen dárbbášan oaidnit mo participánta lea gárggiidan adverbialas, earret eará ageantaadverbiala bokte, dálá hápmái. Kásusgiellaoahppa livččii maid veahkehan mu ipmirdit eanet participánttaid ja čájehan, mo sáni sorjavašvuolta verbii váikkuha participánttaid meroštallamiidda.

Guovddáš ášši, vearbba valeansa, mas geavahuvvo tearbma argumeantaráhkadus, lea maid unnán čilgejuvvon *Láidehus sámeiegela cealkkaoahpa dutkamii* -girjjis (2005). **Valeansa** lea sáni (earenoamážit vearbba) iešvuolta mii mearrida makkár dependanttaid dat nammada dahje oážžu (Sammallahti 2005: 287). Gažaldat, goas valeansa kriteraid mielde vearba gáibida dependantta ja goas ii, lea mu mielas dakkár dehálaš vuodđoášši, masa dárbbášuvvojit čilgehusat ovdamearkacealkagiiguin. Vearbba bákkolaš ja ii-bákkolaš dependanttat komitatiivalahttun (sisdoallokásusin) leat hástaleaddji ovdamearkkat ipmirdit sámeiegela cealkkaoahpa gurssa easkaálgiide.

Čuovvovaš sáme- ja suomagiel cealkagiin 41–43 leat erohusat valeansa hárrái. Vuolláisárgojuvvon kodependanttat leat komitatiivvas:

- (41) *Máhtte hilboša Márehiin* [VÁSIHANPARTISIPÁNTA] (Sammallahti 2005: 97)
- (42) *Máret bođii Máhtiin* [lasáhuspredikatiiva] (Sammallahti 2005: 111)
- (43) *Matti tuli vaimoineen* [ASSOSIÁHTASTATUTIIVA¹⁷] (Sammallahti 2002: 545)

Daid cealkagiid geažil sáhtá dadjat, ahte sámeielas komitatiivalahttu ii oaččo njuolga semantihkalaš rolla muhto baicce dihto kritearaiguin vearbba valensii oassálasti komitatiivalahttu oažžu partisipántta stáhtusa, mii fastten guoddá semantihkalaš rolla. Ovdamearkacealkagis 41 partisipánta komitatiivalahttun guoddá VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla. Vuodđogažaldat leage, makkár vearba gáibida vealttakeahhtá guoimmi dahkamuššii cealkaga dilálašvuodas. Meroštallama váttisvuohta šaddá dalle predikatiivii, mii oassálastá komitatiivan cealkaga dáhpáhussii ja man sajádagas dábálaččat lea eahpesymmetriija vuosttas argumeantta ektui.

Argumeantaráhkadus gohčoduvvo valeansan earenoamážit dalle go vearba ‘gáibida’ dihto meari nominálahápmásaš cealkkalahtuid. Valeansa lea mohkkáš doaba danin, go dat vuodđuduvvá jurdagii vearbba guimmiid dahje osolaččaid bákkolašvuodas ja váljalašvuodas, maid gaskkas leat čavga rájít. Valeansa lea goittotge kontinuma, mas daid rájiid gaskii báhcá friija sadji ja dábalaš giellageavaheamis máŋga vearbba sáhttet doaibmat valeanssa njuolggadusas fuolakeahhtá unnit dahje eanet osolaččaiguin. (JK 2009: 140.)

Oahpahushárjehallamis mun bessen čuovvut ovtta suomagiela ávnnasoahpaheaddji oahpaha čihččet luohká ohppiide Avvilis ođđajagimánus jagis 2011. Fáddán lei dalle cealkkačoavdin. Fuomášahti lei mu mielas dat, ahte sámeoahppit ledje maid fárus suomagiela diimmuin oahppame adverbialaid giedahallama. Oahpaheaddji geavahii cealkkačoavdimis ovdamearkka dihte giellaoahpalaš kásusiid (suomagielas nominatiiva, partitiiva, genetiiva ja akkusatiiva, mat leat subjeavtta, objeavtta ja predikatiivva kásusat (ISK § 1222)) ja namuhii daid maddái semantihkalaš tearpmain DAHKKIN ja ČUOZÁHAHKAN. Son suhppii buot adverbialaid njuolga ‘ruskalihtái’ daid

¹⁷ **Statutiiva** lea **oblikutiiva** mas lea semantihkalaš rolla. Statutiivvat guddet sajušteaddji semantihkalaš rollaid, dat sajuštit kodependeanttaideaset, ovdamearkka dihte *Máhtte manai Mázi*. Oblikutiiva lea fas dependeanta mas lea semantihkalaš funkšuvdna oaivesáni ja ovtta kodependeantta hárrái. Assosiáhta mearkkaša searvvi. (Sammallahti 2007: 100, 133.)

analyserekeahhtá. Ruskalihtti lei oahppaheaddjis okta cealkkačoavdima kategoriija. Ovdamearkka dihte suomagiela dutki Maria Vilkuna lea čállán, ahte dađi bahábut adverbialat leat [suomagiela] syntávssa ruskalihtit. Su mielde dat eai leat semantihkalaš geahččanguovllus vearbba argumeanttat eaige syntávssalaččat vearbba dievadasat. (Vilkuna 2000: 163, 166.)

Suomagielas geavahuvvojit maidđái tearpmat **adverbialaid kásusat** dahjege **semantihkalaš kásusat**, mat sistisdollet sisbáikekásusiid (inessiiva, elatiiva ja illatiiva), olgobáikekásusiid (adessiiva, ablatiiva ja allatiiva), abstrákta báikekásusiid (essiiva ja translatiiva) ja váilevaččat geavahuvvon kásusiid (komitatiiva, instruktiiva ja abessiiva). *Iso suomen kielioppi* (2004) miediha, ahte adverbialaid kásusiin goittotge lea eanet semantihkalaš sisdoallu. Prototiippalaš geavahusas adverbialaid kásusiin leat eanet pragmáhtalaš mearkkašupmi ja daid sáhtta govvidit álkibut go giellaoahpalaš kásusiid mearkkašumiset ektui. (ISK § 1223.)

Giellaoahpalaš kásusat leat morfologalaš kásusat dego nominatiiva, akkusatiiva ja genetiiva. Dat kásusat merkejit guovddáš giellaoahpalaš gaskavuodaid nugo subjeavtta ja objeavtta. Dan dihtii kásusat leat semantihkalaččat oalle gurrosat ja dat suorggidit mearkkašumiset viidásit vearbbas. Semantihkalaš kásusat fastten leat semantihkalaččat riggábut ja dáikko bokte unnibut sorjavaččat vearbbas. **Adposišuvdna** lea semantihkalaččat iešráđálaš. Dábálaččat adposišuvdna seailluha iežas funkšuvnna vearbbas fuolakeahhtá, mainna dat dihtto. (Kittilä, Västi & Ylikoski 2011: 4.) Dan kontinuma, mii molsašuddá ‘semantihkalaččat guoros’ giellaoahpalaš kásusiin semantihkalaččat sierra (ja ‘giellaoahpalaččat guoros’) adposišuvnnaide, leat Seppo Kittilä, Katja Västi ja Jussi Ylikoski (2011: 4) govvidan čuovvovaš ráidun:

Giellaoahpalaš kásusat	>	Semantihkalaš kásusat	>	Adposišuvnnat
Sorjavašvuhta vearbbas				Sorjjasmeahtunvuhta vearbbas

Dán ráidui sáhtášii Sammallahti (2005) partisipánttaid heivehallat čuovvovaččat:

Giellaoahpalaš kásusat	>	Semantihkalaš kásusat	>	Adposišuvnnat
Fokuspartisipánttat		Rollapartisipánttat		Rollapartisipánttat
Sorjavašvuhta vearbbas		Sisdoallokásusat		Sorjjasmeahtunvuhta vearbbas

4. OLBMONAMAHUSAID SEMANTIKKALAŠ ROLLAT DUTKANMATERIÁLAS

4.1. Semantikkalaš rollaid dá báleamos dáhpáhusat

Dán logus mun gieđahalan semantikkalaš rollaid dá bálaš dáhpáhusaid. Lean váldán dušše ráddjejuvvon meari cealkagiid ovdamearkan vuolleloguide. Dat leat ovdamearkacealkagat, main olbmonamahusat leat ožžon semantikkalaš rollaid vearbba ásahan dilálašvuodas. Dakkár dáhpáhusain predikáhtoris lea dá bálaččat okta vearba, mii okto ásaha dilálašvuoda ja gáibida iešguđetlágan dependanttaid. Predikáhtoris leat vejolaččat sisdoallovearbba lassin veahkkevearbbat. Dat eai ásat dilálašvuoda, muhto almmuhit dan olgguldas beliid dego áiggi, negašuvnna dahje giellageavaheaddji oainnu dan dilálašvuoda hárrái man cealkka buktá ovdan (Sammallahti 2007: 146).

Muhtin semantikkalaš rollain mun lean čállán dahje analyseren oalle viidát, go fastten ledje maiddái rollat, maid mun in lean kommenteren nu ollu. Dakkár rollat ledje ovdamearkka dihte nu čielgasat, ahte eai lean earenoamáš sivat daid suokkardallat eanet. Lean sárgon vuollái oaivesáni, mii lea cealkagis vearba dahje vejolaččat maiddái substantiiva, ja čállán dependantta, mii oažžu semantikkalaš rolla, ovdamearkacealkagiidda gassa bustávaiguin.

4.1.1. Semantikkalaš rollaid kvantitatiiva juohkáseapmi

Dán dutkamuša várás mun lean čoaggán visot semantikkalaš rollaid oktii njealji tabellii, mat leat čuvvosiin 1–4. Tabeallat leat juhkkajuvvon nisson-, albmá-, olbmo- ja mánánamahusaide dán ortnegis. Dat leat tabeallas kvantitatiivalaččat, nu ahte olbmonamahus, mii lea ožžon eanemus iešguđetlágan semantikkalaš rollaid, ovdanbuktojuvvo vuosttasin. De nubbin šaddá olbmonamahus, mas leat nubbin eanemusat semantikkalaš rollat ja nu ain ovddošguvlui guđege olbmonamahusas frekveansa mielde. Juos semantikkalaš rolla lea ožžon vuollel logi olbmonamahusa, dalle dat lea gieđahallojuvvon vuollelogus 4.1.9. marginála dáhpáhusain. Fuomášahtti lea, ahte mun lean rehkenastán mánggaidlogus almmuhuvvon olbmonamahusaid dušše

oktii lohkomeriide. Cealkaga konteavsttas ii dihtto olbmuid duodalaš lohkomearri ja danin olbmonamahus máŋggaidlogus báhcá oktan tabellii. Lean maiddá bidjan buot partisipánttaid tabellii daidda semantihkalaš rollaide, maid dat guddetge. Ovdamearkka dihte VÁSIHANPARTISIPÁNTA guoddá VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla ja danin dat váldojuvvo vuhtii VÁSIHEADDJI joavkkus tabeallain. Tabealla maŋimus gurgadasas leat proseanttat, mat čájehit guđege semantihkalaš rolla meari guđege tabealla olles meari hárrái. Lean jorben desimálaid proseantaloguin.

Tabeallaid maŋŋá bohtet čujuhusat olbmonamahusaide čuvvosis 5. Olbmonamahusaid čujuhusat, *Guovtteoaivvat nisu* -girjái (1989) ja dan siidduide, leat logahallojuvvon seamma ortnegis, go dat leat tabeallain. Semantihkalaš rollat leat maid seamma, tabeallaide čallojuvvon, ortnegis. Olbmonamahus lea listtus vuos ja de boahá semantihkalaš rolla iežas gurgadasas. Daid maŋŋá bohtet siidonummarat. Juos ovttá siiddus leat eanet seamma semantihkalaš rollat seamma olbmonamahusas, dalle daid mearit leat ruođuid siste.

Mun lean čohkken tabeallain (čuvvosat 1–4) vuos semantihkalaš rollaid lohkomeriid ja de juohkán daid meriid sihke frekveansa ja olbmonamahusa mielde tabellii 1. Tabealla maŋimus gurgadasas leat maid proseanttat semantihkalaš rollain. Lean jorben desimálaid proseanttain. Čuovvovaš tabealla 1, mii lea čeahkkáigeassu tabeallain (čuvvosat 1–4), álkidahtá oaidnit, makkár juohkašupmi semantihkalaš rollain lea ollislaččat dutkanmateriálas.

Tabealla 1. Čeahkkáigeassu semantihkalaš rollain

Semantihkalaš rolla	Dáhpáhusat oktiibuot	Nisu	Almmái	Mánná	Olmmoš
DAHKKI	195	64	92	31	9
FÁDDÁ	97	18	29	33	17
VÁSIHEADDJI	91	27	22	25	17
SISDOALLU	50	20	7	16	7
ČUOZÁHAT	44	6	10	19	9
ÁVKAŠUVVI	14	4	2	7	1
VUOSTÁIVÁLDI	11			9	2
STATIIVA	8		1		7

BOAÐUS	7			7	
REFEREANTA	5	1	4		
EAIGGÁT	5	2	3		
HÁLDDAŠEADDJI	3	1	1	1	
SIRDÁSEADDJI	3				3
LUOBAHEADDJI	1	1			
	534	143	171	148	72
	(100 %)	(26,8 %)	(32 %)	(27,7 %)	(13,5 %)

Dutkanmateriálas albmánamahusat leat ožžon oktiibuot 171 semantihkalaš rolla, mii lei 32,02 % olles mearis. Mánánamahusat leat ožžon juobe nubbin eanemusat semantihkalaš rollaid, oktiibuot 148 ja dalle proseantalohku lei 27,72. Nissonnamahusain fas ledje semantihkalaš rollat 143 geardde, mii lei 26,78 % dáhpáhusain. Mañimužžan lei olbmonamahusaid joavku, mii lea ožžon oktiibuot 72 semantihkalaš rolla ja dan proseantalohku lei 13,48. Mun lean gávdnan oktiibuot 534 semantihkalaš rolla noveallain iešguđetlágan olbmonamahusain.

Buot 16:s albmánamahusas ledje čieža fuolkkenamahusa, go 19:s nissonnamahusas ledje fuolkkenamahusat logi dáhpáhusas. Mánánamahusain lei váttis aivve dárkilit meroštallat, mii lea fuolkkenamahus ja mii ii leat. 15:s mánánamahusas ledje vejolaččat guhtta fuolkkenamahusa. Unnán ledje ámmátmahusaid, oktiibuot čieža dáhpáhusa buot olbmonamahusain. Namahusat, mat dihttojit semantihkalaš rollas dušše oktii, ledje oktiibuot 25.

Daid bohtosiid vuodul sáhtá analyseret, ahte Kirsti Paltto lea duodai bajidan *mánáid* čáppagirjjálaš stáhtusa noveallain ja buktán *mánáid* ovdan teavsttain. Ovdamearkka dihte son lea čállán *Beaivelotti soadjá* -novealla *máná* dahje *nuora* oaidninčiegas ja oassi noveallas *Guovtteoaivvat nisu* govvida nuorra nissona mánnávuoda dáhpáhusaid.

Gažaldahkan munnje báhcá albmánamahusaid njunušsadjji semantihkalaš rollain. Govvidago dahje speadjalastágo dat almmolaččat čállojuvvon kommunikašuvnnas dahje retorihkas dan, ahte *almmáiolbmuid* sajádat, mii lea ovdanbuktojuvvon čáppagirjjálaš

hámis, lea deháleappot go *nissonolbmuid* sajádat? **Retorihkka** tearbman mearkkaša ovdamearkka dihte dáiddu kommuniseret ja ovdanbuktit áššiid ságastallamiin ja dalle viggamuššan sáhttet leat váikkuheapmi olbmuid oaiviliidda ja olbmuid humaheapmi dihto jurddašuvugiide earret eará oskumušaid vuodul.¹⁸ Dán gažaldaga dárkileappot suokkardallamii mun livččen dárbbášan dutkat olbmonamahusaid ollislaš lohkomeriid girjjis, sihke rollaiguin ja rollaid haga, nu ahte mun sáhtášin veardádallat daid dieđuid gaskaneaset. Juohke dáfus dutkanmateriála bohtosiid vuodul lea bohciidan gažaldat dás, ahte manin *nissonat* eai leat semantihkalaš rollaid juohkáseamis oaiverollain, nugo *sii* leat oaiverollain noveallaid dáhpáhusain. Dilli sáhtta čájehit dan, ahte *nissonat* atne *albmáid* dehálažžan eallima nuppástusain ja maiddái danin *albmáin* lei guovddáš mearkkašupmi noveallain. Girječálli ieš lea jurddašan, ahte *albmát* leat dehálaččat *nissoniidda* mánggaláhkai. Vaikko Kirsti Paltto lea bajidan *nissoniid* ja maid *mánáid* sajádaga boaldinčuoggái, de *almmáiolbmot* goittotge leat aktiivvales olmmošjoavku ja leat ožžon stuorámus oasi iešguđetlágan semantihkalaš rollain.

Girjjálašvuoda dutkamis semantihkalaš rollaid geavaheapmi lea oalle losses vuohki bargat, juos buot rollat geavahuvvojit cealkagiid dutkamii. *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* -girjji (2005) vuodul livččii vejolaš geavahit 24 iešguđetge semantihkalaš rolla. Oassi dain leat semantihkalaš rollat, mat heivejit earenoamážit heakkahis entitehtaide. Dihto rollat fastten govvidit sihke heakkalaš ja heakkahis entitehtaid sajušteami cealkagiid dilálašvuodain.

Vaikko mun ráddjejin dutkamuša fáttá guoskat dušše heakkalaččaide, de dattetge báhce vel 14 semantihkalaš rolla mu geavahussii. Okta čoavddus mu dutkamušas livččii leamaš dat, ahte guođášii ollásit eret marginála semantihkalaš rollaid. Ovdamearkka dihte muhtun suomagiela pro gradu -dutkamušain ledjege dušše ráddjejuvvon mearit semantihkalaš rollain geavahusas cealkkaanalysii. Juos dutkamuša ulbmilin lea dutkat ovdamearkka dihte dihto dependanttaid passivitehta, dakkár dilis gánnehivččii geavahit DAHKKI ja ČUOZÁHAGA semantihkalaš rollaid. Juohke dáfus semantihkalaš rollat heivejit earenoamážit girjjálašvuoda dutkamii, vaikko leage hástaleaddji vuohki analyseret dutkanmateriála.

¹⁸ Interneahttasiiddus *Johdatus viestintätieteisiin – Retorinen näkökulma viestintään* (<http://viesverk.uta.fi/johdviest/merkkulttuuri/retorinen.html>)

4.1.2. DAHKKI

Olbmonamahusain suorámus oassi, 195 olbmonamahusa, ledje DAHKKI semantihkalaš rollas. Boađus lei vuorddehahtti, danin go dakkár dilli DAHKKI rollas lei maiddá mu kandidáhtadutkamušas juo dušše nissonmahusaid giedahaladettiin. Fuomášahtti lea dat, ahte albmánamahusat (92 geardde) leat ožžon eanet DAHKKI rolla go nissonmahusat (63 geardde). Proseanttain almmuhuvvon mearit, guđege semantihkalaš rollas olbmonamahusjoavkku siste, čájehit maid dan, ahte albmánamahusat leat eanet DAHKKI rollas go nissonmahusat. Albmánamahusat leat DAHKKI rollas 53,8 %, go nissonmahusain DAHKKI rolla lea 44 % dáhpáhusain. Dakko bokte erohus sohkašvuohtii gaskkas ii leat nu suoris. Dát boađus goittotge doarju almmolaš oskumušaid almmáiolbmuid suorát aktiivvalašvuođas servodagas, dalle go almmáiolbmot veardiduvvojit nissonolbmuid. Almmáiolbmo rollii gullá eallit doaibmi olmmožin, guhte bargá diđolažžan dihto ulbmiliid guovdu. Nissonolmmoš bargá beaivválaš bargguin ja geahččala ceavzit hástaleaddji diliin ain ovddošguvlui, muhto ii adno nu aktiivvalažžan go almmáiolmmoš. Čuovvovaš cealkagiin 44 ja 45 leat ovdamearkkat albmánamahusain DAHKKI rollas, vaikko *albmát* orrotge leamen ráfálaččat dain diliin.

(44) *Almmái* stuolus mievžžadii muosis ja bosodii gassa sigársuovaid áibmui. (GN: 29)

(45) *Áhčči* dušše bázii čohkkat beavdegurrii. (GN: 10)

Erohussan sohkašvuohtii gaskkas ledje fuolkkenamahusat ja namahusat, main ii oidnon ámmát dahje sogalašvuohta. Nissonmahusain *eadni* oaččui eanemusat DAHKKI rollaid, go fastten albmánamahusain dat lei *almmái*. Almmolaččat eará nissonmahusat leat ožžon unnán DAHKKI rollaid, go daid meriid veardádallá *eatni* ožžon meriide. Čuovvovaččat lea cealkka 46, mas *eadni* lea DAHKKIN.

(46) *Eadni* rabastii biilla uvssa ja bidjalii *báhkanaan* [sic] *gieda mu gállu ala*. (GN: 13)

Almmáiolbmuid *áhčči* bođii nuppádin, *vuohppa* goalmádin ja *isit* njealjádin DAHKKI rollas. Earenoamáš ášši lei maid dat, ahte mánámahusat ledje nu ollu DAHKKI rollas.

Mánánamahusain DAHKKI rolla proseantalohku lei 20,6 buot eará mánánamahusain. Kánske girječálli háliidii mitalit sámemánáid aktiivvalaš rollain bearrašiin sámemáilmmis ja maiddái váldoservodaga dagahan gáibádusain, mat čuhce sámemánáide sin eallinbirrasa ja servodaga nuppástusain. Čuovvovaš cealkka 47 lea okta dain mánggain cealkagiin, mas mánánamahus lea DAHKKI rollas:

- (47) *Viimmat maid badjeluohkáid **nieiddat** bivdigohte mu iežaset joavkkuide, dasgo mun in ballan šat oahpaheaddjisge.* (GN: 94)

DAHKKI semantihkalaš rolla ovddasta olbmo ideála aktiivvalaš olbmos, guhte ollašuhtá iežas eallima mánggabealálaččat. Dalle olmmoš bargá diđolaččat ja stivre ieš doaimmaidis. Son vuolggaha johtui doaimmaid ja bargá iežas ulbmiliiguin. Olmmoš vállje iešdáhtos dahje dáhtokeahhtá doaimmaid ja kontrollere maid daid. (Sammallahti 2005: 41.) *Eadni* ovddasta dábálaččat konkrehta kontrolla bearrašis nugo *áhččige*, muhto *sus* lea earenoamáš kontrolla *nieidda* buohta ovdamearkka dihte morála oahpahettiin, mii oidno vearbaid mearkkašumiin čuovvovaš cealkagis 48.

- (48) ***Eadni** rávvi, gieldduhii ja fáktii [Bikká], logai dan leamen iežas *geatnegasvuoh*ta.* (GN: 35)

Kontrolla lea guovddáš iešvuoh

DAHKKI rolla meroštallamii. DAHKKIS lea vuoibmi kontrolleret diđolaččat dan dilálašvuoh

masa dat oassálastá. Kontrolla máksá dán oktavuoh

das, ahte dilálašvuoh

ja dan ovdáneapmi dahje joatkašuvvan lea subjeavtta [DAHKKI] hálddus ja dan váikkuhusa vuloš. (Sammallahti 2005: 48.) Aktiivvalaš DAHKKI [subjeakta, nominatiivan] kontrollere passiivvalaš ČUOZÁHAGA [objeakta, akkusatiivan] ja dat leat semantihkalaš opposišuvnnas gaskaneaset. Ovdamearkka dihte *Máret* [DAHKKI] *givssidii Máhte* [ČUOZÁHAT].

Sámegielas cealkaga váldolahtuid (subjeavtta, predikáhtora, objeavtta) neutrála ortnet lea SVO, ovdamearkka dihte *Bárdni oinnii guovžža*. Sátneortnet varierejuvvo kommunikatiiva dárbbuid mielde. Sámegielas lea maid luomus sátneortnet. Dat lea vejolaš danin, go subjeakta ja objeakta merkejuvvojit morfologalaččat. Juos ovdamearkka dihte objeakta deattuhuvvo, de dat sáhtá leat cealkaga álggus. (Sammallahti 2007: 93–94, 124).

DAHKKI lea dábálaččat cealkagis aivve álggus, nu gohčoduvvon vuosttas argumeantan dahje vuosttas dependeantan. Ovdamearkkat dakkár ortnegis leat cealkagiin 49–52. Dependeanntat, mat leat ožžon DAHKKI semantihkalaš rolla, leat ovttaid- dahje mánggaidlogu nominatiivan cealkagis. Mu dutkanmateriálas eai leat dependeanntat sisdoallokásusiin DAHKKI rollas.

- (49) *Na, **muottá** oahpahii go ledjen vel čivga, Ellen-muottá.* (GN: 80)
 (50) *Eará **gánddat** doamihedje veahkin.* (GN: 93)
 (51) ***Goaski** lohpidii máksit munnje bálkká maid.* (GN: 137)
 (52) ***Oabbá** skeaiikkihii čuojána [sic] nuppe geažes dego buolašreavssat [sic].*
 (GN: 137)

Cealkaga 53 álggus lea adposišuvdnagihppu *Bikká bálldii*, mainna girječálli deattuha, ahte gosa ja gean *bálldii almmái* [DAHKKIN] *deaškkihii*. Girječálli lea bajidan *Bikká* topihkkan cealkagis. Dan dihtii adposišuvdnagihppu leage vearbba ovddabealde. Gihppu lea **báikeadjunktiiva**, mii sajušta olles cealkaga almmuhan dilálašvuoda dihto báikái. Báikeadjunktiiva lea ovdamearkka dihte adposišuvdnagihppu dahje advearba ja láve leat vearbba maŋábealde. (Sammallahti 2005: 172.) Gihpus lea postposišuvdna *bálldii*. Dat gáibida bákkolaš dependeannta, dás genetiivahápmásaš *Biggá*, mii muitala masa postposišuvdna laktása.

- (53) *Bikká bálldii deaškkihii **almmái**, gii orui diehtimin buot eanemus sámepolitihkas.* (GN: 36)

4.1.3. FÁDDÁ

Nubbin dábáleamos semantihkalaš rolla lea FÁDDÁ 97:in rollain. FÁTTÁ sáhtta gohčodit maiddáí temán. Olbmonamahusat ledje FÁTTÁ rollas 23,6 % dáhpáhusain. Nubbin ledje mánánamahusat 22,1 % dáhpáhusain, goalmmánin albmánamahusat 17 % dáhpáhusain ja njealjádin nissonnamahusat 12,6 % dáhpáhusain. Girječálli oaidninčiegas *olbmot* ja *mánát* leat measta seamma dehálaš topihkkan noveallaid muitalusain. *Mánát* leat mearkkašahti rollas bearašeallimis ja maid laktásit nissoniid eallindiliide, man birra ovdamearkka dihte hubmojuvvo. Sullii seamma dehálaš temán leat *almmáiolbmot*

cealkagiin. *Almmáiolbmot* leat kognitiiva doaimmaid čuožáhahkan ja hállama topihkkan. Erohusat buot olbmonamahusaid gaskkas ledje goit unnánaččat.

FÁDDÁN olmmoš lea verbála dahje kognitiiva doaimma dahje dili fáddá dakkár dilálašvuodain mat leat DAHKKI dahje VÁSIHEADDJI kontrollas (Sammallahti 2005: 43). Stuorámus oassi ovdamearkacealkagiin dutkanmateriálas leat VÁSIHEADDJI kontrollas. VÁSIHEADDJI čuoziha dovdduidis nuppi olbmui, nugo ovdamearkkain lea gažaldat ovdamearkka dihte *ráhkisteamis*, *dárbbášeamis* ja *vašáskeamis*. Čuovvovaš ovdamearkacealkagiin (54–59) lea dušše okta dáhpáhus, mas dependeanta [*olbmuid*] FÁDDÁN lea vuosttas argumeantta DAHKKI kontrollas ja dat lea cealkka 54.

(54) *Injá* [VÁSIHEADDJI] *šlundui dade eanet made eanet* Ø [DAHKKI] *suokkardii olbmuid* [FÁDDÁ]. (GN: 20)

Cealkagis 54 subjeakta *Injá*, *suokkardit*-vearbba ásahan dilálašvuodas DAHKKIN, kontrollere *olbmuid* [FÁDDÁ]. *Suokkardit*-vearbba lea kognitiiva doaibma FÁTTÁ hárrái, muhto doaibma dán oktavuodas ii váikkut *olbmuide*. Rievtti mielde DAHKKIS ii leat konkreta kontrolla daid cealkagis almmuhuvvon *olbmuid* buohta. *Injá* [DAHKKIN] ‘dušše’ smiehttá *olbmuid*, iige aktiivvalaččat kontrollere *daid*.

Čuovvovaš vearbbaid, *liikot*, *dárbbášit* ja *ráhkistit*, nuppit argumeanttat dahjege dependeanttat leat dábálaččat juogo illatiiva- dahje akkusatiivahámis. *Liikot*-vearbba lea illatiivarekšuvdna, nugo lea ovdamearkka dihte cealkagis 55. Cealkagiin 56 ja 57 dependeanttat leat akkusatiivahápmásaččat.

(55) *Biggá liikui čeahcai* [sic], gii dáikkii ja máinnastii buot máilmmiid.
(GN: 34)

(56) *Ráija* [sic] *ráhkistii girjjalašvuoda* [sic] ja *musihka*, son *ráhkistii maid mánáid*, mat sus eai lean. (GN: 78)

(57) *Mun dárbbášan olbmuid*, geaiguin háleštit ja loaktit dán máilmmes [sic]. (GN: 30)

Cealkagis 58 *vašáskit*-vearbba dependeanta [*áhččásan*] lea illatiivva hámis. Ovdamearkka dihte *vašáskit*-vearbba nubbi argumeanta, mii lea fáddán ja dihto láchkai

čuozáhahkan cealkagis, sáhtta leat maid genetiivva hámis. Dependenta, mii lea genetiivan, dárbbáša dalle dihto dáhpáhusain postposišuvnna *ala*. Ovdamearkka dihte *Son vašáskii áhči ala*. Dakkár dáfus olles gihppu [*áhči ala*] oažžu FÁTTÁ semantihkalaš rolla.

- (58) *Son orui vašáskan áhččasan [sic] iige duddon gullat sánige su birra.*
(GN: 14)

Oaidnit mánáid -gihpu vuosttas argumeanta lea ožžon VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla earenoamážit *oaidnit*-vearbba ásahan dilálašvuodas. *Oaidnit mánáid* -dajaldat lea stáđásmuvvan gillii ja das lea idiomáhtalaš mearkkašupmi. Dajaldat mearkkaša maiddái *bearráigeahččat mánáid* dahje *dikšut mánáid*. Dalle gihpu sisdoalu sáhtta dulkot nu, ahte dan vuosttas argumeanttas livččii maid DAHKKI semantihkalaš rolla.

- (59) *Máhte ja Ándarashan ja dan botta oaidniba mánáid ja čorgesteaba.*
(GN: 67)

4.1.4. VÁSIHEADDJI

Goalmmádin semantihkalaš rollain šaddá VÁSIHEADDJI. Buot olbmonamahusat ledje VÁSIHEADDJI rollas oktiibuot 91 geardde. Eanemusat, 23,6 %, dán rollas ledje olbmonamahusat, muhto erohusat eará olbmonamahusaid gaskkas ledje unnit. Nubbin ledje nissonamahusat 18,9 % dáhpáhusain, goalmmádin mánánamahusat 16,5 % ja njealjádin albmánamahusat 12,9 %. Girječálli govvida buot olbmuid vásiheaddji olmmožin. *Mánáid* sajádat noveallain lea mearkkašahti, vaikko girji ii leange jur mánáide čállojuvvon.

VÁSIHEADDJI lea diđolaš ja passiiva olmmoš guhte vásiha áicama dahje dovdama siskkáldas diliid. Olmmoš vásiha buotlágan vásáhusaid máilmmis iige álo sáhte ieš válljet maid vásiha dahje mo vásáhusainis reagere. Ovdamearkka dihte kontrolla gullá čielgasit DAHKKI rollii vearbba ásahan dilálašvuodas, muhto VÁSIHEADDJI maiddái kontrollere dakkár dilálašvuodaid main lea FÁDDÁ dahje ČUOZÁHAT (Sammallahti 2005: 42).

- (59) *Mánná galggai oahppat juo gietkama rájis, ahte suttu bálká lei gillámuš.* (GN: 48)

Cealkagis 59 deonttalaš modálavearba *galgat* lea ásahan dependeantta *mánná* VÁSIHEADDJI semantihkalaš rollii. **Deonttalaš modálavearba** almmuha hubmi oainnu normatiivavuoda (ovdamearkka dihte geatnegasvuoda dahje bakkolašvuoda) hárrái (Sammallahti 2007: 89). VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla dutkkadettiin daid identifiseren ii lean nu váttis, go sáhkan lei vásiheapmi. Dakkár cealkagat leat ovdamearkka dihte 60 ja 62–64. Modálavearbbaid identifiseren vásiheami ektui fastten dagahii muhtumin čuolmmaid, muhto ovdamearkka dihte *Gielladutkama terminologiija* -girjji (2007) modálavearbbaid čilgehusat ledje munnje ávkkálaččat daid dulkodettiin.

- (60) *Gánda ruvsodii, go oinnii Ráijá.* (GN: 79)
 (61) *Mun ja mánát eat olus oaidnán su.* (GN: 72)
 (62) *Dan nieida ii gierdan, muhto manai uksabeaškasiin olggos.* (GN: 76)
 (63) *Du eamit lea ollásit vajálduhtán du.* (GN: 187)
 (64) *Einaris ledje golbma máná iige eamit lean lihkkostan fidnet bargosaji.* (GN: 21)

Go lokatiivahápmásaš VÁSIHEADDJI geavahuvvo subjeavtta sajis, konstrukšuvdna almmuha dalle ovdamearkka dihte dovdama ja oamastusa. Ovdamearkka dihte *Máhtes* [VÁSIHEADDJI] *gollot giedat* ja *Mus* [VÁSIHEADDJI] *leat don* (Sammallahti 2005: 42). VÁSIHEADDJI semantihkalaš rollas dependeanttaid kásusat varierejit sihke nominatiiva- ja lokatiivahámis. Mu dutkanmateriálas leat nominatiivahápmásaš dependeanttat ja earenoamáš *guovttos*-goallosánit dependeantan, maid mun suokkardalan čuovvovaččat.

VÁSIHEADDJI semantihkalaš rollaid joavkkus ledje ovdamearkkat *guovttos*-suorgásiid geavahemiin nugo DAHKKI semantihkalaš rollaid joavkkusge ledje. Dakkár ovdamearka lea fárus VÁSIHEADDJI ovdamearkacealkagis ja danin mun giedahalan ášši dán vuollelogus 4.1.4. Ovdamearkka dihte **kollektiivasuorggádušat** (*guovttis, golmmas, njealjis*) leat substantiivvat. Nomenat, ovttas *guovttos*-suorgásiin, geavahuvvojit dábálaččat goallossátnin nugo *oahpaheaddjiguovttos, mánáguovttos* ja nu ain. Sierra čállojuvvon sánit *oahpaheaddji guovttos* ja oktii čállojuvvon sátni

oahpaheaddjiguovttos leat gihput, mat čájehit kontinuma syntávssalaš gihpu ja goallosáni gaskkas.¹⁹

Sammallahti (2005: 164) lea meroštallan dakkár gihpuid genetiivaattribuhttan ja danin daidda ii sáhtáše analyseret semantihkalaš rolla. Ákkastallan vuodđuduvvá *guovttos*-suorgása bákkolaš merrosii, genetiivahápmásaš olbmonamahussii dahje olbmo iešnammii. Genetiivaattribuhtta determinere substantiivvaid ja lea daid ja adjektiivaattribuhtaid ovddabealde. Árbevirolaš giellaoahpas geavahuvvon genetiivaattribuhtta gullá **determinerensatellihtaide**²⁰ ja dain ii leat semantihkalaš rolla. (Sammallahti 2005: 164.) Sámegeielas nomeniin eai leat sierra guvttiidlogu hámit ja danin dat dahkkojuvvojit *guovttos*-suorgásiiguin.

(65) *Rivguguovttos eaba dieđusge liikon dasa ja Ø oanedeigga [sic] sin geahčen orruma beliin.* (GN: 178)

Sammallahti (2005: 164) meroštallamis fuolakeahtta mun dulkon earáláhkai dependeantta *rivguguovttos* VÁSIHEADDJI semantihkalaš rollii. Dainna lágiin lean dulkon dán barggus visot dependeanttaid, mat leat duálahápmásaš nomenat ja mat leat ožžon semantihkalaš rolla. Dakkár duálahápmásaš nomenat mu dutkanmateriálas leat olbmonamahusat, mat leat gihppun dahje oassin goallossánis oktan *guovttos*-suorgásiiguin. Fuomášahtti lea dat, ahte iešguđetlágan čállošii, nugo Kirsti Paltto (1989) girjjisge, gihput leat dábálaččat čállon oktii. Hubmojuvvon gielas daid sániid gaskkas ii leat boddu, mii soaitá váikkuhit maiddá čállinvuohká. Sammallahti (2005: 164) láve čállit dakkár sániid sierranassii, nugo *áhku guovttos* lea čállon ovdamearkacealkagis genetiivaattribuhta čilgedettiin.

Mu mielas genetiivahápmásaš substantiiva ovttas *guovttos*-kollektiivasuorggádusain lea nu stáđásmuvvan sámegeillii, ahte dušše syntávssa dahje čállinvuogi dihtii dan ii sáhte meroštallat dependeantan semantihkalaš rollaid olggobeallái. Semantihkalaččat *rivguguovttos*-ovdamearkkas lea gažaldat guovtti olbmos ja dán cealkagis *sudno* vásáhusas. Syntávssalaččat dán nissonnamahusas ii sáhtege earuhit genetiivva iešvuoda

¹⁹ Ylikoski Jussi (2011: 19, 35) cealkkaoahpa gurssa giehtačálus Giellagas-instituhtas.

²⁰ **Determinerensatellihtat** leat definihtta pronomenat (omd. *dat, dát, goabbá, mii nu*) ja substantiivvaid dependeanttat (Sammallahti 2005: 162).

danin, go *rivgu*-substantiivva konsonántaguovddáš ii molsašutta. Juohke dáfus genetiivahápmásaš substantiiva oktan *guovttos*-suorgásiiguin ii doarjjo árbevirolaš subjeavtta syntávssalaš meroštallama. Dan mielde subjeakta sáhtta leat dušše nu gohčoduvvon giellaoahpalaš kásusiin, iige ovdamearkka dihte genetiivvas.

Dutkanmateriálas buot *guovttos*-suorggádusat geavahuvvojit dušše olbmui ja danin dat maiddái nannejit ovdamearkka dihte animáhttahierarkijii gullelaš jurddašvuogi, mii guoská heakkalaččaide. Duálahápmásaš nomen, dego *rivguguovttos*, čujuha definihtalaš entitehtii, man identitehta lea čielggas cealkaga dilálašvuodas. **Definihtta** mearkkaša, ahte nomena dahje nomengihpu refereanta lea identifiseremis teavstta vuodul (Sammallahti 2007: 27). Dependeanntat, main lea *guovttos*-suorggis, doibmet vearbba ásahan dilálašvuodain ideanttalaččat daid veardidettiin ‘dábálaš subjeavttaide’.

Dán áššis orru leamen ruossalašvuolta, danin go resiprohkavearbbaid gieđahaladettiin Sammallahti (2005: 71) lea meroštallan čuovvovaš cealkagii semantihkalaš rollaid dependeanntaide, main lea iešnamma oktan *guovttos*-suorgásiiguin:

(66) ***Máhte guovttos*** [VÁSIHEADDJI + FÁDDÁ] *eaba dovddat*.

Cealkaga 66 vuodul *Máhte guovttos* -gihppu ii leange genetiivaattribuhtta, muhto baicce *dovddahit*-vearbba ásahan dilálašvuodas dependeanta, mas leat resiprohkavearbba ja duálahápmásaš nomena dihtii oktiibuot njeallje semantihkalaš rolla.

Kollektiivasuorggádusat *guovttis* ja *guovttos* leat nominatiivahápmásaš substantiivvat (Nickel & Sammallahti 2011: 97). Substantiivva iešvuodat oidnojit maiddái *guovttos*-sáni jorgalusas suomagillii; *parisko*, *kaksi (ihmistä)*, *kaksikko* (SSS: 203). Cealkagis 65 *rivguguovttos*-sátni lea syntávssalaččat vuosttas argumeantan ja dasa lassin biehttanvearbba ja substantiivva gaskkas lea kongruensa. Buot daid sivaiddat geažil *rivguguovttos*-dependeanta oažžu vearbba ásahan dilálašvuodas VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla guokte gearde.

4.1.5. SISDOALLU

Njealjádin šaddá SISDOALU semantihkalaš rolla, mas olbmonamahusat ledje 50 geardde. *Nissonat* ledje dán rollas 14 %, *mánát* 10,8 %, *olbmot* 9,7 % ja *albmát* 4,1 % dáhpáhusain. *Nissoniid* ja *mánáid* sajádat SISDOALU rollas lea dainna lágiin čielggas, danin go girječálli lea čállán noveallaid *nissoniid* geahččanguovllus. SISDOALU rollas *olbmot* eai leat kognitiiva doaimmaid čuožáhahkan seamma láhkai, go FÁTTÁ rollas leat. Dilli *olbmuid* buohta lea eanet neutrála FÁDDÁI veardidettiin. SISDOALU rollas olmmoš lea dáhpáhusa dahje dili psykologalaš sisdoallu dahje mii lea doaimma dahje dáhpáhusa sivva, muhto ii leat DAHKKI dahje VÁSIHEADDJI kontrollas. Juos entitehta lea DAHKKI, dalle dat ii sáhte leat SISDOALLU. (Sammallahti 2005: 44.)

- (67) *Eiseválddit gal leat doarvái riggát vaikke masa, láhttestii Biggá.* (GN: 38)
- (68) *Muhto dushan lea njammi **mánná**, muittuhii son Birehii.* (GN: 58)
- (69) ***Oabbá** ja **viellja** leigga fas menddo uhci duhkoraddat muinna.* (GN: 90)
- (70) *Márehis ja Per-Ándarasas leai okta **mánná**, Birehis ja Lunddolaš-Máhtes fas njeallje.* (GN: 54)

Dutkanmateriála vuodul SISDOALU semantihkalaš rollat leat dávjá *leat*-vearbba dependeanttat, nugo cealkagiin 67–70 leat. Go *leat*- dahje *orrut*-vearbbat almmuhit ovdamearkka dihte eksisteanssa, dalle cealkaga oruhat eai kontrollerejuvvo vearbba ásahan dilálašvuodas. *Olbmot* nappo leat sisdoallun cealkagis ja sidjiide eai čuoze kognitiiva dahje verbála doaimmat. Rájit eai oro leamen aivve čielgasat nuppi semantihkalaš rolla, FÁTTÁ, ektui. FÁTTÁ semantihkalaš rolla lea eanet topihkkan cealkagis, áššin man birra ságastallojuvvo, ovdamearkka dihte *Máret muitala áhkus*. Fastten SISDOALU rollas entitehta fuobmájuvvo dihto dilis, ovdamearkka dihte ***Máhte** oidnui johgáttis* (Sammallahti 2005: 44).

- (71) *Son balai suoli ain duoid suomagielat **olbmuin** ja áinnas dalle orui unohas, go galggai suomastit mánáiguin.* (GN: 22)

Dušše ovtta ovdamearkacealkagis 71 lea *ballat*-vearba oaivesátnin. Dasa heivege meroštallan ‘dili psykologalaš sisdoallu’, go olmmoš *ballá* mas nu. Balu čuožáhagas

šaddá dilálašvuoda sisdoallu. *Leat*-vearbba dependanttat leat nominatiivahápmásaččat cealkagiin. Cealkagis 70 lea fastten konstrukšuvdna, mii almmuha oamastusa. Ovdamearka heivešii maiddái EAIGGÁDAGA semantihkalaš rollii. *Leat*-vearbba dependanttat ožžot ovdamearka dihte predikatiivvaid, mat govvidit dependanttaid iešvuodaid, dego sturrodaga, psykologalaš diliid ja kategorijaid. Dainna lágiin predikatiivvat dievasmahttit dependanttaid, mat leat SISDOALU semantihkalaš rollas cealkagis.

4.1.6. ČUOZÁHAT

Vidádin dábálemos semantihkalaš rolla lea ČUOZÁHAT, mii lei 44 geardde iešguđetlágan olbmonamahusain. Dán rollas *mánát* ledje 12,6 %, *olbmot* 12,6 %, *albmát* 5,8 %, ja *nissonat* 4,2 % dáhpáhusain. *Mánát* ČUOZÁHAHKAN lea ipmirdahtti ášši, danin go *sii* ovdamearka dihte divššoduvvojit ja fuolahuvvojit mánggain noveallain. *Máná* lea dán rollas cealkagiin 72–76. *Olbmot* ČUOZÁHAGA rollas muitala vejolaččat *nissoniid* doaimmain *sin* buohta. Girječálli lea unnán bidjan *nissoniid* čuozáhahkan cealkagiin, juos son ii háliidange ovdanbuktit *nissoniid* passiivvalažžan objeaktan.

- (72) *Oktii ledjen gámmerlovttas njamaheamen **máná**.* (GN: 49)
- (73) *Divššodivččen **čivggaid** ja luvdešin láhttiid dan ektui, ahte manan badjeeatnamii.* (GN: 63–64)
- (74) *Nillá oahpahii **nieidda** loahpalaččat gávpoteallimii.* (GN: 154)
- (75) *Mun boadán vel buolli reatkkáguin [sic] viežžat dan **čivgga** eret du luhtti!* (GN: 84)
- (76) *Eadni balddáhalai su bártniiguin ja logai sin dušše beahhtit gaskanšaddat [sic] **nieidamánáid**.* (GN: 34)

ČUOZÁHAHKAN passiiva olbmo fysihkalaš, psykologalaš dahje sosiála dilli lea DAHKKI kontrollas ja váikkuhusa vuloš (Sammallahti 2005: 42). Dat gullá rollaide, mat kontrollerejuvvojit. ČUOZÁHAT lea dábálaččat cealkaga dilálašvuodas objeaktan ja opposišuvnnas cealkaga subjektii dahjege DAHKKÁI. ČUOZÁHAT lea buot ovdamearkacealkagiin 72–79 akkusatiivva hámis.

- (77) *Don galggat skuldot isidat itge mu, dajai Rájjá ráfáláččat [sic] ja vázzilii eret. (GN: 84)*
- (78) *Mii gulloma bostaleimmet ja cielaheimmet **almmáiolbmuid**, vaikke mii duđaimet dušše muitalit, makkár isida leimmet alcceseamet lihkkohan. (GN: 50)*
- (79) *Sii bassaladde, málestedje ja čorgejedje, dolle duon guokte **albmá** dego cizáščivggaid giedaid siste. (GN: 78)*

Ovdamearkkain ČUOZÁHAGAT ožžot divššu ja oahpahusa, vuostáiváldet negatiivvalaš njálmmálaš máhcahusa ja leat viežžama objektan. ČUOZÁHAGAS eai leat čielga válljenmunit dilálašvuodas, mas dat lea osolažžan. Olmmoš lea muhtumin gártan dakkár dillái, masa son ieš ii leat vealttakeahtta háliidan. Nubbi olmmoš [DAHKKI] váikkuha ČUOZÁHAGA psykologalaš dillái ja dainna lágiin ČUOZÁHAT vásiha passiivvalaččat mentála rievdadusa.

4.1.7. ÁVKAŠUVVI

Guđadin dábáleamos semantihkalaš rolla lea ÁVKAŠUVVI, mii lea ožžon oktiibuot 14 rolla. *Mánát* ledje dán rollas 6 % dáhpáhusain, *nissonat* 2,8 %, *olbmot* 1,4 % ja *albmát* 1,2 % dáhpáhusain. *Mánát* ávkašuvvet dahje gillájit *olles olbmuid* doaimmaid dihtii. Ávkašuvvan sáhtta laktásit ovdamearkka dihte dovdduide, nugo cealkagiin 80 ja 81 lea dáhpáhuvan ja maiddái bargama vuostáiváldimii cealkagis 82.

- (80) *Dat leai stuorra gudni geafes olbmo **mánnái**, measta juo gáđastan veara dan áigge. (GN: 46)*
- (81) *Mun ledjen duoid jagiid jámma váiban, jámma erdui **mánáide**. (GN: 50)*
- (82) *Muhto mun áiggon vuolgit Biret-**goaskái** heasttaid dikšut. (GN: 137)*

ÁVKAŠUVVI rollas olbmo ávkin dahje vahágin juoga dahkkojuvvo dakkár dilálašvuodas mii lea DAHKKI kontrollas dahje AUTOMÁHTA váikkuhusa vuloš. Ovdamearkka dihte *Dálki* [AUTOMÁHTA] *ii diktán Máhte* [ÁVKAŠUVVI] *vuolgit*. (Sammallahti 2005: 42, 46.)

Dependeanta, dán dáfus olmmoš guhte ávkašuvvá, lea dávjá illatiivan. *Rengostallat-*vearbba ásahan dilálašvuodas ÁVKAŠUVVI lea maid akkusatiivan, nugo cealkagis 83 lea.

(83) *Son ii lean fidnen barggu, muhto rengostalai duon dán **olbmo** vai beaivvi badjel birgešii iige dárbbášivčče juohke benne eatnistis gearjedit.* (GN: 76)

(84) *Son beasai biigán Toini-**oarpmellii** [sic].* (GN: 153)

Mun dulkon, ahte Sammallahti (2005: 46) lea generaliseren reŋgoma ja biigoma bokte šaddan bálvalusaid ávkin daid vuostáiváldái ja danin vuostáiváldi adno ÁVKAŠUVVIN dakkár konteavsttain. Mus leage gažaldat das, ahte eabago *rean̄ga* ja *biigá* oaččo ávkki bargamis seammá láhkai go sudno barggu bohtosiid vuostáiváldi oažžu? Go biigá ja rean̄ga oažžuba bálkká, de soai ávkašuvvaba maid? Kirsti Paltto noveallain boahá oidnosii dat, ahte rean̄ggain ja biiggáin eai lean nu ollu válljenmunit ja bargodilitge eai lean nu dásseárvosaččat, man vuodul sáhtášii árvoštallat vejolaš ávkašuvvama ja dan meari.

Juohke dáfus barggu vuostáiváldi ja ÁVKAŠUVVI lea olmmoš guhte dagaha maid dan barggu. Dagaheami bokte sáhtášii analyseret olbmuid gaskasaš sosiála dominánssa, mii ollašuvašii kausatiivakonstrukšuvnnas reŋgoma ja biigoma bargogohččo vuodul. ‘Sosiála dominánssas’ lea eanet sáhka vuollelogus 5.2. ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rolla sáhtášii ipmirdit semantihkalaš geahččanguovllus nu, ahte perspektiiva lea fokuserejuvvon dušše ávkašuvvama vuostáiváldái ja danin dán bálvalusa dahkkit [*biiggát* ja *rean̄gat*] eai leat boaldinčuoggás rolla meroštaladettiin.

(85) *Veallájin beaivvi áittis inge luoitán dohko **eatni** vaikke son finai uvssa duohken čuorvumin mu.* (GN: 90)

ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rollii lea ovttahtton guokte sierra semantihkalaš iešvuoda, *ávki* ja *vahát* (Sammallahti 2005: 46). Dat, mu mielas, ii rievtti mielde doarjjo semantihkalaš ipmárdusa, ovdamearkka dihte studeantta oaidninčiegas ja semantihkalaš rollaid logalaš meroštallamis ja geavaheamis. Dát albnoneamat leat semantihkalaš vuostegeahččit gaskaneaset ja dain leat vuostálas mearkkašumit. Mot sáhtá ovdamearkka dihte vahágahttima dahje gilláma oktavuodas geavahit tearpma

ÁVKAŠUVVI? Ovdamearkka dihte cealkagis 85 *eadni* gillá *nieidda* dagu dihtii. Ávkašuvvan ii oro heivemin govvidit cealkaga dili. Dainna lágiin ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rolla ja dan eavttuid semantihkalaš govvádus báhcá váilevažžan. Dieđuid ozadettiin semantihkalaš rollain mun lean gidden fuomášumi dasa, ahte mánga dutki leat earuhan ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rolla BENEFAKTIIVVA (ÁVKAŠUVVI) ja MALEFAKTIIVVA (GILLÁDEADDJI) rollaide. Mu mielas dakkár earuheapmái livččii dárbu maiddái sámegielas. Mun lean giedáhallan MALEFAKTIIVVA vel lasi vuollelogus 5.6.

4.1.8. VUOSTÁIVÁLDI

Čihčcedin dá báleamos semantihkalaš rolla lea VUOSTÁIVÁLDI. *Mánát* ledje 6 % ja *olbmot* 2,8 % dáhpáhusain dán rollas, oktiibuot 11 geardde. *Mánát* ožžot konkrehta dinggaid, nugo biktasiid, borramuša ja ruđa. *Sii* leat addima čuozáhahkan bálvalusaid vuostáiváldimin čuovvovaš cealkagiin 86, 87 ja 89.

- (86) *Ruovttus son godii áhkubiidda [sic] fáhcaid ja suohkuid, goarui goikkehiid, muhto daid dán áiggáš mánát illá šat fulle. (GN: 20)*
- (87) *– Dá lea...ropsaseahkka [sic] ja šukkorláda [sic], dajai son ja geigii daid mánáide. (GN: 27)*
- (88) *Son ieš ii lean oktiige oastán suohkuidge mánáide iige diehtán, man divrasat mánáid biktasat duođaid ledje. (GN: 72)*
- (89) *Ii lohpidan šat máksit min vistteláiggu, dušše borramušruđa mánáidii son attašii. [sic] (GN: 73)*

VUOSTÁIVÁLDI háldui šaddá dahje boahtá entitehta. Dependenta lea dá bálaččat illatiivan. Dutkanmateriálas eai leat ovdamearkkat eará kásusiin. Ovdamearkacealkagiin (86–91) buot dependanttat leat illatiivahámis. VUOSTÁIVÁLDI oažžu álo juoidá, dego borramuša, juhkamuš, dávviriid ja nu ain. Dain ovdamearkkain vuosttas argumeanta lea DAHKKI rollas *addimin*, *fállamin* ja *geigemin*.

- (90) *Mun sáhtášin fállat niidii rámma ja vaikke borramuša, orut leamen guhkemátkkálaš. (GN: 29)*
- (91) *Ja livčče jullon gussiidege, juos dakkárat livčče boahtán. (GN: 18)*

Cealkagis 90 dynámalaš modálavearba *sáhttit* konditionála hámis doaibmá veahkkevearban *fállat*-verbii. Gihppu *sáhtášin fállat* almmuha cealkagis modalitehta. **Modalitehta** almmuha dilálašvuoda duohtavuoda dahje ollašuttinvejolašvuodaid. Hubmi almmuha, ahte leago su oaidnu dilálašvuoda hárrái sihkkar, vejolaš, lobálaš, sávahahtti ja nu ain. (ISK § 1551.) Cealkagis 90 [*almmái*] *sáhtáši fállat rámma niidii [nissonii]*, muhto cealkka dahje teavstta konteaksta ii čájjet dáhpáhusa duohtavuoda. Ollašuvvágo fáladat duođai? Juos fáladat báhcá dagakehtá, sáhttágo dalle dependentii meroštallat VUOSTÁIVÁLDI semantihkalaš rolla? Dependenta *nieida* ii leat ožžon *rámma* ja danin vuostáiváldin ii ollašuva. Modalitehta dulkomii cealkagiid dilálašvuodain in leat gávdnan rávvagiid girjjis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005). Dán dutkamušas in leat váldán vuhtii modalitehta ja dan, ollašuvvetgo doaimmat dakkár diliin.

4.1.9. Semantihkalaš rollat, mat dihttojit marginála olbmonamahusain

Dán vuollelogus mun giedahalan semantihkalaš rollaid, mat dihttojit vuollel logi geardde dutkanmateriála olbmonamahusain. Ovdamearkka dihte mun in gávdnan dependanttaid, main livčče MUHTTAŠUVVI dahje GASKKUSTEADDJI semantihkalaš rollat. GASKKUSTEADDJI rollan lea oalle teorehtalaš ja MUHTTAŠUVVI heive buoret heakkahis entitehtaide, go olbmuide. Ovdamearkacealkagiin lean čállán semantihkalaš rolla roahkkeruođuid sisa dependantta maŋŋái.

STATIIVA

STATIIVVA rollas olbmonamahusat ledje gávccii geardde. *Olbmot* ledje dán rollas čieža geardde (9,7 %) ja *albmát* ledje dušše oktii (0,6 %). Dakkár dajaldagat leat hárvanaččat dutkanmateriálas, danin go ‘cealkaga siste’ ii dáhpáhuva mihkkige dahjege kopulavearba *leat* govvida ovdamearkka dihte *orruma juoidá dagakehtá*. Girječáli oaidninčiegas olmmoš govviduvvo eanetge aktiivvalažžan, sentimentálan, čuožáhahkan ja nu ain, ovdalgo dagakehtes olmmožin áibbas passiivvalažžan. Okta čuolbma dán rolla identifiseremis lei dat, ahte lei váttis fuobmát STATIIVVA rolla teavsttain johtilit. Dan galggai ohcat ollu dárkileappot, go máŋga eará semantihkalaš rolla.

(92) *Muhto áhččát* [STATIIVA] *lei odne gávppis*. (GN: 85)

STATIIVVA semantihkalaš rollas lea entitehta mii lea juostá dahje dihto fysihkalaš dilis iige leat DAHKKI kontrollas (Sammallahti 2005: 43). STATIIVVA semantihkalaš rolla govvida entitehta dili dakkárin, mas ii dáhpáhuva nuppástus (ISK § 1501). Cealkagis 92 subjekta *áhčči* lei gávppis, gos lei maiddái hubmi ieš *áhči* geahččamin. Aktiivvalaš geahččama bokte hubmi, guhte dovdái nuppi olbmo *áhči* gávppis, livččii leamaš DAHKKI rollas ja *áhčči* livččii fastten FÁTTÁ dahje SISDOALU rollas.

BOAÐUS

BOAÐUS lei dutkanmateriálas čieža geardde ja buot ledje mánánamahusain (4,7 %). Girjjis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005: 45) rolla govvida eanemusat buktagiid ja maiddái dihto dáhpáhusaid. Daid ráddjehusaid geažil munnje lei váttis analyseret cealkagiid, main lei gažaldat riegádeamis. Ovdamearka dakkár cealkagis giedahallojuvvo dárkileappot vuollelogus 5.4.

(93) *Munnuide riegádii measta juohke jagi mánná* [BOAÐUS], *oktiibuot golbmanuppelohká*i. (GN: 50)

REFEREANTA

REFEREANTA dihttui dušše vihttii dutkanmateriálas. Dat lea entitehta masa muhtin eará entitehta veardiduvvo dahje buohtastahttojuvvo. Veardádallan čuzii *albmáide* njeallje geardde (2,3 %) ja *nissoniidda* oktii (0,7 %). *Olbmuin* lea viggamuš veardádallat nuppit nuppiideaset ja diedusge mánggalágan áššiid máilmmis.

Cealkka 94 čuovvu daid ovdamearkacealkagiid málle, maid Sammallahti lea geavahan dán semantihkalaš rolla oktavuodas (Sammallahti 2005: 46). Dependenta kásusat varierejit genetiivan, illatiivan ja lokatiivan. Ovdamearkacealkagis 94 goabbáge dependenta lea lokatiivan.

(94) *Asllat* [sic] *válddii áhčis* [REFEREANTA] ja *eatnis* [REFEREANTA] *munno eallima ovdamearkan ja nuppástuvai seammalágánin go soai leaigga*

lean. (GN: 49–50)

EAIGGÁT

EAIGGÁDAGA semantihkalaš rolla lei viđa dáhpáhusas, *albmáin* golbmii (1,7 %) ja *nissoniin* guktii (1,4 %). Dan vuodul sáhtta analyseret, ahte almmolaččat eaiggádeapmi ja dán ášši giedahallan ii lean guovddázis noveallain. Olbmuid gaskavuodát ja eallima váttisvuodát leatge girječálli guovddáš temát.

EAIGGÁDAGA rollas olmmoš oamasta juoidá dahje juoga gullá soapmásii. Ovdamearkka dihte sámegeielas lea vejolaš ovdanbuktit oamastusa čuovvovaš kásusiin; *leat*-vearbba dependanttat leat genetiivvas dahje lokatiivvas, ovdamearkka dihte *Beana lea Máhte* [genetiiva] ja *Márehis* [lokatiiva] *eai lean sabehat*. *Gullat*-vearbba dependanta lea illatiivvas, dalle go dat almmuha oamastusa. *Gullat*-vearbba lea dakkár dáfus illatiivarekšuvdna ja dat lea konstrukšuvdna, mii olggosbuktá eaiggáduššama. **Rekšuvdna** mearkkaša oaivesáni vuommi nammadit dihtohápmásaš dependanttaid (Sammallahti 2007: 119). Ovdamearkka dihte *Sabehat gullet Máhtti* [illatiiva] (Sammallahti 2005: 45).

EAIGGÁT gullá aktuerjeaddji semantihkalaš rollaide ja oamastus ollašuvvá aktiivvalaččat verbba ásahan dilálašvuodas. HÁLDDAŠEADDJI fastten govvida eanet passiivalágan oamastusa, mas dilli bissu seammaláganin ovdamearkka dihte guhkit áiggige. Čuovvovaš cealkka 95 almmuha abstrákta oamastusa, mas lea sáhka doaimmas.

(95) *Dat [ruoktobarggut] gulle áhkuiide* [EAIGGÁT], *logai ja albma almmáiolmmoš ii agibeaivvesge duolvvit giedáidid daiguin.* (GN: 130)

SIRDÁSEADDJI

SIRDÁSEADDJI semantihkalaš rollas ledje golbma *olbmo* (4,2 %). Dat lea entitehta, man sadji nuppástuvvá (Sammallahti 2005: 43).

(96) *Na, diđolaš sámít* [SIRDÁSEADDJI] *ledje nappo boahtimin, dakkárat, geat dáhtto boktit buot earáige diđolažžan.* (GN: 163)

HÁLDDAŠEADDJI

HÁLDDAŠEADDJI semantihkalaš rolla lei ovttá *nissonas* (0,7 %), ovttá *mánás* (0,7 %) ja ovttá *albmás* (0,6 %), oktiibuot golbma geardde. HÁLDDAŠEADDJI lea muhtumin váttis earuhit EAIGGÁDAGA semantihkalaš rollas. Entitehta lea HÁLDDAŠEADDJI hálddus dahje lea earutkeahes oassin das (Sammallahti 2005: 47). HÁLDDAŠEADDJI gullá possessiiva semantihkalaš rollaide ja orru leamen eanet passiivvalaš ‘oamasteaddji’ rollas go ovdamearkka dihte EAIGGÁT.

Olbmo rumašoasit gullet earutkeahes oamastussii ja dakkár ovdamearkkat gávdnojit dutkanmateriálas. Ovdamearkan dás lea cealkka 97. HÁLDDAŠEADDJI lea dábálaččat dependeantan substantiivvaide ja lea genetiivvas dego genetiivaaktuáhtorge. HÁLDDAŠEADDJI lea maid vejolaš lokatiivahápmásažžan. Juos ovdamearkka dihte *olbmos leat mánát*, de dalle *olbmos*-dependeanttas lea EAIGGÁDAGA semantihkalaš rolla iige dakkár dáfus leat gažaldat hálddašeamis.

- (97) *Eadnán suttihii beavdeguoras Mihkkala muitalusa áigge ja áhččán*
[HÁLDDAŠEADDJI] *muođut ráttastuvve dego hilat.* (GN: 10)

LUOBAHEADDJI

LUOBAHEADDJI semantihkalaš rolla lei ovttá dependeanttas olles girjjis ja dan proseantalohku lei 0,7. LUOBAHEADDJI lea dábálaččat lokatiivan. Luobaheami čuozáhahkan orru leamen heakkahis entitehta, dego ruhta dahje diŋga. Dat, gean hálddus entitehta vuolgá eret, lea LUOBAHEADDJI (Sammallahti 2005: 47).

- (98) *Son ii lean fidnen barggu, muhto reŋgostalai duon dán olbmo vai*
beaivvi badjel birgešii iige dárbbášivčče juohke benne eatnistis
[LUOBAHEADDJI] *gearjedit.* (GN: 76)

5. EARENOAMÁŠ HÁSTALEADDJI DÁHPÁHUSAT SEMANTIKKALAŠ ROLLAIN

Giedahalan dán logus cealkagiid, mat leat ovdamearkka dihte váddásat dulkot dahje leat muđui miellagiddevaččat ráhkadusaideaset geažil. Mun maid suokkardalan semantihkalaš rollaid meroštallama čuolmmaid ovdamearkacealkagiid bokte. Muhtin dependeanttaid sáhtta atnit rádjedáhpáhusan semantihkalaš rolla meroštaladettiin. Okta čuolbma lei maid dat, ahte man muddui mun sáhtášin heivehallat dihto semantihkalaš rollaid geavaheami heakkalaččaide, juos dat leat válđoášsis meroštallojuvvon ovdamearkka dihte heakkahis entitehtaide.

Okta gažaldat lei maid dat, ahte man čavgadit mun galggašin čuovvut semantihkalaš rolla meroštallamiid? Ovdamearkan lea BOHTOSA semantihkalaš rolla, man mun dál lean váldán atnui olbmonamahusaid giedahaladettiin. Čuolbmái lei maiddái dat, ahte mainnalágiin galggašii semantihkalaš rolla dulkot dahje čoavdit, juos cealkaga predikáhtoris leat ovdamearkka dihte guokte vearbba dahje eanetge vearbbat. Dakkár dáhpáhusain guhtege vearba lea nu gohčoduvvon sisdoallovearba ja dain leat iešguđetlágan semantihkalaš mearkkašumit.

Vaikko vearbba sáhttage ákkastallat syntávssalaččat veahkkevearban, muhtumin das lea maiddái semantihkalaš sisdoallu. Dán ášši birra Sammallahti (2007: 139) čállá, ahte cealkaga syntávssalaš ráhkadus lea ovttagardánet go semantihkalaš ráhkadus, dasgo elemeanttas sáhttet leat máŋga ‘semantihkalaš oaivesáni’ muhto dušše okta ‘syntávssalaš oaivesátni’, namalassii dat mii dan lea nammadan.

Hástaleaddji cealkagat muitaledje dávjá olbmuid gaskasaš siskkáldas dahje olgguldas gealdagasain ja ruossalašvuodain, mat ovdanbuktojuvvjit iešguđetlágan syntávssalaš ja semantihkalaš konstrukšuvnnain. Ovdamearkan dain leat kausatiivavearbbat ja adversatiiva passiivavearbbat. Cealkagiin sáhtta maid dulkot máŋggačilggolaš semantihkalaš prosodijaid dahje miellaguottuid.

5.1. Semantihkalaš rollat *gávnnahallat*-vearbba oktavuodas

Kandidáhtadutkamušas válden jur dán cealkaga 99 vuosttas ovdamearkan lohku, mas mun giedahallen nissonnamahusaid semantihkalaš rollaid (Konttinen 2010: 9). Mun lean bohtán dakkár oaivilii, ahte dat cealkka lea mu dutkanmateriála gelddolamos cealkka. Vuolláisárgojuvvon vearbba lea dáhpáhuvvan earenoamáš passiivva morfosyntávssalaš proseassa, mas oktan bođusin lea *vuon'áhkku*-dependeantta sadji partisipántan.

- (99) *Geahččalin [biigá / jovssus²¹ / subjekta] mañimus muddui čiehkát dan [áhpehisvuoda], muhto gávnnahallen vuon'áhkku [gáldu²² / logalaš subjekta] , go ledjen bassaladdamin. (GN: 46–47)*

Kirsti Paltto lea girječállin kristalliseren dan dramáhtalaš ja seammás agálaš *biiggá* (bohttevaš mannjin) ja *vuon'áhkku* (dálá bargoaddin) gaskavuoda ovttá cealkagii. Mitalusa *dáluisidis* ja *áidnabártnis* leaba dušše siidorollat *Unna mitalus mañosgvlui* -novealla váimmusdáhpáhusas, mii nuppástuhtá *biiggá* jábálaš dálu mannjin (GN: 47).

Gielladiehtagis oktan dutkanárbevierrun lea leamaš sániid burgin unna oasážiidda dahjege morfemaide, vai dutki oainnášii sáni morfologalaš proseassaid ja ovdamearkka dihte dan vejolaš álgovuolgaga. Ovdamearkkas 100 mun giedahalan *gávnnahallat*-passiivavearbba seamma láhkai, burgima bokte. Vearba mearkkaša, ahte olmmoš ovdamearkka dihte lea gávdnon dakkár dilis, mii ii leat dáhpáhussan einnosteamis. Vearbba subjektii čuohcá negatiiva aspekta. Dakkár verbii lea leksikaliserejuvvon iešvuhta, mii ii leat einnosteamis. Suorggis ii mital mas duodai lea sáhka. Ovdamearkacealkagis 99 *biigá* geahččala čiegadit áhpehisvuodas *vuon'áhkku*, muhto *son* oinnii heahkka *biiggá* dili. *Biigá* ii lihkestuvvan čiegadeamis. Nappo dáhpáhus lei vearbba subjektii, *biigái*, eahpesávahahtti vásáhus.

Vearba *gávnnahallat* lea suorggiduvvon intentionála aktiivavearbba *gávdnat*. Dat gullá *-hallat*-passiivavearbbaide main dábálaččat leat illatiivahápmásaš ageantaadverbiálat (dálá DAHKKIPARTISIPÁNTTAT dahje VÁSIHANPARTISIPÁNTTAT) (Helander 2001: 112). -

²¹ **Jovssus** lea passiivavearbba subjekta. Dat geavahuvvo dábálaččat passiivasuorggidemiin. (Guttorm 2010: 41, 106.)

²² **Gáldu** passiivavearbba vástida aktiivavearbba subjektta ja lea ng. logalaš subjekta (Guttorm 2010: 41, 106).

hallat-passiivvaid subjektii lea mihtilmas, ahte dat lea heakkalaš. Subjeavtta semantihkalaš rolla lea VÁSIHEADDJI. Dákko bokte heakkaheapmi ii leat vejolaš subjeaktan. (Helander 2001: 112.)

Gávdnat-vuodđovearbba subjeavtta semantihkalaš rolla lea VÁSIHEADDJI. Maiddá *gávnnahallat*-vearbba subjeavtta [ol.1.prt. = *biiggá*] rolla lea VÁSIHEADDJI. Fuolakeahhtá passiivasuorggideamis vearbba ásahan dilálašvuodas mearkkašupmi seailu kontrollerekeahhtes dáhpáhussan nugo vuodđovearbbasge [*gávdnat*] sáhtá dulkot. Dan guovtti vearbba gaskkas erohussan leat subjeavttaid sajit. Passiivasuorggideamis vuodđovearbba subjeakta vuoliduvvo VÁSIHANPARTISIPÁNTAN. (Sammallahti 2005: 60.)

Jorahan passiivacealkaga aktiivacealkkan, vai oainnášin cealkaga syntávssalaš rievdadusa:

(100) ***Vuon'áhku*** [gáldu / subjeakta / VÁSIHEADDJI] *gávnnai mu* [jovssus / objekta / FÁDDÁ], *go ledjen bassaladdamin*.

Vaikko mun lean jorahan passiivacealkaga 99 aktiivacealkkan 100 ja rievdan passiivavearbba *gávdnat*-verbii, cealkka lea iešalddes boastut *gávnnahallat*-vearbba semantihkalaš sisdoalu ektui. Jorahuvvon cealkka ii vástit moge álgovuolggalaš cealkaga mearkkašumi bealis dahje semantihkalaččat.

Vuon'áhkus šaddá aktiivacealkaga subjeakta ja *son* vuolggaha dáhpáhusa johtui gáldun. *Mun* -muitaleaddjis [*biiggás*] šaddá objekta ja *son* lea fastten jovssus dáhpáhusas. Mun dulkon cealkaga dili dáhpáhussan danin, go novealla konteavsttas eai gávdno dieđut intentionála *biiggá* ohcamis, man *vuon'áhku* livččii dahkan. Dieđusge sáhtá dadjat almmolaččat ahte *vuon'áhku* rollii, dálueamidin ja bearraša eadnin, gullá controlleret ja gozihit *biiggá* ja su eallima bargguidisguin. Muhto aktiivacealkagis 100 lea gažaldat ovttaskas dáhpáhusas, iige *vuon'áhku* dahkkilágan doaimmas.

VÁSIHEADDJI lea diđolaš ja passiiva olmmoš mii vásiha áicama siskkáldas diliid ja kontrollere dilálašvuodaid main lea FÁDDÁ (Sammallahti 2005: 42). Vaikko *vuon'áhku* gávnnai *biiggá*, dihto láhkai passiivvalaččat ja vuorddekeahhtes dilis, *sus* goittotge lea kontrolla hálddustis dán dilálašvuodas. *Vuon'áhkus* juobe VÁSIHEADDJIN lea eanet

agentiivvaláš iešvuohta go *mun* -muitaleaddjis [*biiggás*], gii lea objektan ja FÁDDÁN. Aktiivacealkagis 100 orru leamen mu mielas veahá unohas semantihkalaš prosodiija. Dán cealkaga lohkki sáhtášii vuordit, ahte *mun* -muitaleaddji lea dahkamin juoidá boastut iige hálit gávnnahallat das. *Vuon'áhku* idii vuorddekeahtá báikki ala *mun* -muitaleaddji oaidninčiegas ja dange vuodul sáhtášii vuohttit fuones loahpa dáhpáhusii.

Passiivacealkagis 99 vearba *gávnnahallat* lea **adversatiiva passiivavearba**. *Adversatiiva* bohtá latiinnagiela sánis *adversari*, mii mearkkaša vuostálastima ja dan, mii lea vuostálagaid juogamainna. Adversatiiva passiivavearbbat almmuhit, ahte VÁSIHEADDJI (passiivavearbbba subjekta) lea soames ládje ieš osolaš dahje sivaláš dasa, mo geavvá. Dat almmuha doaimmaid maid kontrolla lea illatiivahápmásaš partisipántta hálddus. (Sammallahti 2005: 61–62.)

Aktiivacealkagis 100 lea semantihkalaš eahpesymmetriija *vuon'áhku* ja *biiggá* gaskkas danin, go hierárkkalaččat *vuon'áhku*s okto lea kontrolla *biiggá* ektui iige jorggotgežiid. Vaikko aktiivavearbbba *gávdnat* subjekta *vuon'áhku* vuoliduvvo passiiva suorggideamis illatiivahápmásaš VÁSIHANPARTISIPÁNTAN, *son* seailuha ain kontrolla hálddustis passiivva proseassas fuolakeahtá. Adversatiiva passiiva juobe gievruda illatiivaageantta (VÁSIHANPARTISIPÁNTA) sajádaga passiivavearbbba ásahan dilálašvuodas ja stuorida seammás dáhpáhusa unohisvuoda, go *mun* veardáalan dan aktiivacealkaga 100 almmuhan dilálašvuoda mentála dillái.

Adversatiiva passiivavearbbaid mearkkašupmi čujuha unohasvuhtii dahje vuostemillii, man jovssus [*biigá*] šaddá vásihit cealkaga almmuhan dilálašvuodas dáhpáhusa ektui. Adversatiiva passiivvas VÁSIHEADDJI lea dego vuostefápmun doaimmaid ollašuttinviggamušaide. (Guttorm 2010: 40.) Subjektii lea juoga dáhpáhuvvan dáhtu dahje vuordámušaid vuostá (Sammallahti 2007: 3).

Passiivacealkka 99 maid čájeha earenoamážit dan, mo olmmoš ii hálit gielalaččat šaddat passiivvaláš čuožáhahkan. Cealkagis lea diedusge gažaldat girječálli jurddašeamis ja das, mainna lágiin *son* ovdanbuktá iešguđetlágan gielalaš aspeavttaid čállošii. Kirsti Paltto deattuha *biiggá* rolla čuožáhahkan passiivva argumeantaráhkadusa vehkiin, muhto maid dai bajida *biiggá* vuosttas argumeantan ja objektan. Kánske girječálli

háliida lohkkiid giddet fuomášumi earenoamážit *biigái*. *Son* lea pragმაhtalaččat objekta, muhto lea ovdanbuktojuvvon subjeaktan cealkagis.

Dát ovdamearkacealkka čájeha, mo lea vejolaš nuppástuhttit argumeantaráhkadusa cealkagiin. Go lea dárbu bajidit dihto osolačča teavsttas ovdabeallái dahje jávkadit dan, de čoaiddusin lea earret eará passiivva geavaheapmi. Passiiva lea dá báleamos vuohki dollet fuomášumi doaimma čuozáhahkii, eret dan doaimma dahkkis. (JK 2009: 150.) Cealkagis 99 *biiggá* dáhtus fuolakeahtá *vuon'áhkku* oaččui diehtit áhpehisvuodas, maid *son* geahččalii čiehkát mañimuš muddui *vuon'áhkku*.

5.2. Semantihkalaš rollat *viegahit*-vearbba oktavuodas

Dán vuollelogus mun gieđahalan *viegahit*-vearbba ja dasa laktáseaddji mánggalágan semantihkalaš ja syntávssalaš beliid. Dán cealkaga konteavsttas vearbba dahjege oaivesánis ja dan dependanttas lea idiomáhtalaš mearkkašupmi. **Idioma** lea dihto gillii mihtilmas dajaldat, man ráhkadus lea eahpeproduktiivvalaš. Dajaldaga mearkkašumi ii álo sáhte árvoštallat dan osiid mearkkašumi vuodul, ovdamearkka dihte *pahnan pohjimmainen* ‘oalggiid botnimuš’. (Hakulinen & Ojanen 1993: 66.)

(101) *Nu várra geavai maid Sámmolii, sonhan munno [Risten-áhkku ja Sámmol-áddjá] náitaleami mañjá viegatii [sic] **nieiddaid** ja **nissonolbmuid**. (GN: 205)*

Cealkaga 101 vearbba *viegatii* (*viegahii*) lea kausatiivasuorggis *-h-*. Dan cealkagii leat guokte dulkonvejolašvuoda. Vuosttas molssaeaktu livččii **sustentiiva kausatiivavearba** (*sustentiiva* boahťa latiinnagiela sániin *sustentus* ‘bajásdollojuvvon’ ja *sustinere* ‘doallat jođus, doallat bajás, guoddit’). Dan vuodđovearbba subjeavtta semantihkalaš rolla lea DAHKKI dahje AUTOMÁHTA. (Sammallahti 2005: 73–74.)

(102) ***Nieiddat** [DAHKKI] ja **nissonat** [DAHKKI] vihke.*

Sustentiiva kausatiivavearbba objeavtta semantihkalaš rolla lea ČUOZÁHAT, mii okto vástida vuodđovearbba subjeavtta guktuid semantihkalaš rollaid (DAHKKI ja

AUTOMÁHTA) (Sammallahti 2005: 74). Dán kausatiivavearba mielde *nieiddaid* ja *nissoniid* semantihkalaš rolla livččii dalle ČUOZÁHAT. Muhto dat vearba ii heive cealkaga dulkomii.

Nubbi vejolašvuohta lea **subsekutiiva applikatiivavearba**²³ (*subsekutiiva* ‘mii guoská čuovvumii’ Sammallahti 2005: 74). Applikatiivavearbbat leat **transitiivavearbbat**²⁴ mat leat suorggiduvvon **intransitiiva**²⁵ lihkadan vearbbain. Daid subjeavtta semantihkalaš rolla lea DAHKKI. Applikatiivavearbbaid suorgásat leat *-h/-ahtti-* ja *-d-*, maiguin suorggiduvvojit maiddá kausatiivavearbbat. Daid intentionála vuodđovearba subjeavtta semantihkalaš rolla lea DAHKKI. Subsekutiiva applikatiivavearbbaid objeavtta semantihkalaš rolla lea DAHKKI dahje SIRDÁSEADDJI ja dát vástida vuodđovearba subjeavtta rollaid.

Viegahit-vearba valeansa gáibida guovtti osolačča; dan guhte dagaha doaimma johtui (bidjá nuppi olbmo viehkat) ja dan guhte šaddá doaimma čuožáhahkan ja maiddá ‘mielviehkin’. Cealkaga 101 konteavstta vuodul mii oažžut diehtit, ahte *Risten-áhku* muitala das *su* isida, *Sámmol-ádjá*, birra. *Ádjá-rohkis* lei dakkár hearkkes eallinvuohki dahje dáhpi juo nuorran, man birra *Risten-áhku* geavaha **metaforalaš**²⁶ dajaldaga *viegahit nuorra nieiddaid* (GN: 199). *Sámmol-ádjá* sáhtii oaidnit unna giláža muhtinlágan ‘Don Juanin’ gii servvoštalai aktiivvalaččat nissoniiguin. *Risten-áhku* mielde ášši beasai dáhpáhuvvat danin go *sudnos* lei nu gohčoduvvon ordnejuvvon náittoslihttu.

Oona Länsman (2011: 63) čállá, ahte *viegahit*-vearba ii mearkkaš dan oktavuodas konkrehtalaš viehkama. Son lea ákkastallan *viegahit*-vearba ii-kausatiivan syntávssalaččat čuovvovaš cealkagis 103, mii sulastahtá cealkaga 101 ráhkadusa ja sisdoalu. (Länsman 2011: 63.) Sohkabeallerollat dušše leat jorggotgežiid:

(103) *Mun [Ammon] in láve missoniid [sic] viegahit nugo don [Áira] albmáid!*

²³ **Sammallahti** (2011) lea odasmahtán subsekutiiva kausatiivavearba subsekutiiva applikatiivavearban giehtačállois *Kausatiiva- applikatiiva- ja antiapplikatiivavearbbat.doc*.

²⁴ **Transitiivavearba** lea vearba mii nammada sihke subjeavtta ja objeavtta ja man doaibma dahje váikkuhus jurddašuvvo sirdásit subjeavttas objektii (Sammallahti 2007: 143).

²⁵ **Intransitiivavearba** lea vearba mii ii leat transitiivvalaš, ovdamearkka dihte subjeakta dahje objeakta váilu (*Arvá*) (Sammallahti 2007: 66).

²⁶ **Metafora** lea giellagovvadás, veardidangovva, mas sátni dahje dajaldat geavahuvvo govvidit eará ášši go maid dat dábálaččat govvida (<http://www.helsinki.fi/hum/kotim.kirjallisuus/opiskelu/Lyriikankurssi/kuvallisuus/metafora.htm>).

(GN: 110)

Länsman (2011: 63) lea meroštallan cealkaga 103 vearbba subsekutiiva applikatiivvearban danin, go dat nammada objeavtta mas ii leat vásttan vuodđovearbba [viekhat] fokus- dahje rollaparticipánta.

Ovdamearkacealkaga 101 vuodul sáhtášii *viegahit*-vearbba veardádallat metaforalaččat *bivdimii* ja *meahcásteapmái*, mas nisu veardiduvvo sállášii, man maŋis almmái viehká. Dalle subsekutiivva iešvuohta, ‘mii guoská čuovvumii’, ollašuvvá vearbba ásahan intentionála doaimmas. Albmá dárkkuhussan lea ‘váldit nissona gitta’ ja humahit su searvin alccesis. Dakkár ‘olbmuid spealus’ albmás lea álgga áššis ja son maid čájeha vuoimmi kontrolleret dilálašvuoda nissoniid hárrái. Almmái maid oidno eanet agenttiivvalažžan go nissonat.

Juohke dáfus cealkaga 101 dajaldat ovdanbuktá hubmi [*Risten-áhku*] negatiivvalaš semantihkalaš prosodijja dilálašvuoda osolačča [*Sámmol-áddjá*] buohta. Dasa lassin cealkaga dilálašvuodas sáhttá analyseret sosiála dominánssa (fápmosajádaga) olbmuid gaskkas. Sosiála dominánssas lea čállán Geda Paulsen (2011) nákkosgirjjistis. Son lea earenoamážit dutkan suomagiela kausatiivvalaš *juoksuttaa*-vearbba (*viegahit*), man ruohtasin lea lihkadan vearba *juosta* (*viekhat*). *Juoksuttaa*-verbii lea leksikaliserejuvvon fápmogaskavuohta: Alit AGEANTA (DAHKKI guhte bidjá nuppi viekhat) geavaha boastut su fámu vuolit AGEANTTA vuostá (DAHKKI guhte viehká). (Paulsen 2011: 13.)

Risten-áhku mielas *Sámmol-áddjá* [alit AGEANTAN] lei geavahan nissoniid [vuolit AGEANTAN] buorrin. Earret eará *Risten-áhku* muitala daid nissoniid ja nieiddaid birra álo mánggaidlogus. Paulsena ovdamearkkat fápmogaskavuođas leat suomagillii cealkagat 104 ja 105:

(104) *Tom juoksuttaa Mattia.* (Paulsen 2011: 229)
‘Duommá [alit AGEANTA] viegaha Máhte [vuolit AGEANTA].’

(105) *Matti juoksuttaa Pekan uuvuksiin.* (Paulsen 2011: 158)
‘Máhtte [alit AGEANTA] viegaha Beahká [vuolit AGEANTA] čada váibbasin.’

Cealkaga 104 dilálašvuohta fokusere epistemalaš dieđu daid guovtti osolačča sosiála gaskavuhtii. Vuolit AGEANTA *Máhtes* lea DAHKKI semantihkalaš rolla lassin ‘vuollerollan’ MALEFAKTIIVA (GILLÁDEADDJI). Vuollerolla lea mearriduvvon funkšuvnnas goas dominerejeaddji AGEANTTAS lea negatiivvalaš váikkuhus vuolit AGENTII. Kausatiivva konstrukšuvdna dás ovdanbuktá negatiivvalaš sosiála dominánssa. Sihke kausativitehta ja dominánssa leat suorggiduvvon sosiála gaskavuoda vuorrováikkuhusas. (Paulsen 2011: 229–230.)

Cealkagis 105 sáhtta nuppi argumeanttas *Beahkás* dulkot GILLÁDEADDJI semantihkalaš rolla DAHKKI rolla lassin. Dát cealkka álkidahtta fuobmát dan, mainnalágiin negatiivvalaš sosiála dominánssa lea vejolaš šaddat duohtan konkrehta dilálašvuođas. Alit AGEANTTA negatiivvalaš váikkuhus ollašuvvá váibbasvuohtan vuolit AGEANTTAS. Fuomášahti lea dat, ahte Pekka Sammallahti (2005: 46) lea ovttahtán BENEFAKTIIVVA ja MALEFAKTIIVVA semantihkalaš rollaid oktii ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rollan sámegeelas.

Paulsen atná tearpma **sosiála dominánssa kausatiiva** (causatives of social dominance) kuratiivavearbbaid sajis. Dan málles son váldá vuhtii kausativitehta, dan leksikála ráhkadusa ja sosiála gaskavuodaid semantihkalaš sisdoalu, ovdamearkka dihte negatiivvalaš sosiála dominánssa. Son navdá, ahte kausatiivvaide gullelaš kuratiivavearbbaid meroštallan dušše morfologalaš hámi ja transitivitehta vuodul ii reahkká. (Paulsen 2011: 12.) Paulsen (2011: 227) geavaha nákkosgirjjistis earenoamážit *juoksuttaa*-vearbba oktan ovdamearkan dakkár hierárkkalaš, olbmuid gaskasaš fámu boasttogeavaheamis.

Cealkagis 101 *nieiddat* ja *nissonat* leat ožžon *viegahit*-vearbba ásahan dilálašvuođas DAHKKI semantihkalaš rollaid. Sammallahti (2011) giehtačálloša ođđaseamos málles vearba *viegahit* gullá subsekutiiva aplikatiivavearbbaide, mat eai leat kausatiivvat. Vaikko kausatiivva morfologalaš kritearat eai kánske ollašuvaše ollásit dan ovdamearkkas, goittotge mun anán *viegahit*-vearbba kausatiivvearban dan mánggabealálaš semantihkalaš ja syntávssalaš sisdoalu vuodul.

5.3. Semantihkalaš rolla *ráđđádallat*-vearbba oktavuodas

Dán vuollelogus mun giedahalan *ráđđádallat*-vearbba ja earenoamážit dan komitatiivahápmásaš dependeantta.

(106) *Son [Simon] leai vuogáiduvvan bargat sámepolitihkain, leai ráđđádallan eiseválddiiguin ii dušše oktii, muhto mángii.* (GN: 33)

Dependeanta *eiseválddiiguin* livččii leamaš adverbiala árbevirolaš giellaoahpas danin, go dat vástida gažaldahkii *geaiguin*. Komitatiiva almmuha searvvi ja dábálaččat cealkaga komitatiivalahttu ii oáččo semantihkalaš rolla. *Ráđđádallat*-vearbba valeansa ii vealtakeahtta gáibit nuppi osolačča. Lea vejolaš čállit, ahte:

(107) *Son leai ráđđádallan ministeriijas Helssegis.*

Teavstta lohkki goittotge ipmirda čilgekeahtta, ahte sámepolitihkkára ulbmil dávjá lea deaivvadit dehálaš virgeolbmuid, geaiguin son ráđđádallá politihkalaš álgagiin. Lohkki didoštalakeahtta dievasmahtta *ráđđádallat*-vearbba addán dieđu nuppi argumentii [*eiseválddiide*] ja ovdamearkka dihte daid guovtti cealkaga, 106 ja 107, bokte lea vejolaš ipmirdit manin daddjo, ahte *vearba projisere cealkaga iežas birra*. *Ráđđádallat*-vearba projisere *eiseválddiid* guoibmin cealkagii.

Vuosttas argumeanttas / dependeanttas lea mánggain sajiin stuorámus syntávssalaš fápmu dahje kontrolla vearbba ásahan dilálašvuodas eará dependeanttaid ektui. Vuosttas dependeantta maŋŋá bohtet dependeanttat, main dávjá leat vuolit sajádagat cealkaga hierarkiijas. Vuosttas dependeanta [*Son = Simon*] lea eanet agenttiivvalaš go nubbi dependeanta [*eiseválddiiguin*]. *Son* lea aktiivvalaš ja iniciatiivvalaš politihkkár, guhte viggá váikkuhit *eiseválddiide*. Dainna lágiin *eiseválddit* leat čuožáhahkan *sutnje* ja seammás passiivalágan rollas vuordimin sámepolitihkkára lahkoneami. Komitatiivalahtun *eiseválddit* iešalldes leat eahpesymmetriijas vuosttas dependeanttain, dušše vuolitárvosas searvin čuovvumin sámepolitihkkár *Simona*.

Mun dulkon, ahte *ráđđádallat*-vearbba *-allat*-suorgásis lea resiprohkalaš mearkkašupmi (Nickel & Sammallahti 2011: 579). Vearba čujuha dakkár áššedillái, masa gáibiduvvo

nubbi partisipánta. Vearba gáibida eanet go okta oasseváldi, vaikko sáhttáge geavahit okto. Dakko bokte nubbi dependeanta sisdoallokásusis oažžu rollapartisipántta. Vearbba ásahan dilálašvuoda semantihkalaš sisdoalu dihtii mun dulkon *eiseválddiiguin*-dependeantta VÁSIHANPARTISIPÁNTAN.

5.4. Semantihkalaš rollat *riegádit*- ja *oažžut*-vearbaid oktavuodas

Dán vuollelogus mun giedahalan easkariegádan *mánáide* laktáseaddji dependeantaid, mat lávejit ihtit vearbbain; *riegádit*, *oažžut* ja *boahtit*. Noveallain leat oktiibuot čieža dáhpáhusa, maid mun lean meroštallan BOHTOSA semantihkalaš rollii. Čuovvovaš cealkaga 108 vuodul mun lean suokkardallan molssaeavttuid, maiguin sáhtáši čuovdit dependeantta semantihkalaš rolla.

(108) *Ja go geassi runidii [sic], riegádii munnuide nieiddaš, čáppa čáhpesvuovttat ja ránesčalmmat nieiddaš. (GN: 13)*

Cealkagis 108 *Ellii ja Mihkkalii lei riegádan nieiddaš*. *Riegádit*-vearbba ásahan dilálašvuodas *munnuide*-pronomen (guvttiidlogu 1. persovdna illatiivvas) oažžu VÁSIHANPARTISIPÁNTTA, mii guoddá VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla. Dan ovdamearkkas guvttiidlogu pronomen lea sisdoallokásusis illatiivan ja mii dábálaččat adnojuvvo árbevirolaš giellaoahpas adverbialán. Nuppi dependeantta *nieiddaža* semantihkalaš rolla ii leatge nu čielggas. Easka riegádan njuorat mánná ii sáhte leat VÁSIHEADDJI, go son didoštallá máilmmi hui ráddjejuvvon vugiin ovdamearkka dihte ráves olbmui veardidettiin. Passivitehta ja áicama eavttut gal ollašuvvet, go njuorat mánná vásiha eallima, muhto dat eai leat doarváii rolla gáibádusaide.

Nubbin molssaeaktun semantihkalaš rollii livččii BOAÐUS. Semantihkalaš rolla meroštallan ii áibbas doarjjo dán dulkoma, danin go rolla čujuha buktagii. BOAÐUS lea doaimma dahje dáhpáhusa bissovaš ja ii-automáhtalaš buvttá (Sammallahti 2005: 45). Juos semantihkalaš rollii dohkkehuvvo olmmoš ja mii nu eará heakkalaš entitehta, de dalle BOAÐUS heive vástádussan gažaldahkii. Ovdamearka čájeha dan, ahte ii álo leat vejolaš ráhkadit rollaid buot dilálašvuodaide iešguđetlágan cealkagiin.

Čuovvovaš ovdamearkkas mun suokkardalan oalgecealkaga, mii sisttisdoallá maid váldocealkaga, vaikko mun in válddege dan semantihkalaš rollaid fárrui olbmonamahusaide. Olles oalgecealkka dás oažžu SISDOALU semantihkalaš rolla. Oalgecealkagis 109 gávdno gihppu *álget oažžut mánáid*, maid mun nuppástuhtán váldocealkkan ovdamearkkas 110.

(109) *Li dat heive, ahte **biiggát álget mánáid oažžut min sohki**.* (GN: 47)

(110) ***Biiggát álget mánáid oažžut min sohki**.*

Biiggát sáhtáše leat cealkagis DAHKKI semantihkalaš rollas *álgit*-vearbba ásahan dilálašvuodas, dalle go olmmoš *álgá* muhtun ášši dahje doaimma, de son bargá iešdáhtos ja didolaččat. Semantihkalaččat *álgit*-vearba ii leat guoros. Sammallahti (2005: 214, 2007: 113, 147) lea meroštallan *álgit*-vearbba aspektuála veahkkevearban ja **progrešuvdnavearban**, mii mearkkaša dilálašvuoda ovdáneami ja dan aspeavttaid. Vaikko veahkkevearbbat eai ásat dilálašvuoda, das fuolakeahtta mu mielas *álgit*-vearbbas lea čielgasit semantihkalaš sisdoallu. Syntávssalaččat *álgit*-vearba lea veahkkevearba, mii ii ásat okto semantihkalaš rolla, muhto semantihkalaččat das lea mearkkašupmi hubmi oainnu geažil.

Cealkagis 110 lea **predikáhtor** *álget oažžut*. Vearba oktan vejolaš predikáhtordeavdagiiddisguin gohčoduvvo predikáhtorin. **Predikáhtordeavdda** lea veahkkevearbbaid áidna dependeanta. (Sammallahti 2007: 111.) Dakkár deavdda lea ovdamearkka dihte infinitiivadeavdda *oažžut* dán ovdamearkkas.

Go mun seasan aivve dán gihpu *biiggát ožžot mánáid*, de mun sáhtán meroštallat gihpu vuosttas argumeantta [*biiggát*] VÁSIHEADDJIN. Čuolbma šaddáge semantihkalaš rolla meroštaladettiin, dalle go cealkagis lea eanet go okta vearba ja dain leat iehčanas mearkkašumit. Dakkár dáfus nubbi vearba ii leat ovdamearkka dihte kopula dahje mii nu eará semantihkalaččat guoros vearba. Dáikko bokte okta vearba ii sáhtege vealttakeahtta čuovdit olles cealkaga mearkkašumi semantihkalaš rolla hárrái. Nappo galggašii gieđahallat olles cealkaga argumeantaráhkadusaidisguin dan iehčanas mearkkašumi čielggadeami várás.

Cealkagis 110 *biiggát álget oažžut mánáid* sáhtášii dulkot guokte semantihkalaš iešvuoda. Juos daid vearbaid smiehttá sierranassii, de *biiggát* eai oaččo semantihkalaš rollaid *álgit*-veahkkevearbba dihtii ja *oažžut*-vearbba ásahan dilálašvuodas fastten lea sáhka VÁSIHEADDI rollas. Mun evttohivččen dan, ahte *álget oažžut*-predikáhtor ásaha vuosttas argumeanttaid *biiggáid* DAHKKI rollaide cealkaga dilálašvuodas. *Mánáid* semantihkalaš rolla livččii dalle BOAÐUS, dego *riegádit*-vearbba ásahan dilálašvuodas lea *nieiddažis*.

De mun máhcan fas álgocealkagii 109, mas lea sihke váldo- ja oalgecealkka. Cealkaga dulkomii mun ozan veahki muitaleaddji [*vuon'áhku*] dajaldagas. *Vuon'áhku* almmuha gieldinhápmásaš váldocealkagis negatiivvalaš oaivila *biiggáid* buohta. Dan dihtii olles cealkagis lea negatiivvalaš semantihkalaš prosodijja. *Son* geažida *sin* háhpohallat *soga bártniid* guoibmin jearaldatvuloš goansttaiguin, *áhpehisvuodain*.

Mun dulkon ahte *vuon'áhku* oaidninčiehka čájeha dan, ahte *son* atná *biiggáid* aktiivvalaš doaibmin ja dahkkin, geain leat čielga ulbmilat *bártniid* ektui. *Álgit*-vearbba guoddán progreshuvdna doarju mu mielas dan oaivila. Vaikko *vuon'áhku* hupmáge *mánáid oažžumis*, de *son* goittotge deattuha *biiggáid* álgaga ja álgima olles proseassas, mas *mánát* ja *bártnit* báhcet ášši gurrii. Dange dihtii mun dulkon, ahte *biiggát* leat DAHKKI semantihkalaš rollain sihke oalgecealkaga 109 siste ja nuppástuhttojuvvon váldocealkagis 110.

5.5. Semantihkalaš rollat *finadit*- ja *čájehit*-vearbaid oktavuodas

Cealkagis 111 leat guokte vearbba, mat leat semantihkalaččat hástaleaddjit dulkot. Dakkár dáhpáhusain leat unnán ovdamearkkat girjjis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005), maid sáhtášii veardidit noveallaid cealkagiidda.

(111) *Čakčat mun finadin šaddanbáikkistan, čájeheamen eadnásan máná.* (GN: 13)

Dán cealkagis leat golbma osolačča, main mun válldán vuhtii dušše dependanttaid *eadni* ja *máná*. Mun goittotge giedahalan maid pronomena *mun*, danin go dat laktása

semantihkalaš rolla meroštallamii. Cealkagis lea finihttavearba *finadin*, mas lea dependeantan lokatiivalahttu *šaddanbáikkistan* sajušteamen olles dilálašvuoda. Vearbbaid ásahan dilálašvuodas *mun* -muitaleaddji *finadii* ovddeš ruovttustis ja *čájehii máná eadnái*. Cealkagis lea okta semantihkalaš ollisvuolta, mii lea ráhkaduvvon guovtti vearbba vehkiin.

Mun -muitaleaddji lea *finadit*-vearbba ásahan dilálašvuodas DAHKKI rollas. Maiddái *čájehit*-vearba nubbin vearban ásaha *mun*-dependeantta DAHKKI semantihkalaš rollii, vaikko dat dievasmahttáge *finadit*-vearbba dieđu ja motivere *su finadeami šaddanbáikkis*. *Čájehit*-vearba aktio essiivan lea infinihttapredikatiiva ja maid predikáhtora oassin. Infinihttapredikatiiva lea ovdamearkka dihte infinitiiva, aktio essiiva dahje aktio lokatiiva main semantihkalaš funkšuvdna iežas kodependeantta hárrái lea predikeren (Sammallahti 2005: 122). Predikáhtora *finadit čájeheamen* sáhtta veardidit čuovvovaš cealkagii 112 ja earenoamážit dan predikáhtorii:

(112) *Mun finan boastta viežžame.* (Nickel & Sammallahti 2011: 297)

Fitnat lea lihkadan vearba, man maŋis boahtti vearba aktio essiivan oažžu mearkkašumi *fitnat mas nu báikkis [čájeheamen máná] ja boahit ruovttoluotta* (Nickel & Sammallahti 2011: 297). Lihkadan verbii laktáseaddji aktio essiiva -ráhkadus čájeha miellagiddevaččat dan, mo cealkagii lea šaddan semantihkalaš ollisvuolta, mii almmuhuvvo guvttiin sisdoallovearbbain. Nuppi vearbba *čájeheamen* ii sáhtáše dalle atnit syntávssalaččat dušše infinihttapredikatiivan mas livččii beare semantihkalaš funkšuvdna kodependeantta hárrái. Hierárkkalaččat *finadin*-finihttavearbbas gal lea stuorát mearkkašupmi go *čájeheamen*-infinihttapredikatiivvas, muhto semantihkalaččat *mun* anán daid seammaárvosaččat.

Čájehit máná eadnái lea gihppu, mas *eadni* illatiivalahtun oassálastá dilálašvuhtii vásiheaddjin. Illatiivalahtun *eadni* lea adverbiala árbevirolaš giellaoahpas. Das *eadni* lea VÁSIHANPARTISIPÁNTA, mii guoddá VÁSIHEADJI semantihkalaš rolla. Akkusatiivalahtun *mánná* oažžu FÁTTÁ semantihkalaš rolla, danin go *mánná* lea *mun* -muitaleaddji deháleamos sivva *finadit šaddanbáikkistis* ja lea dáikko bokte olles dáhpáhusa vuoddotemán. *Mun* -muitaleaddji *čájehii áhkuba eadnásis* vuosttas geardde *máná* riegádeami maŋná.

5.6. Semantihkalaš rolla *jápmi*-vearbba oktavuodas

Ovdamearkka dihte olbmo eallimii gullelaš mearkkašahti dáhpáhusat, nugo *riegádeapmi* ja *jápmi*, leat unnán čilgejuvvon semantihkalaš rollaid govvádusas girjjis *Láidehus cealkkaoahpa dutkamii* (2005). Dieđusge dat leat váddásat meroštallatge, go gažaldagas leat heakkalaš oruhat, mat vuos ihtet máilbmái ja de jávket ollásit. Mo *jápmimii* sáhtášii meroštallat semantihkalaš rolla, go dasa laktásit mánggačilggolaš ja mánggalágan filosofalaš ja kultuvrralaš gažaldagat, mat leat iešguđetláganat guđege kultuvrras? Čuovvovaš cealkaga vuodul mun suokkardalan *eatni* semantihkalaš rolla ja váttisvuodaid dulkot dan.

(113) *Elina eadni* [ROLLA?] *lei jápman* [sic] *jahkebeali*
dan maŋŋá, go Linda riegádii. (GN: 167)

Dalle go olmmoš *jápmá*, *jápmima* sáhtá atnit dáhpáhusan, man olmmoš ieš vásiha. Dieđusge lea maiddái vejolaš, ahte olmmoš *jápmá* dan diedekeahtá. Váttisvuhtan dulkoma ektui lea dat, ahte dáhpáhus lea áidnalunddot ja ovttaskas. VÁSIHEADDJIN lahka *jámi* *olmmoš* sáhtá leat passiivlaš, guhte áicá ja dovdá ovdamearkka dihte iežas siskkáldas diliid. Olbmo vásiheapmi goittotge gullá eallimii ja danin mun vuorddášin das dihto lágan jotkkolašvuoda. Vásihit *jápmima* lea okta duodalaš oassi eallima proseassas, muhto ii kánske oalát deavdda dán semantihkalaš rolla eavttuid.

MUHTTAŠUVVI rollas entitehta dilli, iešvuodát dahje stáhtus muhttašuvvá ja dat ii leat DAHKKI kontrollas (Sammallahti 2005: 43). Mas nu eará dilis livččii eanetge gažaldat muhttašuvvamis go *jápmimis*? Dalle ealli olbmos šaddá liika. MUHTTAŠUVVI rolla ovdamearkacealkagiid vuodul sáhtášii dulkot, ahte dát rolla láktasa eanet dinggaide go heakkalaččaide (Sammallahti 2005: 43). Mun livččen vuordán dutkanmateriálas seammalágan cealkagiid go *Márehis* [MUHTTAŠUVVI] *šattai báhppa*, muhto dakkárat eai lean. Olles dutkanmateriálas ii lean oktage dependeanta, mii livččii ožžon MUHTTAŠUVVI semantihkalaš rolla. Ovdamearkka dihte ámmátmahusat ledje dávjá predikatiivan ja danin daidda ii sáhtán meroštallat semantihkalaš rolla.

Girjjis *Benefactives and Malefactives – Typological perspectives and case studies* (2010) meroštallojuvvo MALEFAKTIIVA (GILLÁDEADDJI) konstrukšuvdnan, mas lea fárus

ovdamearkka dihte lihkohis dáhpáhus, olmmoš bártasuvvá dahje šaddá gillát mas nu. Ovdamearka dakkár dilálašvuodas lea báskagiela konstrukšuvdna cealkagis 115, mas datiiiva merke cealkkaráhkadusas MALEFAKTIIVVA. (Radetzky & Smith 2010: 99, 105.)

(114) *ama hil da* [neutrála báskagiella]
‘Eadni lea jápmán.’

(115) *ama hil zai-o* [3. pers. ol.] *gizonari* [almmái.DAT]
‘Dán albmá [MALEFAKTIIVVA] eadni lea jápmán.’

Dán ovdamearkka 115 vuodul sáhtta analyseret, ahte cealkagis 113 *Elina eadni* -gihpus dušše *Elina* oččošii MALEFAKTIIVVA dahjege ÁVKAŠUVVI semantihkalaš rolla, juos genetiivahápmásaš iešnamma vástidivččii njuolgga báskagielat datiiivahápmásaš *almmái*-sáni. Suomagielat iešnama *Elina* ii sáhte earuhit hámi dáfus sámegielas ovdamearkka dihte genetiivva, nu ahte genetiivva galgá árvvoštallat cealkaga konteavstta vuodul. Cealkka 113 almmuha, ahte *Elina* gillá *eatni jápmima* dihtii. Goittotge cealkagis 113 *Elina* lea genetiivaattribuhttan dahje dan sáhtášii atnit ovdamearkka dihte EAIGGÁDIN ja dakkár dáfus *Elina* dependeantan ii oaččo MALEFAKTIIVVA semantihkalaš rolla.

Ovdamearka 113 čájeha dan, mo sámegielat tearbma [ÁVKAŠUVVI] heive heajut govvidit gilláma semantihkalaččat. Fastten animáhttahierarkijja geažil semantihkalaš analysa guovddážis láve leat heakkalaš olmmoš iige ovdamearkka dihte jábmi. Ealli olbmos lea stuorát semantihkalaš mearkkašupmi go heakkahis oruhis, nugo jábmis. Dakko bokte *eadni jábmin* báhcá rolla haga mu dutkamušas. Noveallain leat njeallje dependeanta, mat leat vuosttas argumeantan *jápmi*-vearbbaide. Daidda ii sáhte čoavdit semantihkalaš rolla.

5.7. Semantihkalaš rollat *riidigoahit*- ja *háleštit*-vearbbaide oktavuodas

Dán vuollelogus mun giedáhalan cealkaga, mas leat guokte vearbba, main leat iešguđetlágan mearkkašumit. Lean dás spiehkastahkan analyseren maiddái iešnama *Ásllat* ja pronomena *mu* vai sáhtášii oaidnit semantihkalaš meroštallama mohkkáivuoda.

- (116) *Dasa lassin Ásllat* [DAHKKI] *riidigođii mu* [ČUOZÁHAT] *hálešteames eará nissonolbmuiguin* [VÁSIHANPARTISIPÁNTA]. (GN: 50)

Syntávssalaččat *riidigođii*-finihttavearba lea oaivesátni, mii ásaha vuosttas argumeantta *Ásllaga* DAHKKI rollii cealkaga dilálašvuodas. *Riidigoahtit* lea guovtti sáni kombinašuvdna, mas *riidit*-vearba lea ožžon inkoatiivasuorgása *-goahtit* dievasmahttit dahje lasihit oaivesáni mearkkašumi. Vearba *hálešteames* lea aktio lokatiivvas, mii predikere transitiivvalaš oaivesáni objeavtta *mu*. Dat lea infinihttapredikatiiva man semantihkalaš funkšuvdna iežas kodependeantta hárrái lea predikeren. (Sammallahti 2005: 122.) Predikerema dihtii *hálešteames* ii ásat semantihkalaš rolla. *Háleštít*-vearbba valeansa mielde dat gáibida nuppi osolačča dilálašvuhtii ja dakko bokte čájeha ovdamearkka dihte vearbba resiprohkalaš mearkkašumi.

Semantihkalaččat cealkka ii livčče ipmirdahtti, juos das livččii dušše *riidigođii*-vearba. Vearba gáibida čilgehusa das, ahte mas nu dahkamis lea sáhka. *Riidit*-vearba lea dihto láhkai fámoláš sátni, danin go dainna olmmoš eastada nuppi olbmo juoidá dahkamis. *Riidit*-vearbba sáhtášii maiddái semantihkalaččat analyseret ovdamearkka dihte sosiála gaskavuodaid ja válldi geavaheami. Maiddái *hálešteames*-vearba ii okto mital mas lea sáhka ja danin dat dárbbáša syntávssalaš oaivesáni, finihthápmásaš vearbba.

Daid vearbbaid gaskkas leat syntávssalaš erohusat, muhto dat dárbbášit nubbi nuppi buvttadit dohkálaš ollisvuoda cealkaga dilálašvuhtii. Dán cealkaga 116 vuodul sáhtta earuhit goittotge čatnosiid oaivesáni ja daid dependeanttaid gaskkas. *Riidigođii*-vearba ásaha cealkaga dilálašvuodas akkusatiivahápmásaš dependentii [*mu*] ČUOZÁHAGA rolla. *Mu*-dependeantta sadji oaivesáni maŋis lea logalaš, danin go *riidit*-vearbba doaibma čuohcá jur *mu*-pronomenii. Nubbin čilgehussan lea earret eará objeavtta dábálaš sadji infinihta [ovdamearkka dihte aktio lokatiiva] ovddas sámegeelas.

Gihpus *riidigoahtit hálešteames* predikáhtora valeansa gáibida osolačča dilálašvuhtii. Lohkki sáhtta árvoštallat, ahte vearbbaid ásahan dilálašvuodas galget leat vel eará oasseváldit go vuosttas argumeanta [*Ásllat*] ja nubbi argumeanta [*mu*]. Mun dulkon, ahte sihke *riidigođii* ja *hálešteames* gáibidit heakkalaš osolaččaid cealkaga dilálašvuhtii. *Nissonolbmuiguin*-kodependeanta lea oktan sivvan *Ásllat*-dependeantta dahkan mearrádussii *riidigoahtit [eamida] hálešteames*.

Dábálaččat vearba *háleštit* gáibida guoimmi cealkaga dilálašvuhtii, vaikko dan sáhttáge maid okto geavahit. *Háleštit*-vearbba valeanssa mielde komitatiivahápmásaš *nissonolbmuiguin*-kodependeanta oažžu VÁSIHANPARTISIPÁNTTA, mii guoddá VÁSIHEADDJI semantihkalaš rolla. Semantihkalaččat vearbagihppu lea mánggačilggolaš ja syntávssalaččat cealkagis leat iešguđetlágan dásitge.

5.8. Semantihkalaš rollat *sárdnidit*- ja *diggot*-vearbbaid oktavuodas

Čuovvovaš cealkagis 117 mun giedahalan vel partisipántta čuolmmaid. Cealkagis leat juobe njeallje vearbba, maid vuodul galggašii čoavdit semantihkalaš rollaid. Syntávssalaččat vearbbat, mat leat aktio essiivvas, leat meroštallon infinihttapredikatiivvaide. Daidda gullet maid infinitiivvat, aktio lokatiivvat ja vearbaabessiivvat, main semantihkalaš funkšuvdna iežas kodependeantta hárrái lea predikeren ja main eai leat semantihkalaš rollat. Infinihttapredikatiivvas lea semantihkalaš funkšuvdna (predikeren) kodependeantta hárrái. (Sammallahti 2005: 122, 125.)

- (117) *Ruovttus Ásllat* [DAHKKI] *velohalai ja Ø* [DAHKKI] *čohkkái beavdegeažis sárdnideamen ja diggomin oskuvielljaiguin* [sic] ja – *oappáiguin*. (GN: 50)

Infinihttapredikatiivvaid [*sárdnideamen* ja *diggomin*] dihtii komitatiivahápmásaš kodependeanttaid *oskuvieljat* ja *oskuoappát* eai sáhtáše atnit dakkárin, mat partisipántan guottášedje semantihkalaš rollaid. Čuovvovaš cealkagis 118 infinihttapredikatiivvat leat nuppástuhtton finihttavearbbaide ja dainna lágiin dat leat šaddan syntávssalaš oaivesátnin, maid kodependeanttat leat ožžon partisipánttat. Cealkaga sisdoallu lea diedusge gáržon oalle olu nuppástusa dihtii.

- (118) *Ruovttus Ásllat* [DAHKKI] *sárdnidii ja Ø* [DAHKKI] *diggui oskuvieljaiguin* [VÁSIHANPARTISIPÁNTA] ja – *oappáiguin* [VÁSIHANPARTISIPÁNTA].

Aktio essiiva -hámis fuolakeahtta *sárdnidit*- ja *diggot*-vearbbaid valeanssat goittotge gáibidit guimmiid cealkaga dilálašvuhtii. Girječálli ii várra oaivvil dan, ahte *oskuvieljat*

ja *-oappát* ledje vuohččan *velohallamin Ásllaga* luhtte, muhto baicce ledje *diggomin* doppe *Ásllaga velohaladettiin*. Dakkár dáfus dát kodependeanttat livčče VÁSIHANPARTISIPÁNTTAT vearbbaid valeanssa mielde. *Sárdnidit-* ja *diggot-*vearbbat nappo laktásit čavgadit *oskuoappázagaide* dahje vearbbaid funkšuvnnat vudjot *sidjiide* eanet go dáhpáhusa isidii, *Ásllagii*. *Son* diedusge vuosttas argumeantan jođiha dan fearana, muhto *su* dahku ii livčče šaddan duohta *sárdneskihpáriid* ja *sin* oassálastima haga. Syntávssalaš ákkas, infinihttapredikatiivvas, fuolakeahtta mun lean meroštallan daidda dáhpáhusaide partisipánttaid.

Girjjis *Láidehus sámegeiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005) leat unnán ovdamearkkat dakkár dáhpáhusain daid analyserema ja čoavdima várás, dalle go cealkaga oaivesáni lassin leat iešguđetlágan infinihttahápmásaš vearbbat nu gohčoduvvon bákkolaš osolaččaiguin. Ovdamearkka dihte čuovvovaš mállecealkagis 119 infinihttapredikatiiva predikere transitiivvalaš oaivesáni objeavtta:

(119) ***Máhte*** [DAHKKI] *doalvvui mánáid* [objeakta, ČUOZÁHAT] *vuojadit*
[infinihttapredikatiiva] (Sammallahti 2005: 122).

Dás lea vearba *doalvut*, mii ii vealttakeahtta gáibit heakkalaš osolačča vearbba ásahan dilálašvuhtii. Objektan sáhtta leat ovdamearkka dihte diŋga. *Sárdnidit-*vearba fastten gáibida heakkalaš osolačča, juos ii leat gažaldat olbmos guhte šlupparda oktonassii.

Cealkagis 118 *sárdnidit-* ja *diggot-*vearbbaid dependeanttat leat VÁSIHANPARTISIPÁNTTAT. Goappáge vearbba ásahan dilálašvuodas vuosttas argumeanta [*Ásllat*] oažžu DAHKKI semantihkalaš rolla. Nuppit argumeanttat [*oskuvieljat* ja *-oappát*] leat syntávssalaččat vuolit posišuvnnas vuosttas argumeantta hárrái daid komitatiivahámi dihtii. Muhto vearbba ásahan dilálašvuodas buot oassálastit leat *sárdnideamen* ja *diggomin* gaskaneaset ja buohkat dárbbášuvvojit dilálašvuoda ollašuttimii. Cealkagis 117 ii sáhte earuhit olbmuid gaskasaš hierarkiiija nu čielgasit, go ovdamearkka dihte dajaldagas *Máret bođii oappáiguin*, mas *oappát* čuvvo *Máreha*. *Oappát* leat marginálat *Máreha* hárrái.

Go vuosttas argumeanta [*Ásllat*] lea DAHKKI vearbbaid ásahan dilálašvuodas cealkagis 117, mo šaddá partisipántta vásiheapmi seammá dilálašvuodas? Fuomášahtti lea dat,

ahte *Ásllat* oažžu DAHKKI rolla guktii *velohallat-* ja *čohkkát-*vearbbaid ásahan dilálašvuodas. Dasa lassin *Ásllat* maid *sárdnida* ja *diggo* aktio essiiva -hámis, mat finihttavearban ásahivčče *Ásllaga* DAHKKI rollii.

Eaigo komitatiivahápmásaš argumeanttat [*oskuvieljat* ja *-oappát*] leat maid dahkkit *sárdnidettiin* ja *diggodettiin*? Mo *sii* vásihit *sárdnideami* ja *diggoma*? Vásiheapmi muitala eanetge passiivlaš doaimmas, mas nubbi [*Ásllat*] hupmá ja nuppit [*oskuvieljat* ja *-oappát*] guldalit. Mu mielas *sii* oassálastet oalle ovttárvosaččat sihke *sárdnideapmái* ja *diggomii*.

Partisipánta-tearbma juo iešalddes almmuha smávva hierárkkalaš erohusa vuosttas argumeantta hárrái, mii oažžu semantihkalaš rolla, ja dange dihtii dan galggašii reahkkát syntávssalaš govvideapmái. Mu mielas *oskuvieljat* ja *-oskuoappát* leat semantihkalaččat DAHKKIPARTISIPÁNTTAT, mat guddet DAHKKI semantihkalaš rolla. Mu iežan oaivilis fuolakeahtá mun lean čohkken daid dependeanttaid VÁSIHANPARTISIPÁNTAN tabelliide.

6. LOAHPAHUS

Pro gradu -barggus mun lean dutkan Kirsti Paltto (1989) girjjis *Guovttheoaiivvat nisu* olbmonamahusaid, mat leat ožžon vearbba ásahan dilálašvuodain semantihkalaš rollaid. Lean dutkan, man ollu olbmonamahusat leat ožžon semantihkalaš rollaid ja mainnalágiin dat juohkašuvvet nisson-, albmá-, máná- ja olbmonamahusaide. Lean háliidan maiddái iskkadit, mo semantihkalaš rollat doibmet girjjálašvuoda dutkamis. Lean čohkken semantihkalaš rollaid kvantitatiivalaččat njealji sierra tabellii, mat leat juhkkuojuvvon aivve dán ortnegis nisson-, albmá-, máná- ja olbmonamahusaide.

Lean dutkan dan, ahte man ollu olbmonamahusat leat ožžon vearbba ásahan dilálašvuodas aktuerejeaddji semantihkalaš rollaid dego DAHKKI, VÁSIHEADDJI, ČUOZÁHAGA, MUHTTAŠUVVI, SIRDÁSEADDJI, STATIIVVA, FÁTTÁ, SISDOALU, BOHTOSA, EAIGGÁDAGA, ÁVKAŠUVVI, REFEREANTTA dahje sajušteaddji semantihkalaš rollaid dahjege possessiiva semantihkalaš rollaid HÁLDDAŠEADDJI, GASKKUSTEADDJI, LUOBAHEADDJI ja VUOSTÁIVÁLDI. Dat leat rollat, mat čujuhit earenoamážit heakkalaččaide. Lean maiddái dutkan kvalitatiivalaččat earenoamáš hástaleaddji dáhpusaid semantihkalaš rollain.

Semantihkalaš rollaid meroštallamiin lean ráddjen eret ovdamearkka dihte cealkagiid, mat leat oalgecealkkan, gažaldatcealkkan dahje cealkkavástan. Juos olles cealkka, dego ovdamearkka dihte oalgecealkka dahje cealkkavástta, lea ožžon semantihkalaš rolla, de in leat váldán dan vuhtii olbmonamahusaid giedahaladettiin. Dalle livččii lean vejolaš, ahte olbmonamahus lea oassin dakkár cealkagis. Juos olbmonamahus lea geavahuvvon cealkkalasážin dahje oassin das, de in váldán dange vuhtii. Buot pronomenat ja olbmuid iešnamat leat maiddái báhcán dutkamuša olggobeallái.

Mun lean gávdnan dutkanmateriálas 534 semantihkalaš rolla iešguđetlágan olbmonamahusain vearbbaid ásahan dilálašvuodain. Albmánamahusat leat ožžon eanemusat semantihkalaš rollaid, oktiibuot 32 % dáhpusain. Nubbin šattai mánánamahusaid joavku, mii oaččui 27,7 % semantihkalaš rollain. Goalmmádin ledje nissonamahusat, mat leat ožžon 26,8 % semantihkalaš rollain. Njealjádin ledje olbmonamahusat, mat leat ožžon 13,5 % semantihkalaš rollain. Frekveansa mielde deháleamos semantihkalaš rolla lei DAHKKI. Dán rollas albmánamahusat ledje 53,8 %

dáhpáhusain, nissonnamahusat 44 % dáhpáhusain, mánánamahusat 20,6 % ja olbmonamahusat 12,5 % dáhpáhusain. Daid dieđuid vuodul sáhtta jearrat, ahte speadjalastetgo bohtosat albmánamahusaid dahjege *almmáiolbmuid* dehálašvuoda ja stuorat aktiivvalašvuoda servodagas čáppagirjjálaš buvttadusa bokte daid veardidettiin nissonnamahusaid ožžon bohtosiidda? Boađus lea earenoamáš danin, go *nissonat* leat dattetge noveallain oaiverollain ja dáhpáhusat leat čállon aivve *nissoniid* oaidninčiegas. Girječálli lea vejolaččat govvidan dan, ahte *nissonat* atne *albmáid* dehálažžan dilis, goas ovdamearkka dihte sámeservodat nuppástuvai. Mun livččen goittotge vuordán, ahte *nissoniid* njunušsadjji livččii maiddái oidnon semantihkalaš rollaid juohkáseamis.

Nubbi fuomášahtti ášši mu mielas lei dat, ahte mánánamahusat ledje noveallain nu guovddáš sajádagas, vaikko girji ii leange *mánáid* várás čállojuvvon. Dat ledje ožžon juobe nubbin eanemusat semantihkalaš rollaid. Earenomáš ášši lei maid dat, ahte girječálli lea govvidan *mánáid* aktiivvalažžan semantihkalaš rollaid bokte. Ovdamearkka dihte mánánamahusat ledje DAHKKI rollas eanet go ČUOZÁHAGA rollas.

Dán barggus mun lean giedahallan sierranassii vearbaid, maid dependanttaid lei váttis dulkot ja meroštallat dihto semantihkalaš rollii. Oktan čuolbman mus lei dat, ahte girjjis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005) ledje unnán ovdamearkkat dahje rávvagat hástaleaddji cealkagiid dulkomii. Dakkár rádjedáhpáhusat ledje dávjá cealkagiin, mat ovdanbuktet ovdamearkka dihte olbmuid gaskasaš ruossalašvuodaid ja gealdagasaid. Váttisvuodát šadde maid das, ahte dihto vearbbat ledje nu mánggačilggolaččat ja dain ledje ovdamearkka dihte sihke prag máhtalaš ja metaforalaš mearkkašumit. Dakko bokte dakkár vearbain ledje iešguđetlágan sárgosat, maid vuodul daid dependanttaide sáhtášii meroštallat maiddái mánga iešguđetlágan semantihkalaš rolla.

Ovdamearkka dihte muhtin partisipántta dulkodettiin mun livččen meroštallan dependantta eará láhkai, go dat ledje meroštallon girjjis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005). Mu oaivilis fuolakeahtta lean goittotge čohkken dakkár dependanttaid tabellii álgovuolgalaš málle mielde. Mun lean suokkardallan dulkonerohusaid ovdamearkka dihte VÁSIHANPARTISIPÁNTTA- ja DAHKKIPARTISIPÁNTTA iešvuodaid gaskkas *sárdnidit-* ja *diggot-*vearbaid oktavuodas.

Jápmi-vearba lei okta dain váttis ovdamearkkain semantihkalaš rolla dulkodettiin. Gávdnen dasa dušše ovttá seammassullasaš dulkoma gáldogirjjálašvuodas, mas giedáhallowjuvvui MALEFAKTIIVVA semantihkalaš rolla báskagielat cealkagis. Earret eará animáhttahierarkiija geažil báskagielas *jápmán olmmoš* ii oaččo semantihkalaš rolla. Heakkalaš entitehta lea deháleappot go heakkahis entitehta. *Jápmi*-vearbba ásahan dilálašvuodas leat ollu iešguđetlágan iešvuodát, maiguin sáhtášii dulkot dasa mánga semantihkalaš rolla. Dat goittotge báhce semantihkalaččat váilevažžan nu, ahte guđđen *jápmi*-vearbba dependeannta ollásit semantihkalaš rolla haga.

Semantihkalaš rollaid dutkan cealkagiin čáppagirjjálaš girjjis lea oalle hástaleaddji vuohki bargat. Semantihkalaš rollat buktet ollu earenoamáš – ja maiddái vuorddekeahces dieđu. Dat heivejit bures girjjálašvuoda dutkamii, muhto dutkamuša ektui livččii ávkkálaš ráddjet fáttá dihto semantihkalaš rollaide. Dakkár ráddjehus heivešii ovdamearkka dihte olbmuid aktivitehta ja passivitehta dutkamiidda teavsttain.

Dán pro gradu -dulkamuša sáhtášii joatkit sohkabeallerollaid dutkamiidda, nu ahte ovdamearkka dihte marginála semantihkalaš rollat bázáše ollásit eret cealkkaanalysain. Dasa lassin livččii ávkkálaš dutkat olbmonamahusaid juoguid gaskaneaset sihke semantihkalaš rollaiguin ja rollahis namahusaiguin. Cealkagiid semantihkalaš sisdoalu sáhtášii maiddái giedáhallas vel čiekŋaleappot, iige dušše semantihkalaš rolla perspektiivvas. Hástaleaddji semantihkalaš rollaid analysavuohki heivešii maiddái earáge cealkagiidda, mat leat čielgasat ovdamearkka dihte sisdoalu ektui.

GÁLDUT

- AINIALA TERHI, SAARELMA MINNA & SJÖBLOM PAULA 2008: Nimistöntutkimuksen perusteet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- CREISSELS DENIS 2010: Benefactive applicative periphrases: A typological approach. Girjijis Fernando Zúñiga and Seppo Kittilä (doaim.) *Benefactives and Malefactives – Typological perspectives and case studies* (s. 29–69) Typological Studies in Language. Volume 92. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- CRYSTAL DAVID 1997: A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Fourth Edition. First Edition published by Blackwell Publishers Ltd. Printed in Great Britain by Hartnolls Ltd, Bodmin Cornwall.
- DIXON R. M. W. 1995: Ergativity. Cambridge studies in linguistics 69. Cambridge University Press. First published 1994, reprinted 1995. Printed in Great Britain at the Athenaeum Press Ltd, Gateshead, Tyne and Wear.
- GIELLAGAS-INSTITUHTTA 2011: Giellagas-instituhta oahppočájáanasat. [Čujuhuvvon 15.7.2011]
<http://www.oulu.fi/giellagas/sa/dutkamus/oahppocajanasat.html>
- GREIMAS ALGIRDAS JULIUS 1979 [1966]: Strukturaalista semantiikkaa. [Sémantique structurale.] Gaudeamus. Helsinki.
- GUTTORM INGA 2004: Passiivva geavaheapmi Hans Aslak Guttorm teavsttain. Giellagas-instituhtta. Oulu universitehta. Sámegiela kandidáhtadutkamuš.
- GUTTORM INGA 2010: Passiivasuorggáduusat Hans Aslak Guttorm teavsttain. Giellagas-instituhtta. Oulu universitehta. Sámegiela pro gradu -dutkamuš.
- ESKELINEN ANNA 2009: Strategian yhteydessä esiintyvät aiheet ja toimijat neljän eurooppalaisen teräsyhtiön vuosikertomuksissa. Aalto-yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Kielten ja viestinnän laitos. Pro gradu -tutkielma. [Čujuhuvvon 13.11.2010]
http://hsepubl.lib.hse.fi/FI/ethesis/pdf/12085/hse_ethesis_12085.pdf
- HAKULINEN AULI & KARLSSON FRED 1995 [1979]: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

- HAKULINEN AULI & OJANEN JUSSI 1993 [1970]: Kielitieteen ja fonetiikan termistöä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 324. Kolmas painos. Tampereen Pikakopio Oy, Tampere 1993.
- HANKOMÄKI ANETTE 2005: Urheilijaan viittaavien ilmausten semanttiset roolit Ilta-Sanomien urheilu-uutisissa. Turun yliopisto. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- HEIKKINEN SANNA 1997: Lauseiden semanttista tarkastelua semanttisten roolien avulla – Miten soveltaa äidinkielen kouluopetuksessa? Oulun yliopisto. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- HELANDER NILS ØIVIND 2001: Ii šat murrii iige báktái. Davvisámegiela illatiivva geavaheapmi. Sámi Instituhtta. Dieđut nr. 1/2001, Guovdageaidnu.
- HIRVONEN VUOKKO 1999: Sámeeatnama jienat – Sápmelaš nissona bálggis girječállin. Oulu universiteahhta. DAT Prentehus: Ykkös-Offset Oy, Vasa.
- HIRVONEN VUOKKO 2010: Kirste Paltto – myyteistä arkeen. Saamelaiskirjallisuus. Girjijis Carlson Sinikka, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihalme ja Jaana Märsynaho (doaim.) *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria* (s. 195–198). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tammerprint Oy, Tampere.
- ISK = Iso suomen kielioppi (doaim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho, 2004). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- JANHUNEN JARMO HARRI 2004: Synonymia ja käännössuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 35.
- JK 2009 = Johdatus kielitieteeseen (Krista Ojutkangas, Meri Larjavaara, Matti Miestamo, Jussi Ylikoski). WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.
- JOMPPANEN MARJATTA 2009: Pohjoissaamen ja suomen perusinfinitiivi vertailussa *leat* ja *olla* -verbien yhteydessä. Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 92.
- JÄRVIRANTA KIRSI 1999: Urheilijaan viittaavista ilmauksista ja niiden semanttisista rooleista Atlantan olympialaisten uutisoinnissa Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa. Helsingin yliopisto. Suomen kielen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- KIELI JA SEN KIELIOPIT. Opetuksen suuntaviivoja. 1994. Opetusministeriö. Painatuskeskus. Helsinki.

- KITTILÄ SEPPO, KATJA VÄSTI & JUSSI YLIKOSKI 2011: Case, Animacy and Semantic Roles. *Typological Studies in Language*. Volume 99. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- KIYOSAWA KAORU & GERDTS DONNA B. 2010: Benefactive and malefactive uses of Salish applicatives. Girjgis Fernando Zúñiga and Seppo Kittilä (doaim.) *Benefactives and Malefactives – Typological perspectives and case studies* (s. 147–183) *Typological Studies in Language*. Volume 92. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- KOISTINEN NIINA 2010: Toimijaroolit ja roolien välinen dynamiikka Vihreän liiton periaateohjelmassa 2006. Helsingin yliopisto. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Pro gradu -tutkielma. [Čujuhuvvon 4.10.2010] <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201006162046>
- KONTTINEN SALLI 2010: Nissonnamahusaid semantihkalaš rollat Kirsti Paltto girjgis Guovtteoaivvat nisu. Giellagas-instituhtta. Oulu universitehta. Sámegeiela kandidáhtadutkamuš.
- LAKOFF GEORGE 1993: The syntax of metaphorical semantic roles. Girjgis Pustejovsky, James (doaim.) *Semantics and the lexicon* (s. 27–36) Dordrecht. Kluwer Academic Publishers.
- LÄNSMAN OONA 2008: Transitiivavearbbain suorggiduvvon kausatiivavearbbaid geavaheapmi Hans Aslak Guttorma girjjiin. Giellagas-instituhtta. Oulu universitehta. Sámegeiela kandidáhtadutkamuš.
- LÄNSMAN OONA 2011: Kausatiivavearbbat Kirsti Paltto girjgis Guovtteoaivvat nisu. Giellagas-instituhtta. Oulu universitehta. Sámegeiela pro gradu -dutkamuš.
- NICKEL KLAUS PETER & SAMMALLAHTI PEKKA 2011: Nordsamisk grammatikk. 2. hápmi / 1. deaddileapmi. Davvi Girji AS. Deaddilan Fram.
- PALTTO KIRSTI 1989: Guovtteoaivvat nisu. Gielas Utsjoki.
- PAULSEN GEDA 2011: Causation and Dominance – A study of Finnish Causative Verbs Expressing Social Dominance. Åbo Akademis Förlag – Åbo Akademi University Press. Åbo.
- POPE KIRSTEN & SÁRÁ MÁRET 2004: Eatnigiella – Giellaoahpu váldogirji. 2. hápmi, 1. deaddileapmi. Davvi Girji. Kárášjohka.
- RADEZKY PAULA & SMITH TOMOKO 2010: An areal and cross-linguistic study of benefactive and malefactive constructions. Girjgis Fernando Zúñiga and Seppo Kittilä (doaim.) *Benefactives and Malefactives – Typological*

- perspectives and case studies* (s. 97–120) *Typological Studies in Language*. Volume 92. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- RUONG ISRAEL 1970: *Min sámigiella. Lärobok i samiska*. Svenska Utbildningsförlaget Liber Ab, Uppsala.
- SAMMALLAHTI PEKKA 2002: Lauserakenteen kuvaamisesta I. *Virittäjä* 4/2002. www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2002_4_536.pdf [Čujuhuvvon 14.1.2012]
- 2005: Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii. *Davvi Girji*. Kárášjohka.
- 2007: Gielladutkama terminologijja. *Davvi Girji*. Kárášjohka.
- SAVOLAINEN ERKKI 1998: Lauseenjäsenten semanttiset ja syntaktiset roolit. Internetix-materiaali Opiit-ympäristöön. [Čujuhuvvon 19.10.2011] http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/kielioppi/21semanttiset_syntaktiset
- SIROLA-BELLIARD MAIJA 2011: Is there a future for the Finnish comitative? Arguments against the putative synonymy of the comitative case *-ine* and the postposition *kanssa*. Girjjis Seppo Kittilä, Katja Västi and Jussi Ylikoski (doaim.) *Case, Animacy and Semantic Roles* (s. 135–153) *Typological Studies in Language*. Volume 99. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- SSS = Sámi-suoma sátnegirji – Saamelais-suomalainen sanakirja (Pekka Sammallahti 1989) Jorgaleaddji Oy Ohcejohka, Vaasa oy prentenviessu Vasa.
- VILKUNA MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Oy Edita Ab Helsinki.
- ZÚÑIGA FERNANDO 2010: Benefactive and malefactive applicativization in Mapudungun. Girjjis Fernando Zúñiga and Seppo Kittilä (doaim.) *Benefactives and Malefactives – Typological perspectives and case studies* (s. 203–218) *Typological Studies in Language*. Volume 92. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- ZÚÑIGA FERNANDO & KITTILÄ SEPPO 2010: Benefactives and Malefactives – Typological perspectives and case studies. *Typological Studies in Language*. Volume 92. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.

Čuovus 1.

Nissonnamahusaid semantihkalaš rollat

	Dahkki	Vásiheaddji	Čuozáhat	Fáddá	Sisdoallu	Eaiggát	Ávkašuvvi	Refereanta	Hálddašeaddji	Luobaheaddji	oktiibuot
<i>Eadni</i>	26	12	1	4	5		1	1	1	1	51
<i>Eamit</i>		3	2	4	3						12
<i>Nissonolmmoš</i>	3	1	1	3	5						13
<i>Rivgu</i>	6	4	1	1	1						13
<i>Áhkku</i>	4		1			2	1				8
<i>Nisu</i>	7			2	1						10
<i>Oarpmealli</i>	2	3			1		1				7
<i>Vuon'áhkku</i>	5	1			1						7
<i>Dáluemait</i>	2										2
<i>Gávpebiigá</i>	2										2
<i>Muottá</i>	2			1							3
<i>Oabbá</i>	1			1	1						3
<i>Siessá</i>	1										1
<i>Biigá</i>		1		1							2
<i>Eadneolmmoš</i>		1									1
<i>Moarsi</i>				1	2						3
<i>Goaski</i>	1						1				2
<i>Vuoni</i>	1										1
<i>Oskuoabbá</i>		1									1
oktiibuot	63 (44 %)	27 (18,9 %)	6 (4,2 %)	18 (12,6 %)	20 (14 %)	2 (1,4 %)	4 (2,8 %)	1 (0,7 %)	1 (0,7 %)	1 (0,7 %)	143 (100 %)

Čuovus 2.

Albmánamahusaid semantihkalaš rollat

	Dahkki	Vásiheaddji	Čuozáhat	Statiiva	Fáddá	Sisdoallu	Eaiggát	Ávkašuvvi	Hálddašeaddji	Refereanta	oktiibuot
<i>Almmái</i>	32	2			11	2	1				48
<i>Áhčči</i>	20	9		1	4	1			1	2	38
<i>Áddjá</i>	4	3	7		2			1		2	19
<i>Isit</i>	9		1		3		1	1			15
<i>Vuohppa</i>	12		1								13
<i>Almmáiolmmoš</i>	2	2	1		4	1	1				11
<i>Viellja</i>	3	4				1					8
<i>Čeahci</i>	5				2						7
<i>Boaresbárdni</i>	2					1					3
<i>Almmáiustit</i>	3										3
<i>Oskuviellja</i>		1									1
<i>Boatnjáriehtu</i>		1									1
<i>Irgi</i>					1						1
<i>Eahki</i>						1					1
<i>Ákšoalmmái</i>					1						1
<i>Hearrá</i>					1						1
oktiibuot	92 (53,8 %)	22 (12,9 %)	10 (5,8 %)	1 (0,6 %)	29 (17 %)	7 (4,1 %)	3 (1,7 %)	2 (1,2 %)	1 (0,6 %)	4 (2,3 %)	171 (100 %)

Čuovus 3.

Olbmonamahusat, main ii oidno sohkaheallii

	Dahkki	Vásiheaddji	Čuozáhat	Sirdáseaddji	Statiiva	Fáddá	Sisdoallu	Ávkašuvvi	Vuostáiváldi	oktiibuot
<i>Olmmoš</i>	3	8	6		7	10	4			38
<i>Guossi</i>		2		2					1	5
<i>Ustit</i>	1					4				5
<i>Oahpaheaddji</i>	1	2	1							4
<i>Eiseváldi</i>		2				1	1			4
<i>Ásodathoavda</i>	3									3
<i>Sápmelaš</i>			1				1			2
<i>Maŋisboahhti</i>		1						1		2
<i>Váhnen</i>		2								2
<i>Sápmi</i>				1						1
<i>Fuolki</i>						1				1
<i>Guoibmi</i>						1				1
<i>Háleštanskibir</i>							1			1
<i>Sárdneskibir</i>			1							1
<i>Bargoskibir</i>	1									1
<i>Ministar</i>									1	1
oktiibuot	9 (12,5 %)	17 (23,6 %)	9 (12,5 %)	3 (4,2 %)	7 (9,7 %)	17 (23,6 %)	7 (9,7 %)	1 (1,4 %)	2 (2,8 %)	72 (100 %)

Čuovus 4.

Mánánamahusat bártni- ja nieiddanamahusaiguin

	Dahkki	Vásiheaddji	Čuozáhat	Fáddá	Sisdoallu	Boadus	Ávkašuvvi	Hálddašeaddji	Vuostáiváldi	oktiibuot
<i>Mánná</i>	11	13	13	12	12	5	5		7	78
<i>Nieida</i>	10	3	1	8	2	1			1	26
<i>Gánda</i>	6	7	1	3	1			1		19
<i>Bárdni</i>	3	2		5						10
<i>Nieiddaš</i>				1		1	1			3
<i>Nieidamánná</i>			1						1	2
<i>Čivga</i>			2							2
<i>Sámemánná</i>							1			1
<i>Skuvlamánná</i>			1							1
<i>Nuorra</i>					1					1
<i>Gándamánná</i>				1						1
<i>Badjebárdni</i>				1						1
<i>Ránnjábárdni</i>				1						1
<i>Nieidaskibir</i>				1						1
<i>Rivgonieida</i>	1									1
oktiibuot	31 (20,6 %)	25 (16,5 %)	19 (12,6 %)	33 (22,1 %)	16 (10,8 %)	7 (4,7 %)	9 (6 %)	1 (0,7 %)	9 (6 %)	148 (100 %)

Čuovvus 5.

ČUJUHUSAT OLBMONAMAHUSAIDE

Olbmonamahusa vuolábealde leat semantihkalaš rollat. Rolla manjá bohtet siidonummarat. Juos siiddus lea eanet go okta, seamma semantihkalaš rolla, de rollaid lohkomearri lea merkejuvvon ruođuid sisa, ovdamearkka dihte 27 (2).

NISSONAMAHUSAT

eadni

DAHKKI: 7, 8, 9, 10, 12 (2), 13 (4), 14 (3), 34 (5), 35 (4), 75 (2), 90, 125, 126, 153

VÁSIHEADDJI: 8, 12, 13 (3), 34 (2), 124, 126, 131 (3)

ČUOZÁHAT: 92

FÁDDÁ: 68, 85, 136, 141

SISDOALLU: 13, 14, 64, 152, 174

ÁVKAŠUVVI: 77, 167

REFEREANTA: 49

HÁLDDAŠEADDJI: 125

LUOBAHEADDJI: 76

eamit

VÁSIHEADDJI: 21, 50, 187

ČUOZÁHAT: 138, 195

FÁDDÁ: 73, 85, 110, 138

SISDOALLU: 50, 64, 155

nissonolmmoš

DAHKKI: 27 (2), 205

VÁSIHEADDJI: 50

ČUOZÁHAT: 79

FÁDDÁ: 137, 142, 195

SISDOALLU: 79, 131, 143, 203 (2)

rivgu

DAHKKI: 25, 26 (3), 178 (2)

VÁSIHEADDJI: 177 (2), 178 (2)

ČUOZÁHAT: 191

FÁDDÁ: 24

SISDOALLU: 91

áhku

DAHKKI: 89, 195 (3)

ČUOZÁHAT: 195

ÁVKAŠUVVI: 90

EAIGGÁT: 130

nisu

DAHKKI: 67 (4), 86 (2), 110

FÁDDÁ: 29, 79

SISDOALLU: 83

oarpmealli

DAHKKI: 28, 190

VÁSIHEADDJI: 186 (2), 187

SISDOALLU: 163

ÁVKAŠUVVI: 153

vuon'áhkku

DAHKKI: 47 (3), 48, 50

VÁSIHEADDJI: 47

SISDOALLU: 49

dálueamit

DAHKKI: 45 (2)

gávpebiigá

DAHKKI: 25 (2)

muottá

DAHKKI: 80, 141

FÁDDÁ: 137

oabbá

DAHKKI: 88, 137

FÁDDÁ: 134

SISDOALLU: 90

siessá

DAHKKI: 7

biigá

VÁSIHEADDJI: 47

FÁDDÁ: 45

eadneolmmoš

VÁSIHEADDJI: 129

moarsi

FÁDDÁ: 75

SISDOALLU: 39 (2)

goaski

DAHKKI: 137

ÁVKAŠUVVI: 137

oskuoabbá

VÁSIHEADDJI: 50

ALBMÁNAMAHSAT

almmái

DAHKKI: 8, 29 (4), 36, 37, 40, 65, 67 (2), 79, 99 (2), 100, 108 (3), 135 (3), 136 (2), 138 (2), 139, 144, 148 (2), 164, 184, 186

VÁSIHEADDJI: 41, 138

FÁDDÁ: 29, 78, 83, 99, 114, 133, 135, 139, 150, 152, 185

SISDOALLU: 40, 135

EAIGGÁT: 79

áhčči

DAHKKI: 7, 8, 10 (2), 12, 75 (2), 76, 89 (5), 126, 153 (2), 157, 158 (2)

VÁSIHEADDJI: 13, 77, 85, 96, 125, 153 (2), 159 (2)

STATIIVA: 85

FÁDDÁ: 11, 14 (2), 68

SISDOALLU: 9

HÁLDDAŠEADDJI: 10

REFEREANTA: 13, 49

áddjá

DAHKKI: 83, 111 (2), 176
VÁSIHEADDJI: 57 (2), 96
ČUOZÁHAT: 55 (2), 58 (2), 59 (2), 137
FÁDDÁ: 10, 84
ÁVKAŠUVVI: 96
REFEREANTA: 96 (2)

isit

DAHKKI: 7, 45 (2), 59 (2), 83, 163, 187, 190
ČUOZÁHAT: 84
FÁDDÁ: 51, 85, 119
EAIGGÁT: 131
ÁVKAŠUVVI: 19

vuohppa

DAHKKI: 15, 16 (5), 17 (3), 47, 49, 50
ČUOZÁHAT: 49

almmáiolmmoš

DAHKKI: 130, 146
VÁSIHEADDJI: 56, 73
ČUOZÁHAT: 50
FÁDDÁ: 44, 78, 174, 204
SISDOALLU: 107
EAIGGÁT: 30

viellja

DAHKKI: 34 (2), 162
VÁSIHEADDJI: 33 (2), 34 (2)
SISDOALLU: 90

čeahci

DAHKKI: 7, 34 (2), 169, 179
FÁDDÁ: 34 (2)

boaresbárdni

DAHKKI: 133 (2)
SISDOALLU: 46

almmáiustit

DAHKKI: 152 (3)

oskuviellja

VÁSIHEADDJI: 50

boatnjáriehpu

VÁSIHEADDJI: 71

irgi

FÁDDÁ: 153

eahki

SISDOALLU: 162

ákšoalmmái

FÁDDÁ: 166

hearrá

FÁDDÁ: 190

OLBMONAMAHUSAT

olmmoš

DAHKKI: 66, 84, 183

VÁSIHEADDJI: 71, 77, 118 (4), 141, 172

ČUOZÁHAT: 11, 78, 101, 175, 190, 205

STATIIVA: 37 (6), 193

FÁDDÁ: 18, 20, 23, 30, 43, 75, 78, 118, 154, 182

SISDOALLU: 22, 115, 143, 155

guossi

VÁSIHEADDJI: 18, 107

SIRDÁSEADDJI: 161, 169

VUOSTÁIVÁLDI: 18

ustit

DAHKKI: 152

FÁDDÁ: 119, 154 (2), 156

oahpaheaddji

DAHKKI: 94

VÁSIHEADDJI: 94, 182

ČUOZÁHAT: 94

eiseváldi

VÁSIHEADDJI: 33, 37

FÁDDÁ: 38

SISDOALLU: 38

ásodathoavda

DAHKKI: 91 (3)

sápmelaš

ČUOZÁHAT: 61

SISDOALLU: 174

maŋisboahtti

VÁSIHEADDJI: 11

ÁVKAŠUVVI: 178

váhnen

VÁSIHEADDJI: 201 (2)

sápmi

SIRDÁSEADDJI: 163

fuolki

FÁDDÁ: 176

guoibmi

FÁDDÁ: 54

háleštanskibir

SISDOALLU: 19

sárdneskibir

ČUOZÁHAT: 51

bargoskibir

DAHKKI: 83

ministtar

VUOSTÁIVÁLDI: 33

MÁNÁNAMAHSAT

mánná

DAHKKI: 26, 52, 132, 133 (4), 138, 162 (2), 205

VÁSIHEADDJI: 19, 27, 48, 72, 103, 105 (2), 129, 141, 171, 173 (2), 205

ČUOZÁHAT: 14, 15 (4), 49, 71, 74, 98 (3), 105, 141

FÁDDÁ: 13, 20, 48, 49, 67, 78 (3), 103, 109, 162 (2)

SISDOALLU: 19, 21 (3), 54, 55, 58, 92, 105, 140, 155, 179

BOAÐUS: 14, 50, 98 (3)

ÁVKAŠUVVI: 19, 46, 50, 132 (2)

VUOSTÁIVÁLDI: 25, 27, 72, 73, 74, 165 (2)

nieida

DAHKKI: 21 (2), 36, 39, 94, 134, 136 (2), 163, 205

VÁSIHEADDJI: 37, 69, 76

ČUOZÁHAT: 194

FÁDDÁ: 37, 38, 85, 115, 139, 154, 160, 182

SISDOALLU: 36, 136

BOAÐUS: 48

VUOSTÁIVÁLDI: 29

gánda

DAHKKI: 93 (5), 94

VÁSIHEADDJI: 77 (2), 79, 81 (2), 94, 154

ČUOZÁHAT: 79

FÁDDÁ: 70, 77, 154

SISDOALLU: 79

HÁLDDAŠEADDJI: 70

bárdni

DAHKKI: 75, 85, 86

VÁSIHEADDJI: 82 (2)

FÁDDÁ: 75, 77, 85, 115, 205

nieiddaš

FÁDDÁ: 48

BOAÐUS: 13

ÁVKAŠUVVI: 167

nieidamánná

ČUOZÁHAT: 34

VUOSTÁIVÁLDI: 119

čivga

ČUOZÁHAT: 63, 84

sámemánná

ÁVKAŠUVVI: 169

skuvlamánná

ČUOZÁHAT: 93

nuorra

SISDOALLU: 121

gándamánná

FÁDDÁ: 83

badjebárdni
FÁDDÁ: 77

ránnjábárdni
FÁDDÁ: 114

nieidaskibir
FÁDDÁ: 76

rivgonieida
DAHKKI: 24